

1938. II. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM

1938. II. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM

SOPRONI SZEMLÉ
MŰVELŐDÉSTÖRTÉNELMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK ÉVENTE NÉGYSZER

FŐSZERKESZTŐ:
HEIMLER KÁROLY dr.

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

Becht Rezső, Csatkai Endre dr., Freiburger József dr., Gombocz Endre dr., vitéz Házi Jenő dr., Leuringer Ernő, Leitner József, Mihályi Ernő dr., Mohl Adolf, Németh Sámuel, Romwalter Alfréd dr., Ruhmann Jenő dr., Storno Miksa, Sümeghy Dezső, Szenci Vilibard dr., Thirring Gusztáv dr., Varga Lajos dr., Vendl Miklós dr.

II. ÉVFOLYAM

1938.

KIADJA A SOPRONI VÁROSSZÉPÍTŐ EGYESÜLET

1938. II. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM / Becht Rezső: Soproni évszakok. Tél.

Becht Rezső: Soproni évszakok.
Tél.

Senkisémondhatja, hogy ismeri azt a tájat, amelyet csak napfényben, vagy csak ólmos esőben látott. Más a táj nyáron és más télen, más a tavaszi reménységben és más az ős hervadásában.

„István”-turistaház a Nyíresen
Fotó: Diebold.

Az évszakok váltakozása évről-évre megújuló kört von ember, táj és város köré. A kör területének minden pontjáról más a körön belüli kép, és csak ezeknek a részletképeknek összessége ad megközelítően teljes képet.

Aki a soproni Városház-teret csupán egy nyári délután lomha fényében ismeri, alig tud többet róla, mint valakiről, akit csak profilban látott erős megvilágításban. Mit tud a Nyíresről az, aki százszor látta meleg napsugárban, de egyetlen egyszer **2**sem akkor, amikor vihartépte fenyőinek koronáját vastag zuzmára borítja?

Vannak asszonyok, akik a nyári strand sugárzó fényében a legszebbek és vannak lányok, akiknek szépsége a havas hegyek keretében érvényesül. Vannak városok, amelyeknek lénye tavasszal teljesül ki: Firenze, és mások, melyek ősszel legszebbek: Páris.

A mi szűkebb világunkban, ahol „otthon” vagyunk, ahol a körnek minden pontját ismerni véljük és ahol a szeretet elfogulttá tesz, nem merünk ilyen határozott véleményt mondani. Mikor legszebb Sopron? Mikor, melyik évszakban a legigazibb? Pártokra szakadnánk, ha el akarnánk dönteni ezt a kérdést. Ha pedig a részletekből kiindulva próbáljuk összerakni az ítéletet, akkor minden lépésnél belebotlunk a „talán”-ba. Az öreg belvárosi utcák „talán” hóbundában a legszebbek; a Tacsi-árok „talán” október végén; a Tómalom feletti Pintytető „talán” május elején ... Talán! ...

De nem is erről van szó. Nem osztályozni akarunk, csak Sopront akarjuk körülsétálni az évszakok útján, saját gyönyörűségünkre, de egyben azzal a titkos reménységgel is, amivel a gazda vezeti vendégét földje

körül, hogy talán olyat is mutathat neki, amit a másik is lát, de mégsem vesz észre.

Nem mindegy, hogy hol kezdjük a sétát. Nem a tavasz a kezdet, mert a tavasz a felfelé ívelő körnek már első negyede. A startvonal mélyebben van – a télben. A télből indul és a télbe tér vissza az élet.

*

A tél az év éjszakája.

Benne pihen el az elöregedett év és benne gyűjt erőt az új körre az eljövendő esztendő.

Az elmúlt tavasz ígéreteit már régen beváltotta a kalászos aranyára a delelő nyár, és amit a nyár érlelt, azt is már hordókba fejtette, kosarakba rakta és elvermelte az év délutánja, az ősz. Elfáradt az év. Erejét elszívták gyermekei, akiket fogant, kihordott, a világra hozott, akiket a nap melegen nevelt, a föld kenyérével és a felhők tejével táplált s akiket az örök anyai sors törvénye szerint oda kellett adnia az erősebbnek: a füveket a marhának, a rovarokat a madaraknak, a kicsinyeket a nagyoknak s mindezeket együttvéve a legfalánkabb gyermekének – az embernek. Örömei kiapadnak, nagy, melengető szeme, a nap, kihűl és csak egy marad benne: a vágy az ágy után.

Alvásra vetkőzik. De előbb még melegebb vidékre küldi a soproni nyár szárnyas vendégeit, a vándormadarakat, a Békató iszapjába ágyazza a békákat, téli bölcsőjükbe rakja a hernyókat, vastagabb bundát ad a Kecsepaták őzeire s a Váris mókusaira, elaltatja a ciklámenek és gyöngyvirág csiráit, aztán rájuk teríti a soproni erdők lombját, lerázza a Lővérek sövényeinek leveleit, és a hegyeket a fenyők komor őrizetére bízva, sűrű könnyhullatás közt magára húzza a ködtakarót.

Erdei részlet.

Fotó: Diebold.

Lehalkul az élet. Csak az ember marad ébren néhány állattársával. Csak azok virrasztanak, akik már sok évezred előtt elvesztették a téli álom áldását.

Nyirkos falak nőnek a város körül, melyeket napról-napra összebb tol a fekete tél. Megszűkül a testi lét mozgási köre, de a szellemi lét, amelynek útja a függőleges, kettőzött erővel tör a magasba és a mélybe. A virrasztók az árnyak elől közelebb húzódnak egymáshoz s a természet melegére vágyva, mohóbban keresik a társat, az emberek társaságát. Kigyúlnak a Városháza tanácstermének és a Kaszinónak hatalmas ablakai, zenészek gyűlnek a pódiumokra, színészek a színpadra, és míg odakünn hóval kevert eső veri az utcát, addig a dolgozószobákban diákok hajolnak a könyv fölé és tudósok s írók befelé fordított tekintettel kutatják a titkot.

*

Fent, a város felett, a Lővér-körút korai borulásában magányosan baktat a rendőr. Unalmában megszámlálja, hogy hány ablak világosodik ki a Lővér-szálló ázott frontján, melynek nyárra hangolt színei most fakón dideregnek. Aztán szolgálati hangon, de alig titkolt szeretettel magához parancsolja Luxot, a rendőrkuttyát és folytatja útját arrafelé, ahol a Váris nyikorgó tölgyei alatt homályba vesznek a zenepavillon szivárványszínei. A ködfal már a „Sóhajok útja” fekete fenyősoráig nyomult és elfedi a Károly-magaslatot.

Nep. Szent János kápolnája – finomművű ereklyetartó komor fenyőtestőrök körében – borúsán tekint le a mélyben elterülő városra és talán vágyakozva gondol vissza arra a 135 esztendőre, amit odalent töltött a régi Városháza mellett, míg 38 évvel ezelőtt fel nem hozták ide az új Sopronba, az erdő szélére...

Lent a városban kigyulladnak a fények és kipontozzák a híg szürkeségben úszó utcákat és tereket. A szem szeretettel kíséri a fényfüzereket kapaszkodó útjukon fel a Bécsi-domb tetejéig, ahol Szent Mihály templomának gótikus tömege sötétlik, vagy jobbra a Kurucdombig, ahonnan valaha Vak Bottyán pattantyúsai lőtték Sopront s ahol most a soproni szegénység fellegvára, az egykori Szélmalom-kaszárnya – a „Himmelskaserne” – kerek tornya belevész a részvétlen égbe. Ott fáj legkínzóbban a tél, mert ott nem tudják, miért imádkozzanak: a fagy és hó távolmaradásáért vagy pedig sűrű hóviharakért, melyek lapátot adnak a kezekbe és kenyeret a szájakba.

A város mintha imbolyogna a sűrűsödő estben. Talán már nem is Sopron az odalenn, hanem a Sötétség tengerének kikötője, ahová száz és száz ingófényű hajó menekült a tél elől. Mintha árbócok nyúlnának az égbe, a Kurucdomb pedig mintha komor csatahajó volna, melynek páncéltornya a vitorla nélküli szélmalom.

*

Márai Sándor szerint Eger igazibb város mint Pest, Nürnberg igazibb mint Berlin. Ebben az értelemben Sopron is az 5. „igazibb” városok közé tartozik, nem régiségénél fogva, hanem lényének minőségénél fogva. A városi civilizáció itt már sok évszázad előtt városi kultúrává nemesedett, azzá a nehezen definiálható valamivé, amit Budán a Verböczy-utcában vagy a Fortúna-utcában vagy a Bécsikapú-téren érez az ember, de amit alig talál meg Pesten.

A városi kultúrának legközvetlenebb kifejezői az épületek. Vannak kulturált házak, civilizált házak és – házak. A csatakos késő ősz és a fekete tél kíméletlenül, a megvesztegethetetlen bíró szigorával rostálja szét

az épületeket ebbe a három osztályba.

Ilyenkor, amikor a fák és virágok megvonják díszítő segítségüket és a fény s árnyék játéka kialszik, magára marad az architektúra, mint a ruhátlan emberi test. Ilyenkor tűnik ki, hogy mi a valódi, mi a talmi, hogy művész volt-e az építő vagy kontár.

Ahogy minden osztályban vannak jeles és gyöngé tanuló, úgy Sopronnak is vannak részei, melyek kitüntetéssel állják meg a vizsgát és olyanok, amelyek lemaradnak.

A város eminense természetesen a Belváros. Olyan századokban épült, amikor az ember még tisztelte az anyagot és építés közben nemcsak az eszére hallgatott, hanem a szívére is. És mivel a szeretetnek egybeolvasztó ereje van, ezek az utcák és terek, minden változatosságuk mellett is harmóniába forrtak össze. Mindezek a barokkapuk, gótikus portálék, boltívek és erkélyek a nap megszépítő fénye nélkül is szépek, mert építőik nemcsak a formák nemességét, hanem a fényt is beléjük építették.

Nincs az a koratéli eső, amely el tudná mosni a Templom-utca és Kolostor-utca halk nobilitását; nincs az a lucskos idő, melyben az Orsolya-tér ne maradna áhítatos kápolna.

A Belvárosban csak két-három oda nem való épület akad. Ezek annak a tétova kornak elnevelt gyermekei, amely kor telerakta az újabb Sopront is – mint minden várost – a neobarokk, neorenaissance és neogótika szomorú korcsaival. Csak a legújabb időben kezd visszatérni Sopron építészetébe a szabadabb és egészségesebb szellem, amely szakítva a régi stílusok silány utánzásával, harmónikus tagozású, derűt árasztó és a decemberi esőben is „otthont” ígérő házakat alkot.

*

6A fekete tél előbb-utóbb fehér téllé szépül. Megérkezik a Schneeberg felől az igazi tél szálláscsinálója, a fagy és sietve beüvegezi a tócsákat. Nyomában megjön a díszítő bűvész, a zuzmara is és éjszakán át beszegi a vasrácsokat, őszi parókát rak a parkok fáira és csalfa virágzást borít a Lővérek gyümölcsöseire. Aztán eljön végre a nap, amikor az idő megérett a nagy kozmetikusnak, a hónap fogadására.

Hangtalanul, vagy zord vihar sívításában ráborul a mindent megszépítő hótakaró Sopronra és kétszáznegyvenedszer bizsergeti végig a Szentháromság-szobor barokk angyalkáit az első hó puhasága. Fészket rak a Kecsketemplom kőcsipkéibe, csillogó palástot von a Hűségkapu Hungáriájának vállára, bekeretezi a Szentgyörgy-utca és a Kolostor-utca címerpajzsait, minden barokk cirádát és párkányt fehérén kihangsúlyoz, minden toronyüveg köré patyolatturbánt csavar. Az ódon házak a hó fehérségétől még sötétebbek lesznek, fekete ünneplőbe öltözött aggastyánok tisztos gyülekezetévé válnak az utcasorok, melyeknek alján a mai emberek tussfekete sziluettjei oszonnak a libegő pehelyfüggöny alatt.

A csendes város még néhány fokkal lehalkul, mert a vastag hószőnyeg felissza a léptek és kerekek zaját. Hótapétás szobává változik a régi Sopron, telezsúfolva az ősöktől örökölt szépmívű bútorokkal, és ebben a puha otthonban egyetlen család csillogószemű gyermekeivé fiatalodnak a polgárok.

Szertefoszlottak a város körül a ködfüggönyök. Helyettük jégvirágos, óriási üvegbura kupolája kéklük a Várhelytől a Fertőig, egyetlen fehér egységgé fogva össze a téli nap fényében fürdő hegyeket és a havas háztetők tömkelegét. Néha egy-egy régimódi szán csilingel Brennberg felé, benne romantikus hajlamú idősebb dámák és az autókorszak gögjétől még meg nem fertőzött unokák.

A Kurucdomb lejtős utcáin megindul a Szélmalom-kaszárnya inségeseinek processziója a Városháza felé,

hogy kenyeret lapátoljon a fehér mannából annak a gyerekhadnak, amely a szikrázó hó boldogító mámorában ócska szánkókon és hordódongából faragott hótalpakon Brueghel ecsetjére kívánczó téli vigasságot csap a szélmalomok körül.

Odaát, a Szent Mihály-negyed oldalán, ahol a Wieden, Ruckherzu és más ódonnevű utcák szentektől őrzött házaiból kék füst száll a gyémántporos téli égbe, a módosabb gazdapolgárok ünneplik a pihentető telet. Földjeiktől és szőlőiktől elvágta őket a hó, de megmaradt a zsíros babsterc, a fertőmenti vörösbor és az ólban a hízó. Késköszörülés, forró víz bugyborékolása és az áldozati állat halálvisítása hallatszik mindenfelől a hosszú udvarokból, ahol a véres havon az asszony nép és a gyerekek sürgölődnek a teknő körül a böllér vezérlete alatt. Estig már hurkakká, sonkakká és szalonnává változott a tehetséges állat, és mikor a zegzúgos utcákon felragyog a hó a lámpák fénykörében, akkor a gazda a komákkal már valamelyik „Buschenschank” vastag levegőjében issza az áldomást és éneklí a régi katona nótákat, hogy csak úgy rengenek bele a párától verejtékező ablakok. Így gyűjt erőt a soproni gazdapolgár a tél legnagyobb teljesítményéhez, a gazdapolgárbálhoz, amikor az öregebbje csizmásan és pitykés lajbiban, a fiatalja sajnos már városi ruhában este nyolctól reggelig csüggedetlenül forgatja párját a Kaszinó fényes termeiben.

Kár, hogy ennek a zsíros, bővérű világnak nem akadt még Pólya Tíborja.

*

Egy éjjeli séta a behavazott Sopronban az élvezetek ama fajtájához tartozik, mint Händel valamelyik *Concerto grosso*-ja. Középen a szólóhangszerek kisebb, de annál értékesebb zenekara, a *concertino*, köröskörül a nagy zenekar, a *tutti*. Lábujjhegyen járó halk zene barokk triolákkal, szelíd dinamikával és sok szordinóval.

A lámpák ernyői lefelé nagy fényudvarokat hasítanak ki a hó kékes sápadtságából, felfelé imbolygó árnyékokba burkolnak egy gótikus rozettát vagy oszlopsoros toronyerkélyt. Legfelül pedig az Orion csillagképe villog és egy lehelletnyi holdsarló ezüstlik.

A Szentlélek-templom vállalai közé húzott tornyocskájával öregasszonyosan belesüpped a puha, fehér karosszékbe, amit már hétszázadszor tol alája a tél. Az Előkapu egymás elé tolatkodó házainak egyik sarkában egy megroskadt kis rokokókapu tehetetlen második gyermekkorát éli. Duzzog, mert a Moziból jövők nem akarják észrevenni hattyútollas mantilláját.

Felhő érkezik a Rax felől a Várostorony fölé. A kétféjű sasmadár mindkét csőrével belehasít a lomha dunyhába és sűrű pelyhekben újra megindul a hó hullása a soproni terek terére, a Városháztérre. Egymásután megkondulnak a magasban a toronyórák. Ütések mint fagyott buborékok szállnak alá és szétpattannak. Kivilágított ablakok mögött boltíves mennyezetek és freskók derengenek.

Ki tud ilyenkor hazamenni? Mindig tovább csalogat a ringó hóhullás az újabb és legújabb Sopronon keresztül, végig az Alsólővér-utcán fel a Winkler-út kanyarain, villák és hólabos gyümölcsfavázak közt a Váris tölgyerdejéig, ahol az ívlámpák már erdőt – igazi erdőt! – és keresztül-kasul szaladó sí-nyomokat világítanak meg. Itt már nem Händel-zene hallatszik, hanem a Lővér-szálló jazz-ritmusa és a háttérből a fenyvesek halk korálja.

*

A „Bakter”-jégpálya felől harsogó zenehullámokat hoz a szél. Már nem a „Kaszinó-csárdás” és a „Kék

Duna-keringő” szívünkbe kottázott taktusait, hanem egy megafonhang harsány vallomásait.

Valamikor ez a korcsolyapálya volt a soproni téli sport netovábbja. Az erdő ugyan éppen olyan közel volt mint ma, de csak a legedzettebbek merészkedteküükbe se jutott, hogy télen mást is lehet tenni, mint bálozni, színházba járni, a száz soproni egyesület valamelyikében elnökölni vagy titkárkodni és – esetleg – korcsolyázni. Csak a Neuhofig terjedt a téli séta, néha a Városligetig, de maga az erdő, a nyári barát, legfeljebb vadászt látott vagy Hatvan Ferencet néhány elszánt turistával.

Míg azután, két-három évvel a világháború előtt, a két Kraul-fiú és Strauch tanár hosszú léceket kötött a lábára és a fejszoválókkal mitsem törődve, utat tört a soproni hegység havas világába.

És ma? Ma az első óra megindul az erdő felé a hótalpasok tarka hada, a Lővér-szállóban nincs üres szoba, a Daloshegyen síiskola nyílik, a Lővér-körúton lovak mögött száguldanak a síjöringözők, [9a](#) Hatvan-turistaházban és a Károly-kilátóban pedig forralt bor körül ülnek az alvó erdő felköltői.

Kétfajta sí-barát van: olyanok, akik csak a sí-t szeretik és az erdőt csak terepnek nézik, és olyanok, akik az erdőt szeretik és a léceket becsülik. Az utóbbiakat az életben is az új, töretlen utak, a távoli célok vonzzák. Ők azok, akik az ugrósánc körüli nyüzsgést messze elkerülik s órákon át szótlan gyönyörűséggel tologatják a talpakat a fásztó friss hóban az Istenszékétől a Tolvaj-árokig, hegyen-völgyön át, a csodálkozni tudás boldog izgalmaiban és a megtisztult világ iránti hálával.

Az élet szennyes levegője elhomályosítja a lelket. Azelőtt a hármas egység: vallás, költészet és zene volt a lelkek megtisztítója, ma, amikor a költészet a technika zajába fullad, a zenét pedig mindinkább elgépesíti az ember, ma a fehér hegyek és havas erdők világa vállalja a feladat egy részét, hogy újra tükrözzen fényt, amit a hétköznapi hályoggal vont be.

Abban a percben, amikor a Printz-pihenőnél a láb rálép a hóba fektetett sítalpra és a botok maguk mögé taszítják a mindennapot, kezdetét veszi valami boldogító folyamat, amit talán átlényegülésnek lehetne nevezni.

A deákkúti kőfejtőnél már egy részben átalakult ember vág neki a jobboldalt felkanyarodó kocsútnak, hogy az első elágazásánál sietve belemerüljön a hótól roskadozó fák és bokrok csöndjébe. Fent a Fáberrét előtt végigömlik a napfény a fehérprémes fenyők folyosóján és aranyporrá gyujtja az ágakról lepergő hókristályokat. A Héttükkfa után az átlényegülés már teljes. Súlytalanná vált test szárnyaló lélekkel siklik a Tacsai-árok kanyargó galériáján lefelé kék árnyak és szikrázó fehérség felett az Ördög-árok torkáig. Egy félóra múlva már kelta sírhalmok körében, a Várhely-kilátó tetejéről issza a szem a fehér körképet, melyet nyugaton a Rax és Schneeberg, északon a Fertő határol. Odaát a Fertő jegén most van az aratás ideje. Vágják a nádat.

A táj nem oly heroikus, mint az Alpeselek drámai mozgalmassága. Szépsége szendébb, hívása anyaiabb. Felemel anélkül, hogy megfélemlítene, sötét völgyekbe vezet, anélkül, hogy elcsüggesztene. Nincsenek zord sziklaormai, de vannak erdői és rétei, melyek barátaink. És mindezek felett van egy gyönyörű [10](#)tulajdonsága: – a miénk! A miénk, mint a kezünk, melynek minden ráncát, vonalát ismerni véljük és amely mégis csupa titok és meglepetés. A nagyobbik otthonunk ez a táj – ahogy a kisebbik az a város, ott lent a havas mélyben –, telítve egy emberélet milliónyi emlékével, fényekkel és árnyakkal, színekkel és illatokkal.

Sokszor járt, de mindig új úton, hó alatt alvó erikamezők közt futnak a sí-lécek a Muck-kilátóhoz. Az új

István-menedékház csodálkozva áll az első hóban. Előtte párosával sorakoznak a sík, várnak gazdáikra, akik benn a vendégszobában, a délutáni napfény utolsó nyalábjaival a tarka abroszokon, az újjászületés fáradalmait pihenik ki.

Már ibolyaszínre fagyott ködfátylak kúsznak a völgyekben. De fent a Nyíresen a viharfenyők törzse még röten izzik a búcsúzó napfényben. A hóvankosok egyik oldala narancssárga, a másik ibolyakék, a száraz fücsomók lenczőkék, a tölgyek elhalt levelei rozsdásan zörögnek az ágakon, fent pedig egy sor aranybárány legel az almazöld téli égen. Hova bújnak ilyenkor az erdő állatai, melyeknek lábnymai keresztül-kasul futnak a havon?

Völgynek fordulnak a lécek. Mindjobban gyorsuló siklóval szántják a havat. Már a Nyíres alján szaladnak... már a Vadász-forrás homálya is mögöttük maradt ... most a Tölgyesmocsár tölgypatriarkáját kerülik meg ... rohannak tovább a kanyargó erdei út ringató hullámain kék és rózsás fényekben Fáberrét Deákkút Fél óra volt? Öt percnél látszott.

A Lővér-körúton már égnek a lámpák. Fenyvesek és tölgyesek közt autók és autóbuszok suhannak a havas úttesten, oldalt pedig zilálthajú sízők siklanak lefelé, a városba, amely fényekkel ékesítve békésen fekszik a téli est platinaszürke foglalatában.

*

Megbékélt lélekkel tér vissza az ember az erdők teléből a dolgozószoba mesterséges nyarába. Hajában magával hozza a felhőket hajtó szelet, fülében a nagy ígéretnek: az új Ébredésnek suttogását. Megfagyott madártetemet látott, de érezte a sílécek alatt a gyökereket is az új élet nedvével. Néha megrázkódott előtte egy madár szárnyától a bokor és a lesikló hótakaró [11](#)alatt megmutatta a rügyeket. Hallgatott órákon át, nem azért, mintha temetőben érezte volna magát, hanem azért, mert nem akarta felkelteni az Anyát, akinek méhében már ott vár a gyermek, az új soproni Tavasz.

1938. II. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM / Dr. Vitéz Házi Jenő: Néhány adat a Felsőszopori Szily-család történetéhez.

Dr. Vitéz Házi Jenő: Néhány adat a Felsőszopori Szily-család történetéhez.

Sopron vármegye híres szülöttjei és büszkeségei közé tartozik Felsőszopori Szily János, a szombathelyi egyházmegye első püspöke, akinek alakját a hálás utókor ércebe öntette. Ez az ércalak most szembenéz a legnagyobb alkotásával, a szombathelyi püspöki székesegyházzal, amelynek szépségével nem tud betelni az ember, mert minél többször látja, annál inkább csodálja.

Felsőszopori Szily János a sopronmegyei Felsőszoporon született 1735 augusztus 30-án nemes szülőktől. Atyja: Farkas r. k. volt, míg anyja: Poltinger Erzsébet evangélikus. Sopron városával korán kapcsolatba lép, mivel középiskoláit itt végezte a jezsuita gimnáziumban, később pedig 1771 november 3-án Sopron városától, mint kegyúrtól elnyerte már mint győri örkanonok a Szent Mihály-templomban fekvő Szent Katalin-oltár javadalmát, mely abban az időben egy öt szobát magában foglaló házból, 9 hold 80 négyszögöl szőlőből, 32 hold szántóból és 6 hold rétből állott. E javadalom évi jövedelmét akkor 172 forintra becsülték.[1\(1\)](#)

Ennek a kiváló püspöknek a családja történetéhez kívánok az alábbiakban néhány adatot szolgáltatni, amelyeket nagyrészt Sopron város levéltárában találtam, hogy később, ha valaki e család történetét egészen tisztázni és feldolgozni óhajtaná, ez adatokat felhasználhassa és azok nyomán kutatásait helyes irányban folytathassa.

A Szily családnév helységnévből eredőnek látszik. Szil helységnévvel Sopron, Pozsony, Nyitra, Somogy és Temes megyében [12](#)találkozunk. Itt tartom megemlítenedőnek, hogy a sopronmegyei Ruszt sz. kir. városnak is a középkorban Szil volt a neve, amikor e vidék lakosságában a magyar elem még túlsúlyban volt. Ebből a sokféle Szil falunévből következik, hogy az idők folyamán sok Szili családnév alakulhatott ki, amelyek természetesen egymással semmi néven nevezhető rokoni kapcsolatba nem hozhatók. Hogy ez mennyire így van, néhány esetet Sopron város levéltárából közlök.

1550-ben Pápán lakott egy Szili János nevű lakos, aki Sopron városával üzleti összeköttetésben állott^{[2\(2\)](#)} és Enyingi Török Pál jobbágya volt. Ez a Szili János utóbb Sopronban házat vásárolt, de a földesura nem engedte el Pápáról, mit 1555-ben a soproni tanács tudomására is hozott.^{[3\(3\)](#)} Ennek a körülménynek lett a következménye, hogy 1568-ban a házát, mely a Mészáros-utcában a ferences kolostorral szemben feküdt, eladta a soproni tanácsnak.^{[4\(4\)](#)}

Ettől a pápai Szili-családtól egészen függetlennek látszik az a Szily Lőrinc, aki 1566-ban Sopronban polgárjogot szerez.^{[5\(5\)](#)} Nemes ember volt, mit onnan tudunk, hogy amikor 1573-ban örökösök nélkül elhalt, minden vagyonát testvéreire, nemes Szily Tamásra hagyta, aki a királyi katonaságnál szolgált Tatán. Ez örökség kiadása érdekében Salm Eck gróf is közbenjárt.^{[6\(6\)](#)} Valószínűnek tartom, hogy Szily Tamás leszármazottja volt az a Szily János soproni polgár, akinek házassági szerződése Bács Krisztina hajadonnal 1616-ból fennmaradt^{[7\(7\)](#)} és aki 1615-ben szerepel, mint kezes, egyik polgár felvételénél.^{[8\(8\)](#)}

Egészen más sopronmegyei Szili-családból származhatott ismét az a Szili János, akit II. Ferdinánd a jobbágysorból felemelve, 1626 november 19-én nemességgel és címerrel tüntetett ki. Címerül kékszinű pajzsot nyert, melynek alján zöld halom van és ezen ágaskodó, koronás oroslán látható, jobb lábával fehér lilomot, míg baljában meztelen görbe kardot tartván. E [13](#)család tagjai idővel elszármaztak Tolna megyébe, miként a nemességigazoló iratokból ez kitűnik.^{[9\(9\)](#)}

Ezzel szemben a somogymegyei Szily-családnak, amikor 1751-ben a nemességét megújította, ismét más volt a címere: kékszinű pajzsban ágaskodó arany oroslán, jobbában 6 ezüst nyilat tartván.^{[10\(10\)](#)}

Mindezekről a különféle Szily-családoktól különbözőnek tekintem azt a Szily-családot, amelyből a szombathelyi püspök leszármazott. E családnak legrégebb biztos őse Szily Mihály, aki Nádasdy Pál grófnak volt a német titkára. Amikor II. Ferdinánd király 1629 január 12-én címerlevelet adományozott neki és testvéreinek, ezzel tulajdonképpen csak régi nemességüket és a már régebben használt címerüket erősítette meg csupán. Ez a régi családi címer pedig a következő: kékszinű pajzs aljában zöld mező, amelyből dús koronájú olajfa nő ki, az olajfa jobb oldalán (heraldikailag értve!) ágaskodó oroslán, bal oldalán pedig ágaskodó fekete medve látható egymással szembefordulva. Ez a család idővel a nemességigazoló iratok biznysága szerint elszármazott Veszprém megyébe is,^{[11\(11\)](#)} de hogy 1754-ben, amikor a nemeseket országosan igazolták, a Komárom és Vas megyében található nemes Szily-családok a felsoroltak közül valók-e, avagy ismét mások, azt csak címereik ismerete alapján lehetne eldönteni.^{[12\(12\)](#)}

Az elmondottak eléggé bizonyítják, hogy a családnév azonossága még nem jelenti a közös őstől való leszármazást, nemes családok esetében ez csak akkor következik be, ha azonos címerhasználatot lehet

beigazolni.

Amikor Felsőszopori Szily János szombathelyi megyéspüspök édesatyja, Farkas, 1754-ben a nemességét igazolta, ¹⁴ebből az igazolásból tudjuk megállapítani az atyját; András, ki 1719-ben és 1725-ben szintén igazolta nemességét, míg Andrásnak atyja volt János, aki 1690-ben és 1675-ben pereskedett.¹³⁽¹³⁾ Ennél tovább a családfán egyelőre vissza nem mehetünk. Hasonló nehézséggel állunk szemben az 1643-ban említett Szily Gáspár esetében, akinek atyját szintén nem ismerjük, de mert ő is Nádasdy gróf szolgálatában állt, nem tartjuk kétségesnek a püspök családjához való tartozását.

A most kiadásra kerülő ismeretlen adatok alapján tehát a Felsőszopori Szily-családnak ez alábbi három, egymással még össze nem kapcsolható családfa-részletét tártuk fel:

1. 1629-ben címerlevelet nyernek Szily Mihály és testvérei: János, György, Ilona és Katalin, valamint Ilona asszony fia, Pál, kinek családnevét az okmány elfelejtette közölni.
2. A fenti férfiak valamelyikének lehetett a fia Szily Gáspár, kinek neje Göncz Erzsébet és gyermekeik: Gáspár, Dániel, Miklós és Anna.
3. Az 1675-ben pereskedő Szily János fia volt András, kinek fia Farkas és ennek fia János, a híres szombathelyi püspök.

Ezek után pedig lássuk az egyes adatokat:

Sopronkeresztúr, 1624 márc. 16. *Szily Mihály a veszélyes időre való tekintettel a soproni tanácsnál engedélyt kér arra, hogy 100 akó borát a városba szállíthassa.*

Edle, wolweise, füersichtige herrn purgermaister vnd löblicher rathh! Denn herrnen sey mein gerings, doch jederzeit schuldige, wilige dienst neben windtschung von Gott fridt vnd langes leben. Meine herrn! Schrifftlichen zu behelligen hab ich nicht vmbgehen khennen vnd geschieht derowegen, jüngst vor wenig tagen hab ich gehorsamblich angehalten wegen etlich vaßl weinn mier dieselben hineinzufuehren passieren lasen, also ersuch ich die herrn abermallen vnd ist mein dienstliches biten, meine herrn wellen mier solches verwilligen, daz ich dieselbe wenig wein, alß hundert emer, mege hineinlassen fuhren, weil die zeit dießmals so schwierig, haben doch die herrn andern gueten leiten auch solches verwilliget. Ich wil meine wein alda nicht versielbern, begehre auch meinem herrnen in wenigsten wider dieselben oder ihren willen nicht zu thuen, sondern laß wider herauß fuehren. Werde ich den dem herrnen mit meinen geringen diensten solches wissen zu verschulden bin ich jeder zeit bereit. Hiemit wele Gott dieselben in genaden erhalten. Geben zu Creicz, den 16. Marty anno 1624.

Der herrnen weißheit dienstwilliger

Michael Zilly manu propria.

¹⁵*Kíviül:* Denen edlen, ehrnuessten vnd wolweisen herrnen purgermeister, richter vnd löblichen rathh der khiniglichen freystatth Ödenburg etc., meinem lieben herrnen zu handen.

Jelzése: Lad. XLI et QQ. fasc. 5. nr. 177/52.

Ívrétű papiros, vízjegye: koronás kétfejű sas, az egyik oldalon *M*, a másik oldalon *H* betűvel, zárlatán homályos körvonalú, nyolcszögletű fődött gyűrűspeccséttel.

Sopronkeresztúr, 1628 febr. 17. *Szily Mihály arra kéri a soproni tanácsot, hogy borát a város területén át Kelénpatakra szállíthassa.*

Edele, gestrenge vnd wolweise herrn, meinem herrn sey mein geringe, doch jederzeit gehorsambe willige dienst.

Vnd hab nicht vmbgehen wollen eüer gestreng, auch khönigliche stadtratt vnderthenig zu berichten, wie daz ich meine aigenthumbliche vierdige weinn, darundter auch fünff vaß zu Tsackerstorff erkhaufft, welche kheine frembde wein, sondern in dem Schöppringer gebierg gefekhsent, wie eure gunst mit mehrern vernehmben werden; wann dan ich solche meine weinn den 20. oder 21 titulus neben der khönigliche freystatt Ödenburg vnd dero gebiet auff Klingenspach zu liffern bedacht, langt derowegen an eure gunst vnd weißheit mein gehorsambes dienstliches bidten, meine herrn wollen meine wägen, so auf zwaymoll neben fűrfahren vnbeheligt vndt vnverhindterlich pasieren lasen, hieran admissum sie die biligkheit vnd verschulde auch mit mein geringe dienst gehorsamblich. Wan aber meine herrn diß nicht bewilligen, beger ich wider dero freiheit in khein punkhten zu thuen, solenn auf ein andere straßen gelendet werden. Erwart eine wilfahrig antwort mich euer gestrengen gunst vnd weißheit nachparlich befelhendt. Creicz, den 17. Feber anno 1628.

Euer gestrengen gunst vnd weißheit dienstwilliger knecht:

Michael Zilly manu propria.

Kívül: Denn edlen, gestrengen herrn burgermeister, richter vnd ratt der khönigliche freystadt Ödenburg etc., meinen großginstigen herrnen vndt pa(t)ronen.

Jelzése: Lad. XLI et QQ. fasc. 5. nr. 177/55.

Ívrétű papiros, vízjegye: azonos az előbbivel, zárlatán vörös viaszba nyomott, nyolcszögletű gyűrűspecséttel. A pecséten a más ismertetett Szily-címer látható, felette e felírással: * SZILI . MIHAL * A levél hátlapján egykorú, de jelentéktelen feljegyzés is van.

Sopron, 1628 febr. 23. *Szily Mihály megígéri, hogy a jövőben nem fog többé Sopron város területén át osztrák bort szállítani.*

En Bily Mihaly Cseppregben lakozo Sopronj wärmegiei / nemes ember, az teketetes, nemzetes es nagh(sag)os groff / Nadasdy Pall vram eo nagh(saga) Bolgaia etc. mindeneknek, / az kiknek illik, adom ertesere, hogy az minemö Bakonban / vett Austria boraimat en az kirali Babad¹⁽¹⁴⁾ Soproni / waras hataran altall vitettem,²⁽¹⁵⁾ meli boraimat / az teketetes, nemes es bocsulletes 16tanacs arestaltatott, / miuell hogy priuilegiomok es Babadsagok ellen volt az / eő kegielmek fundussan altall vini, megh teketuen / az en alazatos Bolgallatomat, sok intercessiomra ex / gratia altal bocsatottanak illj conditionall, hogy enek / vtona effele borokat ne merezeliék Sohais altal vitetni, / meljre obligaltam maghamat. Naguib bizonsagert attam / kezem irasat pöchetemmel megh erösetueten. Actum / in libera ciuitate Soprony, 23. Februarj anno 1628.

Idem, qui supra, manu propria.

Kívül: Zili Mihál reuerß wegen durchgefirtter wein 1628.

Jelzése: Lad. XLI et QQ. fasc. 5. nr. 177/54.

Ívrétű papíros, vízjegye azonos az előbbivel, előlapon Szily Mihály már ismertetett gyűrűspecstjével.

Bécs, 1629 jan. 12. II. Ferdinánd király Szily Mihálynak és testvéreinek címert adományoz.

Ferdinandus secundus divina favente clementia electus Romanorum imperator ... tibi fideli nostro Michaeli Szily salutem et gratiae atque clementiae nostrae caesareae atque regiae continuum erga te incrementum ... Cum itaque ex fidedigno testimonio intelligamus te Michaellem Szily et alioquin nobilibus ac vitae morumque integritate conspicuis parentibus progenitum et vel ipsa natura vel commendabili quadam indole id maxime a primis aetatis tuae temporibus sedulo noviterque curae habuisse, ut ab illis acceptum et in te derivatum decus domesticum non modo sartum tectum conservares, sed etiam propriis meritis et virtutibus magis ac magis excultum et illustratum ad posteritatem quoque transmittere intenderes, cuiusquidem desiderii tui iam eum tuleris fructum, ut tu ob sufficientem ac in rebus agendis dexteritatem et experientiam aliasque insignes, quas in te spectandas dedisti animi et ingenii dotes a spectabili et magnifico comite Paulo de Nádosd terrae Fogaras¹⁽¹⁶⁾ perpetuo ac comitatus Castriferrei supremo comite, partium regni nostri Hungariae Cisdanubianarum generali capitaneo, camerario et consiliario nostro etc. in secretarium Germanicum assumptus fueris, in quaquidem functione iam a plurimis annis diligenti cura et sollicitudine ac cum satisfactione domini tui versari perhiberis, hinc motu proprio ex certa nostra scientia animo bene deliberato atque de caesareae regiaeque potestatis nostrae plenitudine te Michaellem Szily ac fratres tuos carnales et uterinos Joannem et Georgium, necnon sorores similiter carnales et uterinas Helenam et Catharinam ac Paulum praefatae Helenae filium in caetum, numerum ... duximus denuo assumendos ... haec priora vestra arma seu nobilitatis insignia, quibus vos nunc quoque utimini, sequenti modo duximus locupletanda, augmentanda, habenda, dandaque et denuo conferenda: scutum videlicet militare erectum caelestini coloris, fundum illius viridi campo occupante, in quo procera virescens olivae arbor foliis et baccis turgescens in altum surgere visitur, quam hincquidem fulvus leo cauda bifurcata sursumque reflexa ac ore hianti et lingua rubicunda exerta effig(i)atus, illinc autem integer ursus ¹⁷atro sive naturali suo colore designatus etc. decernentes et ex certa nostra scientia, animoque deliberato concedentes ... Datum per manus fidelis nostri nobis sincere dilecti, reverendissimi in Christo patris domini Petri Páßmany archiepiscopi ecclesiae metropolitanae Strigoniensis ... in civitate nostra Vienna Austriae, die duodecima mensis Januarii anno domini millesimo sexcentesimo vigesimo nono ...

Jelzése: Sopron vármegye levéltára, Armales nr. 177.

Egyszerű másolat a 18. század második feléből, melynek bizonyossága szerint e címerlevelet 1629 jún. 11-én Sopron vármegyének Újkéren tartott közgyűlésén kihirdették, Veszprém vármegye közönsége pedig 1740 márc. 31-én Pápán átírta. A szövegben alkalmazott pontozásoknál a szokásos formulákat hagytuk el.

Sopronkeresztúr, 1630 jún. 9. Nádasdy Pál gróf szóbeli üzenetével főszolgáját, Szily Mihályt, küldi a soproni tanácshoz.

Prudentes et circumspecti domini, / amici et vicini nobis observandi!

Salutem ac nostri paratam commendationem. Algya megh / Isten keg(elve)ket sok jokkal.

Ez leuelunk mutato jambor feő Bolgankot, / Szily Mihaly vramot, kuldottük keg(elve)tekhez / szoual izenuen altala keg(elve)tek(ne)k nemünemü / dologh véget. Keg(elve)teket beretettel kerjük, / hogy hidgye megh Bauat es mutassa / hozzank jo Bomßedsagos baratsagokat, / kit mijs vißontagh minden alkalmas/saggal keg(elve)tek(ne)k megh igyekezük teritenj. / Eltesse Isten keg(elve)teket jo egessegeben.

Ex / castello nostro Kerezthur, die 9. Juny / 1630.

Earundem dominationum vestrarum / amicus et vicinus benevolus

Comes Paulus de Nadasd / manu propria.

Kívül: Prudentibus ac circumspectis dominis N. N. magistro civium, judici, juratisque civibus civitatis liberae ac regiae Soproniensis etc., dominis vicinis nobis observandis.

Jelzése: N. R. A. fasc. 16. nr. 69.

Ívrétű papiros, vízjegye azonos az 1. szám alattival, zárlatán a gróf ovális alakú fődött címerpecsétjével.

Sopronkeresztúr, 1630 dec. 1. *Nádasdy Pál gróf a soproni vámot a szembenlevő házával együtt 2700 birodalmi tallérért elzálogosítja Szily Mihálynak és egyúttal megengedi, hogy a házon 300 tallér erejéig javításokat végeztethessen.*

Nos comes Paulus de Nadasd perpetuus terrae Fogaras et comitatus Castriferrei supremus comes, eques auratus, partium regni Hungariae Cisdanubianarum et confinium Canisae oppositorum generalis capitaneus, cubiculariorum regalium per Hungariam magister, sacratissimae caesareae regiaeque maiestatis consiliarius memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit, universis, quod nos bene considerantes et in animo revolventes gratissima servitia egregii domini Michaelis Szili, quae 18 ipse nobis ab adolescentia sua in variis rebus ac negotiis fidei suae commissis summo complacendi studio, cura et integritate exhibuit et impendit ac in posterum quoque pari constantia exhibiturum se et impensurum pollicetur, matura et exacta intra nos deliberatione praehabita, oneribus etiam et quibuslibet gravaminibus consortis nostrae charissimae, magnificae dominae Judith de Rewa, necnon liberorum nostrorum, iamnati Francisci ac in posterum nascendorum, aliorumque universorum haeredum, fratrum proximorum et consanguineorum nostrorum, quos infrascriptum tangeret et concerneret seu tangere et concernere posset negotium quovismodo in futurum per omnia in nos assumtis et levatis sponte et libere, telonium nostrum in suburbio Soproniensi comitatuque eodem existens unacum domo nostra ex adverso eiusdem telonii extracta simul cum cunctis suis utilitatibus pertinentiis ac proventibus quibuslibet praefato domino Michaeli Szili, haeredibusque et posteritatibus ac legatariis eiusdem utriusque sexus universis in et pro bis millibus septingentis talleris imperialibus, utpote mille quingentis nobis ab ipso Michaele Szili plenarie et defectu absque omni numeratis et assignatis, reliquis vero mille ducentis talleris gratiae loco in recompensam fidelium servitiorum suorum a nobis eidem donatis inscribendum, tituloque pignoris dandum, conferendum et per manus tradendum atque assignandum duximus, imo inscribimus, damus, conferimus et per manus tradimus atque assignamus his sub conditionibus: quod videlicet idem Michael Szili, praefatique posterius haeredes et successores eius utriusque sexus universi ipsum telonium nostrum, dictamque domum ex adverso exstructam tamdiu possidere, fructus et quaslibet utilitates eius pro se percipere valeant, donec eis per nos vel haeredes ac posteros nostros dicti bis mille septingenti talleri imperiales in specie numerati et depositi non fuerint quoad plenum, neque antea idem telonium domumque eandem ab ipsis ullo sub exquisito colore aut praetextu auferre queamus, assumentes nihilominus eundem Michaelem Szili, dictosque haeredes ac successores nos in quieto ac pacifico dominio praescripti telonii, domusque eiusdem ex adverso exstructae intra tempus redemptionis eorum contra quosvis legitimos impeditores, causidicos et actores propriis nostris curis, laboribus et expensis tueri, protegere et defensando conservare. Hoc etiam adiecto, quod si idem Michael Szili, dictique haeredes ac succesores eius pro aliquibus necessitatibus ipsorum praemissum telonium, saepefatamque domum ex adverso exstructam, utilitatesque et pertinentias eorum quaslibet vendere seu alicui inscribere niterentur, licebit illis ipsa in praescripta summa pecuniae et

non supra, iisdemque conditionibus inscribere et oppignorare. Praeterea hoc per expressum declarato, quod dictus dominus Michael Szili, ipsique haeredes et successores eius toties memoratam domum ex adverso ipsius telonii exstructam usque ad valorem trecentorum tallerorum imperialium remeliorare et restaurare possint, cuiusquidem remeliorationis seu aedificii superinde exstructi summam praemissam per honestos ac probos architectos condigna aestimatione una cum capitali inscriptionis ipsius telonii domusque eiusdem summa praedictis videlicet bis mille septingentis talleris, in toto ter mille talleros imperiales facientes, simul et semel dicto¹⁹ domino Michaeli Szili et haeredibus ac successoribus suis persolvere teneamur et haeredes nostri sint obligati. In cuius rei firmiter testimonium praesentes literas nostras manus nostrae subscriptione ac sigilli nostri maioris impressione roboratas dandas duximus et concedendas. Datum in castro nostro Kereszthur, die prima mensis Decembris, anno domini millesimo sexcentesimo tricesimo.

Comes Paulus de Nadast manu propria.

Jelzése: Lad. XXIII et X. fasc. 1. nr. 41.

Egykorú, egyszerű és pongyola másolat papiroson. Ez oklevél csonka egykorú másolata még feltalálható: Lad. XXII et W. fasc. 3. nr. 74 jelzés alatt is.

Sopronkeresztúr, 1631 ápr. 8. *Szily Mihály Andrassy János soproni tanácsosnak óbora ára fejében 100 magyar forintot küld és közli vele azt a szándékát, hogy másnap délután személyesen kívánja felkeresni.*

Generose domine et fautor observandissime / salutem et servitii mei paratissimam commendationem.

Aldgia megh az Ur Isten minden jouaiuall kegyelmedett! / Az Soprony wämostul köldeöttem szaz magyar forentott / az kegyelmed oh boray araban. Azon lezek, hogy / a restantiarulis szepen contentaliam kegyelmedett. / Ez ideigis igherettem szerent megh elegettem volna / kegyelmedett, de főleötteb sok minden felle a költssegh. / Szaz gyalogott fogadott vram eo nagysaga, azok/nak kölleott fizettnem, most isment Szent / Geörgy napiara minden rendbely szolgainak. / Kegyelmedett kerem, ne neheztelien az hatra maradott restantiaert, aztis fogiatkozás / nekul megh adom kegielmednek. Neminemö¹⁽¹⁷⁾ bezelge/tessim volnanak kegielmedell, ha megh nem bantanam / kegielmedett, holnap del vtan 4 orara kegielmedhez / mennek. Tarcha az Ur Isten sokaigh egesegben / kegielmedett. Ex castro Kereztvr, 8. Aprilis anno 1631.

Generosae dominationis vestrae / servitor paratissimus

Michael Szily manu propria.

Kívül: Generoso domino Joanni Andrassy, liberae ac regiae civitatis Soproniensis senatori etc. domino et fautori observandissimo.

Jelzése: Lad. XXIV et Y. fasc. 13. nr. 890.

Ívrétű papiros, vízjegye: keretben kétfejű sas, zárlatán Szily már ismertetett gyűrűspecsétjével.

Sárvár, 1645 júl. 26. *Nádasdy Ferenc gróf hű emberének, Szily Gáspárnak Csepregen Gangó-utcában egy jobbágyházat adományoz a hozzátartozó telekkel együtt minden földesúri kötelezettség alól mentesen, de kiköti, hogy a harmadizi leszármazottak halála után e jobbágytelek ismét visszazáll az ő utódaira.*

Nos comes Franciscus de Nadasd, terrae Fogaras perpetuus et comitatus Castriferrei supremus comes, sacrae caesareae, regiaeque maiestatis camerarius ²⁰etc. memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit, universis, quod nos cum ad nonnullorum fidelium nostrorum humilem

intercessionem, tum vero attentis et consideratis fidelitate, fidelibusque servitiis egregii Casparis Szyly, quae ipse nobis a iuventute sua in omnibus rebus fidei suae commissis fideliter et constanter exhibuit et impendit, ac imposterum quoque pari fidelitatis constantia se exhibiturum ac impensurum velle pollicetur, totalem et integram sessionem nostram colonicalem in oppido nostro Czepregh platea Gangoucza vulgo nuncupata, comitatuque Soproniensi existente, ac ad arcem nostram Sarvar in Castriferrei comitatu extructam pertinente habitam, in qua de facto personalem haberet residentiam idem memoratus Caspar Szily et ab orientali relictæ condam providi Michaelis Szücz, ab occidentali vero partibus similiter relictæ condam providi Joannis Meszaros domibus contigua vicinitate iungitur, cum omnibus suis utilitatibus (*sic!*) ac pertinentiis quibuslibet, terris scilicet arabilibus cultis et incultis, agris, pratis, hortis, pascuis, campis, foenetis, foenilibus, sylvis, nemoribus, montibus, vallibus, vineis, vinearum promonthoriis, aquis, fluviis, piscinis, piscaturis, pisciumque clausuris, aquarumque decursibus ac decimis frugum a terris utpote arabilibus ad eandem domum seu sessionem proprie pertinentibus, aliarumque quarumvis utilitatum ac pertinentiarum suarum integritatibus, nobis ab eadem hactenus de iure vel consuetudine cedentibus, cedereque debentibus ac praestari solitis ab omni jurisdictione provisorum, rationistarum et quorumvis officialium nostrorum tam praesentium quam futurorum supractæ arcis nostræ Saruar ex(i)mimus, memoratoque Caspari Szily, coniugique suæ ac liberis eorundem usque ad tertium gradum inclusive utriusque sexus universis utendam, fruendam, tenendam, possidendam pariter et habendam dedimus, donavimus et contulimus, imo damus, donamus et conferimus usque (ut praemissum est) ad nepotes, illis vero deficientibus statim et de facto absque ulla depositione pecuniae reliquis nostris bonis applicare possimus et valeamus, haeredesque et posteritates nostri universi possint et valeant. In cuius rei fidem, testimoniumque evidens has eidem praesentes literas nostras manus nostræ subscriptione roboratas, sigillive impressione communitas dandas duximus et concedendas. Datum in arce nostra Saruar, die vigesima sexta Julii, anno domini millesimo sexcentesimo quadragésimo quinto.

Comes Franciscus de Nadasd m. p.

Franciscus Keoczér m. p.

Jelzése: N. R. A. fasc. 34. nr. 1.

Hártya, előlapon a gróf kerek címerpecsétjének a nyomával.

Csepreg, 1658 jan. 5. *Szily Gáspár özvegyének, Göncz Erzsébetnek végrendelete.*

Atyanak es fyunak es Szent lelek Istenek neveben legien ez mastani igiekezetem.

Leg elsőbenis lőkőmet ayanlom Istenek kegielmeben es abraham kebeleben testemet penig/len az földnek az honeid vetetet az jüvendő föl tamadasid (!).

21En Göncz Eörsebet az nehai nemzetes es vitezlő Zili Gaspar szerelmes Uram meg / hagiót özvegie valam ez levelemnek rendiben hogi en azon szerelmes Uramal egiüt keresven / az mi keves jauaim vanak ingok es ingatlanok mivel en egiebarantis beteges állapotombul nap / on kent halalomt varom inkab hogi semint iobulasomat s ezen kívül latvan es ertven ez mas / tani időben elt emberek es atia fijak között törtent dolgokat es egienetlensegeket eleg peldak / leven ere ezeknek okaert az en szerelmes fijaim Zili Gaspar daniel es miklos között tebek illien / alhatatos es örökös intezest: hogi ha Isten eletemet megis tovab hozsabetia mind adig mig Isten / ez niavaligo eletben meg akar tartani az [en] kezeim legienek mindenestül az jóbagokon azert leg fő kepen hogi se egik se az másik az töbinek karaval el ne veßtegethese az neki jutando / reßecskeket s engemet se vessenek meg beteges öreg ember segemben hanem böcsülienek minnt /

edes anioakat: az ioBagokat es minden egieb dolgokra valo gond viseleseket reiaioak hagivan erez / ven elegtelenseget eltemig taplalianak bekeseget s eltem utan takarianak tiBtesegesen belölo: leg / elsöben nem akarok feledéken leni az en Istenemtöl adatot keves iavaimbul szent neve ti / zteletire ania szent egihazanak epületire hagiok az Cshepregi szent egi hazhoz tiz foren / tot hasomlo kepen az szakoni szent egi haz epületireis tiz forentot hagiok az egihazas falui szent / egi hazhoz is öt forentot hagiok az meliet holtom utan vagi szölö haßnabul vagi valami egieb marhabul ki teremtven az en szerelmes giermekim tartozanak az meg nevezet somat fogiat / kozas nekül meg adni: imar ezek utan az en szerelmes giermekimnekis leg elsöben hagiom az Iste /nek bü aldomasat az en aniai aldasomal egiüt mind ezen az vila gon s mind az iüvendö / örök életben ismet kivanom s hagiomis nekiiek hogi Isten felök egi mas böcsülök es / szeretök legienek egi szoval ezen az vilagon kegies eletet viselven az kristust kövesek etc. / imaron az en öregbik fiiamnak Zili Gasparnak az ki engemet egeß Eözvegisegemben süt / meg az szegen nenietis Zili anat mind elteig böcsült s mind fiiui engedelmeseket nem Cshak / meg mutata maga io viselesevel de tehetege szerent meg az idegen földrülis sokszor maga fogi / atkozásavalis segetete ithon valo fogiat kozasinkat s Eöcseitis idegen földre viven io karban / es böcsületes alapatban helihezete üket segetete minden atiafyui szeretetit meg mutatvan ho / zaiok s mastis tanetitia kisebbik Eöcset kit hogi ez utanis Cselekegiek kerem ezekert az szives / forgolodasiert es az en aniai mi voltomertis: töbel tartoznam ugian de mivel Isten ü neki / ez vilagi életben iob modot mutatot hogi semint Eöcseinek az ingo iokbul neki jutando reszt / engegie az Eöcseinek kiben ketseget sincsen elegegiek meg az Gialokai joszagal kit epen / az ot való zalagos Eörökseget egiüt neki atam az meliet az szegeni atiais elteben ü neki / szant volt hozza advan az Cshepregi hanga hegien valo Eöregiebik szölötis: mivel hogi az joß / agrul es Eöröksegekrül valo levelek tartasais üteti mint öregieb atia fiiat enis az ü gond / viselese ala hagiom egi öreg hüvelkben valo fergecsmainit nevü giürüvel egiüt az meli arani / giürü nem viselesre sem elköltésre valo hanem szükseget hogi emlekezetre tartasek ha elöb le / jarta lene Zili Gasparnak az öcsenek meg adasek mind az leveleket egiüt etc.

22Mivel hogi az daszti falui kuriaat szegeni szerelmes Uramis Zili Daniel fyamnak / vasarolta volt enis anak hagiom minden hozatartozando igasagaval egiüt hozza ad / van az Cshepregi hanga hegin levö kisebbik szölöt az ucsa vegen levö ret es gümölcsös ke / rtetis melinek föl szélrül mast magiar matias szomszegia es az hidegsegi hegien az fertö / melet levö kisebbik szölöt s az hegiküi hatarban levö irtas földkelet es darab kertel / egiüt öve legienek minden ingo iavaimnak felevel egiüt: imar Zili Miklosnak is az / ki leg kisebb az töbinel az böcsületes Cshepregi varasban levö hazamat melietis egiüt kere / stem szegeni szerelmes uramal az meg nevezeteken kívül ioBagot es örökseget valaminit / birokt Cshepregeben az közep szeri egesz Bölöt es az fertö melet az hidegsegi hegien levö / öregbik szölövel minden ingo marhaimnak felevel egietemben ü neki hagiom es rendelem / ha peniglen az mint halogatom felölö hogi valamint szerzetese lene agianak neki az ket / batiai szaz magiar forentot s túriön ve[le es] oztognak meg az batiai az ü reßevel / hogi ha peniglen az Ur Isten valameliket magva szakatul kiszöletana ez világbül azt / akarom hogi egi arat vißa szalön anak reße az masikara: ezeket en igi el rendelven / az en szerelmes Giermekim maragianak meg Csendeß lölki ismretel raita: hogi azert / azen utolso niavalias agiamban testamentom tetelet ne busetasam hanem Cshedeßen / adhasam meg lölkömet az en Istenemnek mig tülem lehetet irtam ket kezimmel / enek erosegere ezen akaratomat es fyaim között valo rendelesemet s szokot pocsetemet / erösetetem es mas alab meg irt emberbeget io akaro Uramal is subscribaltatam / es megis pocseteltetem: Czhepregeben Anno 1658: die: 5 januarius.

Idem quae supra m. p.

Coram me Joanne Szakony, parcho. / Chepregiensi, vicearchidiacono Luczmandiensi m. p.

Coram me Michaele / Maynoki m. p.

† Coram me Joanne Chismazia / consule Chepregiensi.

Coram me Blasio Haydu m. p.

† Coram me Martino Horuat m. p.

Coram me Stephano Lazar aedituo ecclesiae Superioris Chepregiensis m. p.

Kívül: Eőregh Zili Gasparne Aszonyom Gőnczöl / Eőrebeth Aszony Testamentoma / melliet eő kegielme fiai Zili Gaspar / v(alamint) Daniel es Miklos kőzön / seges akaratbul főlnythassa / nak.

Jelzése: N. R. A. fasc. 34. nr. 2.

Kissé egérrágott és vízfoltos ívpapiros, melyben kétféle vízjegy látható; 1. koronás kétféjú sas és 2. egy tőből két szárra ágazó négyszirmú virág alatt *A P M* betűk. Az özvegy gyűrűspecstje fekete viaszba van nyomva, nyolcszögletű, keretrajzban szívalak vehető ki, felette e betűkkel: *G E*. A tanúk vörös viaszba nyomott gyűrűspecstjei elmosódottak. Csizmazia János csepregi polgármester és Horvát Márton nem tudtak írni, ezért van nevük előtt kereszt.

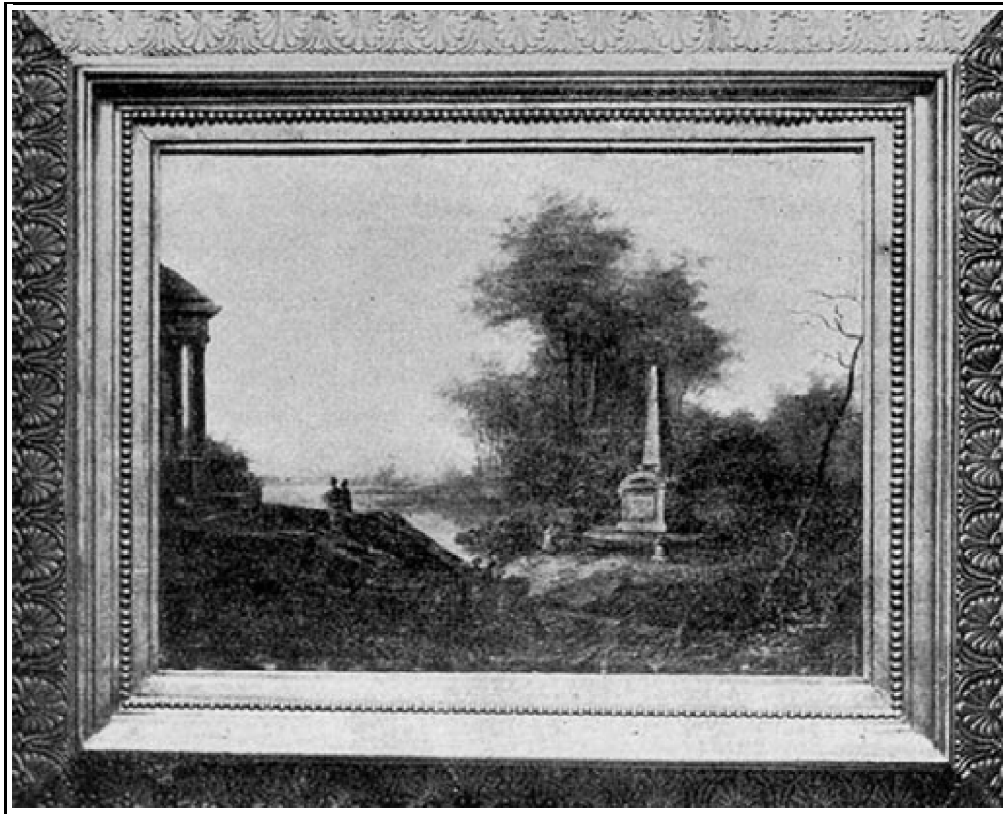
1938. II. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM / Storno Miksa: Adatok a soproni festészet történetéhez.

23 Storno Miksa: Adatok a soproni festészet történetéhez.

1938. II. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM / Storno Miksa: Adatok a soproni festészet történetéhez. / II.

II.

Maurer Ignác festő személyi adataira vonatkozólag nem sokat nyujt 1829 május 21-ikén kelt végrendelete, de mégis közöljük, hogy evvel is gyarapítsuk az eddig még nagyon kevés adattal rendelkező soproni festőművészet történetét. A végrendelet, melynek egykorú hivatalos másolatát a Storno-gyűjtemény őrzi, a következő:

1. ábra:
Maurer Ignác: Idealizált tájkép.

„In Namen der Allerheiligsten Dreyeinigkeit! Habe ich Gefertigter aus Anbetracht der Sterblichkeit bey Gottlob noch gesunden Geisteskräften folgendes als meinen letzten Willen zu Papier bringen lassen. Erstens: Empfehle ich meine durch das Blut Christi erlöste Seele der gnädigen Hände meines Schöpfers, und wünsche, daß mein entseelter Leib nach den Gebrauch der Christkatholischen Kirche anständig zur Erde bestattet werde. Zweytens: Als ein frommes Vermächtniß bestimme ich zum hiesig städtischen Spital und [24](#)Lazareth Einhundert Gulden, zu der neu zu errichtenden Kranken-Anstalt Zwanzig Gulden, und zum Armen Institut ebenfalls Zwanzig Gulden, zusammen also Einhundert Vierzig Gulden, Wiener Währung. Drittens: Legiere ich dem hiesigen katholischen Vossischen, Waisenhaus ein Capital von Zweytausend Gulden Wiener Währung, welches nach meinem Hintritt durch meiner unten zu bestimmenden Universalerbin an die bestimmte Waisenstiftung baar auszubezahlen, die jährlichen Interessen aber als eine Beyhilfe zur Verpflegung der Stifts-Zöglinge zu verwenden seyn werden. Viertens: Meines Veters Ferdinand Maurer allhier, seinen vier Kindern vermache ich jedweden einzelnen Eintausend, allen Vieren zusammen also Viertausend Gulden Wiener Währung, welches Legat meine Universalerbin jeden einzelnen bey seiner zu erreichenden Vogtbarkeit mit Tausend Gulden W. W. auszubezahlen, bis dahin aber mit 6 pcto zu verzinsen haben wird. Die jährlich abfallenden Interessen sollen die Eltern derselben als einen Beytrag zu deren Erziehung zu genießen haben. Fünftes: Zu meiner Universal Erbin ernenne ich hiemit meine Schwester, Frau Anna Pinteritsch gebohrne Böhm, welche nach meinem Hintritt sämtliches hinterbleibendes Vermögen ohne gerichtliche Sperre und Inventur zu übernehmen, davon aber die obangetzten Vermächtnisse u. Legaten, so auch die Kur- und Leichkosten, und die etwa sonst sich

ergebenden glaubwürdigen Forderungen zu berichtigen haben wird. Nach dieser meiner Universal Erbin Ableben soll dann dieses Vermögen derselben Kindern zu gleichen Theilen zufallen. So geschehen Oedenburg, am 21-ten May 1829. Dieses ist mein letzter Wille. Ignaz Maurer Mahler m. p. L. S. – Daß Herr Ignatz Maurer hiesiger Mahler dieses Ihm von Wort zu Wort deutlich vorgelesene Testament bei zwar kranken Körper, jedoch vollkommen gegenwärtigen Verstandes als seinen letzten Willen vor uns eigenhändig unterschrieben und ausdrücklich bestätigt habe, bezeugen wir hiemit. Oedenburg, den 21-ten May 1829. (L. S.) Jos. Pätzill, m. p. subst. Bürgermeister, als ersuchter Zeug. L. S. Johann Nep. Ertl m. p. suppl. Ober Notär als gleichfalls ersuchter Zeug. Ist Collationiert und dem Original gleichlautend. Oedenburg, am 31-ten October 1831. Friedrich Martiny mp. Stadt Vice Notär. – Külsején: Vidimirte Abschrift des weyl. Hrn. Ignatz Maurer Mahlers ddo 21-tel May 1829 errichteten letztwilligen Anordnung. Ist vor Einem Rath der königlichen Freystadt Oedenburg untern 31. Oct. publiciert, und denen theilnehmenden Partheyen Abschrift auf Anlangen zuertheilen bewilliget worden. Pub. u. exped. Taxe 1. F. 20 x. Conv. M.”

Maurer Ignác egy idealizált tájképet ábrázoló olajfestménye özv. Scholtz Juliánné úrnő birtokában van. (1. ábra.)

Molitor József. A 19. század első felében működött Sopronban. Talán családi kapcsolatban lehet Molitor Márton (1759–1812) neves bécsi tájképfestővel? Egy vászonra festett olajfestménye, mely Szent Józsefet ábrázolja, s amelynek jelzése I. Molitor 1832, a Storno-gyűjteményben van. (2. ábra.) Tőle [25](#)való a városháza nagytermében függő arckép is, mely Wester Flórián szent ferencendi szerzetest ábrázolja. A korabeli aranyozott fakereten levő medalljón felirata így szól: Florian Wester Priester des h. francisci Ordens, Director und Catechet an der Normal Hauptschule zu Oedenburg durch fünfzig Jahre. Geboren zu Eisenstadt im Jahre 1750. † zu Ödenburg den 20. April 1830. Zum Andenken an den 13. Sept. 1829. an welchem er mit der groß. gold. Ehrenmedaille mit Öhr und Band geschmückt wurde. (3. ábra.)

2. ábra
Molitor József: Szt. József.

Erről az olajfestményről egy kisebbített rézmetszet is került forgalomban (egy példánya a Storno-gyűjteményben).

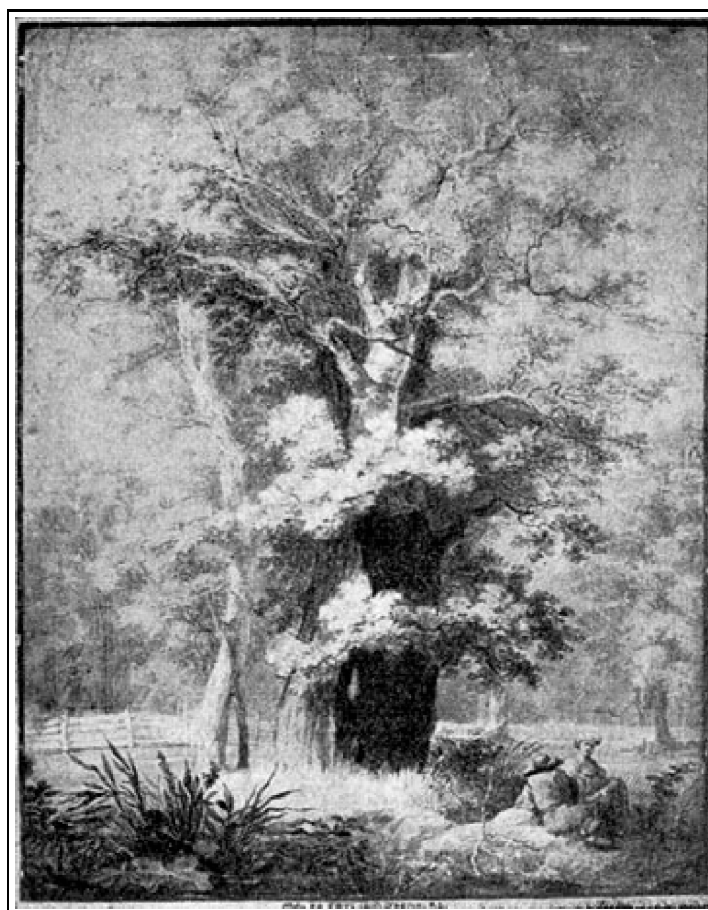
Az arckép alatt Molitor pinx. Höfel sc. Ez a rézmetszet [26](#)azért bír fontossággal, mivel Molitort, mint az eredeti olajfestmény készítőjét határozza meg.

3. ábra.
Molitor József: Wester Flórián arcképe.

Ertl Antal-tól egy lavirozott szépiatanulmányt mutatunk be. Eredetije a Storno-gyűjteményben. (Terebélyes fa tövében két alak ül. Ügyes munka. „Ertl 1819” jelzéssel van ellátva. (4. ábra.)

Angeli Henrik (1840–1925). Kedves emlék a soproni születésű nagyhírű Angeli Henrik arcképfestőnek Sopronban töltött gyermekkoráról az a szépírási lap, amely a „Szépírási példányok, 27 irattak a Soproni nemzeti Fő-iskolának I. osztálybéli tanulói által 1847 év első felében” című füzet 12. lapján olvasható (a Storno-gyűjteményben), melynek szövege a következő: „Die schnell wie der Strom dahin fließende aber nie zurück kommende Zeit verlieren, heißt zwar da sein aber krank liegen: sie gut benützen kann man leben nennen. Oedenburg, am 26. Februar Heinrich Angeli.”

4. ábra.
Ertl Antal: Tanulmány.

Wilfing József († 1879). Rajztanár és arcképfestő. Walzer üvegfestő mellett a heiligenkreutzi (Baden mellett) kolostor románstíliú üvegfestményei restaurálásánál működött közre, ahol alkalmá volt az üvegfestészet technikáját elsajátítania. Ő volt később az, aki hazánkban ezt a művészetet felvirágoztatta s e törekvésében különösen Simor hercegprímás hathatósan támogatta. Id. Storno Ferenc kartonjai alapján ő készítette a Szent Mihály-templom üvegfestményeit és a győri székesegyház Szent László-kápolnája részére is ő szállította a festett ablakokat.

A szabadságharc idején Pándorfon 1848-ban beállt honvédek, 28 majd Bem hadseregében szolgált, ahol utóbb ezredesi rangot nyert. Hosszú ideig az úgynevezett Neugebäudeben lakott. (Ma Prickler-féle ház, Háromhástér 1. sz.) Itt közölt olajfestménye (a Storno-gyűjteményben) Rách Ferenc városplébánost ábrázolja (5. kép). A kép jelzése: J. Wilfing. 1852. A kép hátlapján a következő felirat:

„Seiner des Hochwürdigsten Herrn Abfes, Domherrn u. Stadtpfarrers in Ödenburg Franz Sal, v. Rách, derzeit Normalschul-Direktors, Inhaber des k. k. Oesterreichischen Goldenen Verdienstkreuzes mit der Krone, als Gründer u. Protector der bei der St. Michaelis-Pfarrkirche bestehenden Musikschule als Zeichen dankbarer Erinnerung gewidmet zu seinem 52. Geburtstage am 30. Dezember 1857 von dessen Verehrern: Franz Kurzweil sen. Lehrer an der Hauptschule, am Pflaster. Franz Kurzweil junior. Regenschori an der

Stadtpfarrkirche zu St. Michael. Anton Schimetschek Lehrer des Violinspieles an der obbenannten Musikschule u. unter Mitwirkung des Verfertigers dieses Bildes Josef Wilfing allhier.”

5. ábra.

Wilfing József: Rách S. Ferenc arcképe.

Peyer H. A múlt század közepén élt Sopronban vagy Sopron megyében, állítólag hosszabb ideig a szerdahelyi Bezerédj-kúriában. A Storno-gyűjteményben levő tájkép, melynek jelzése H. Peyer, nagyon ügyes munka. Ez a gyűjtemény több olajtanulmányát őrzi, amelyek kiváló tehetségéről tanuskodnak (6. ábra).

296. ábra.
Peyer H.: Tájkép.

E. v. Wouwermans. A Lähne-intézetnek volt rajztanára. Amidőn 1878-ban elköltözött Sopronból, nagyon ügyes, litografált humoros rajzzal mondott búcsút ismerőseinek. Egy példány, melyet ifj. Storno Ferencnek juttatott, a Storno-gyűjteményben van. Személyi adatait nem ismerjük, képeiről vagy rajzairól nem tudunk és csak azért említjük meg itt, hogyha munkái közül előbb-utóbb valamelyik felszínre kerül, ez a rövid adat is tájékoztatásul szolgálhasson.

Közleményünk célja, amint azt címe is mutatja, adatgyűjtés volt a soproni festészet történetéhez. Ha nem is volt módunkban nagy anyaggal gazdagítani városunk kulturális életének ezt a fontos ágazatát, talán nem végeztünk felesleges munkát ezek közlésével. Mert minél több adat áll rendelkezésre, annál pontosabb munkát tud majd végezni festőművészetünk történetének egykori megírója. ^{*(18)}

1938. II. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM / Storno Miksa: Adatok a soproni festészet történetéhez. / Max Storno: Daten zur Geschichte der Malerei in Sopron.

30 **Max Storno: *Daten zur Geschichte der Malerei in Sopron.***

1938. II. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM / Storno Miksa: Adatok a soproni festészet történetéhez. / Max

Storno: Daten zur Geschichte der Malerei in Sopron. / II.

II.

Das Testament *Ignatz Maurer's* vom 21. Mai 1829, dessen Wortlaut wir zwischen dem ungarischen Text bringen, gibt uns einigen Aufschluß über seine persönlichen Verhältnisse. Ein kleines Ölgemälde, idealisierte Landschaft, das wir in Abbildung bringen, befindet sich im Besitze der Frau Wwe J. Scholtz in Sopron.

Josef Molitor wirkte in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts. Er dürfte vielleicht mit dem bekannten Wiener Landschaftsmaler Martin Molitor (1759–1812) in Beziehung stehen? Ein Ölgemälde von ihm, darstellend den hl. Josef (aus der Sammlung Storno) ist signiert: I. Molitor 1832. Von ihm ist auch das im großen Sitzungssaale des Rathauses befindliche Portrait des Florian Wester. Nach diesem Bilde wurde ein Kupferstich herausgegeben (ein Exemplar in der Sammlung Storno), dessen Bezeichnung, Molitor pinx. Höfele sc. lautet, mithin Aufschluß gibt über die Provenienz des Ölbildes, das nicht signiert ist.

Von *Anton Ertl* bringen wir eine lavierte Sepiazeichnung (aus der Sammlung Storno), eine Baumgruppe darstellend, mit zwei sitzenden Gestalten, signiert „Ertl 1819“.

³¹Eine Handschrift aus den Jugendjahren des 1840 zu Oedenburg geborenen berühmten Portraitmalers *Heinrich Angeli* finden wir in einem Schönschreibeheft vom Jahre 1847 in der Sammlung Storno.

Maler und Zeichenprofessor *Josef Wilfing* hat unter Leitung von Walzer bei der Restaurierung der romanischen Glasmalereien im Stifte zu Hl. Kreutz (bei Baden) mitgewirkt, und dann später die Glasmalerei in Ungarn wieder ins Leben gerufen. Die Glasmalereien zu St. Michael in Sopron führte er nach Kartons von Franz Storno sen. aus. Für die St. Ladislaus-Kapelle der Kathedrale zu Győr lieferte er ebenfalls Glasmalereien. Während der Freiheitskämpfe 1848–49 diente er in der Armee des Generals Bem, wo er später den Rang eines Obersten bekleidete.

Zur Mitte des 19. Jahrhunderts lebte in Sopron oder im Soproner Komitat der Landschaftsmaler *H. Peyer*. Ein Ölgemälde, signiert H. Peyer, befindet sich in der Sammlung Storno, welche auch mehrere Ölstudien von Genannten aufbewahrt.

E. v. Wouwermans war Zeichenprofessor im Institut Laehne; als er im Jahre 1878 von Sopron Abschied nahm, überreichte er seinen Bekannten eine gut gezeichnete humoristische Karte. Über Bilder oder Zeichnungen von ihm ist uns nichts bekannt und wir nennen seinen Namen bloß deshalb, damit bei eventuellem Auftauchen eines seiner Arbeiten wenigstens diese kurze Notiz Anhalt geben kann.

Zweck unserer Mitteilungen war die Anführung von Daten zur Geschichte der Malerei von Sopron. Wenn wir auch nicht in der Lage waren, mit reichhaltigem Material dieses wichtige Kulturgebiet unserer Stadt zu bereichern, glauben wir dennoch der Sache guten Dienst geleistet zu haben.

In der Notiz der Schriftleitung bringen wir noch nähere Angaben über die genannten Oedenburger Maler.

1938. II. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM / Zügn Nándor: Soproni erdészeti régiségek.

Zügn Nándor: Soproni erdészeti régiségek.

Sopron lakosainak azokat a kiváltságokat és jogokat, amelyek alapján önkormányzati alapon mint városi polgárok megszervezhettek, IV. László király 1277-ben kiadott oklevele adta meg. A városnak, mint jogi személynek, nagyobb mérvű birtokszerzése ezzel az oklevéllel indul meg.

Valószínű, hogy a várossá alakulás előtt is a város közvetlen környékén elterülő kertek, szántók, rétek, szőlők, legelők és talán egyes erdőfoltok is már soproni lakosok tulajdonát képezték, mert alig lehet elképzelni, hogy az akkori Sopron lakosai, ha mindjárt főleg iparosok és kereskedők voltak is, az akkori kezdetleges út- és kereskedelmi viszonyok mellett megélhettek volna ³²anélkül, hogy az élelmiszerükhöz szükséges anyagok egy jó részét maguk ne termelték volna. Gabonát, disznót, marhát hozhattak messzebről is, de zöldséget, főzeléket, gyümölcsöt, baromfit, tojást, tejet stb. maguknak kellett termelni és ehhez okvetlen kellett a föld is. Az egyes polgároknak tehát valószínűleg már a városi megszerveződés előtt is volt földbirtokuk, azonban a köznek birtokszerzését IV. László említett oklevele indította meg. Ezzel az oklevéllel ugyanis a városhoz csatolta a mai Lővérek helyén lakott királyi nyilasok által birtokolt területeket: a Lővérek vidékét, a mai Károlymagaslat, Vashegy és Nándormagaslat környékén fekvő szántók, gyümölcsösök, szőlők és erdők ama részeit, melyek még nem voltak soproni lakosok birtokában. Ezek az erdőrészeket képezték tehát valószínűleg a köz első erdőbirtokát.

A Bánfalva körül fekvő erdők ügylátszik közvetlen a László-féle oklevél kiadása után kerültek a város birtokába, mert míg 1277-ben még mint királyi várföld szerepelnek, addig már 1291-ben III. Endre király egy oklevele mint soproni birtokot tárgyalja. Ebből joggal következtethetünk arra, hogy a mai Hétfűkkfa, Várhely és Ultra nevű erdőrészeket még szintén IV. László adományozta a soproniaknak. A Nándormagaslattól délre és nyugatra egészen a Büdösforrásig és az Istenszékéig elterülő erdők a középkor végéről való okmányokban sokat emlegetett Egered nevű birtok részeit képezték. Ennek az erdőnek legnyugatibb részei, a Házhegy, a Tövissüveg, a Ferencforrás és a Kányaszurdok vidéke, már 1355-ben a város tulajdonában voltak és valószínűleg vásárlás útján lettek azzá, a déli részek, a Kecse-patak vidéke és a katonai lőtér melletti és mögötti részeket pedig, tehát azokat, amelyek Harka községgel határosak, Harkai Péter és fia Istvántól vették meg a soproniak 1389-ben 200 font denárért. (Umb 200 pfund pfennig, innen jöhet a lőtér mellett fekvő erdő mai német neve: Pfennigwald.) Az Ágfalvától nyugatra fekvő erdőket Ágfalva községgel együtt 1377-ben vásárolták meg elődeink a Dági család tagjaitól, még pedig Dági Péter fia Miklós birtokrészét 1050 aranyforintért, Dági Lőrinc és fia János birtokrészét 713 aranyforintért és Dági Lőrinc leánya, Anna asszony birtokrészét 475 forintért.

Ezek az erdők mind a várostól délre és nyugatra terülnek el.

³³A várostól keletre és északra fekvő erdőket a következő sorrendben szerezték meg őseink. A Balf körüli erdők egy részét a falu feléval Róbert Károly királytól kapták adományul hű szolgálataik elismeréséül, a falu másik felét a hozzátartozó erdőkkel 1366-ban vették meg Ikervári Péter fiaitól, Jánostól és Páltól. Ezek a Szárhalom-erdő keleti részét alkotják. Ennek az erdőnek északnyugati, a mai Tómalom körüli részei a középkorban a mai Kőhíd-telep táján volt Págya nevű birtokhoz tartoztak, amelyet a soproniak 1324-ben Págyai László özvegyétől vásároltak meg. Fertőmeggyes községét 1385-ben a hozzávaló erdőkkel Mária királynő, Nagy Lajos leánya és Zsigmond felesége ajándékozta elődeinknek a Szent Koronához való hűséges ragaszkodásukért. A mai Dudlesz-, régen Durlas-erdőt Kelénpatak községgel együtt 1416-ban a bécsi Weisbacher családtól vásárolták meg Sopron város polgárai. Legutoljára Lépesfalva község jutott a

város birtokába a körülötte elterülő erdőkkel együtt vásárlás útján 1547-ben.

Lépesfalva vásárlásával befejeződött a város mai birtokállományának megszerzése. Ezután a város már nagyobb birtokot szerezni nem tudott.

Az előadottakból nyilvánvaló, hogy Sopron város már a középkor végén, illetve az új kor elején tekintélyes erdőbirtok ura volt. Ezt az erdőbirtokot kerekén 15.000 katasztrális holdra becsülöm. Ezek az erdők nemcsak a város körül, hanem a város nyolc úrbéres községe: Harka, Bánfalva, Ágfalva, Lépesfalva, Kelénpatak, Fertőmeggyes, Balf és Kópháza körül terültek el és nemcsak a városi polgárok, hanem a város úrbéreseinek faszükségletét is hivatva voltak kielégíteni. (A fentiekben Kópháza megszerzésére azért nem tértem ki, mert az a körül volt erdőkből semmi sincs már meg a város mai erdőbirtokában.)

Vitéz Házi Jenő dr., Sopron tudós levéltárosa, Sopron lakosainak számát 1430 táján 3500 lélekre teszi. Ugyancsak ő mondja, hogy a város lakossága a tizenötödik század második felében állandóan csökkent, egyrészt a huszita háborúk, másrészt Mátyás királynak Frigyes osztrák herceggel éppen Sopron vidékét zaklató háborúi miatt. Ezekon kívül a Lánzsér vidékén tanyázó rablólovagok is állandóan sarcolták a város lakosságát, amivel együtt járt a jómód apadása és a lakosság csökkenése is.

34Ezek alapján talán nem tévedek nagyot, ha 1500 körül a város lakosainak számát 3000 lélekre, az akkor még csak hét úrbéres község lakosságát pedig 1000 lélekre teszem. Az általam 15.000 holdra becsült akkori erdőbirtoknak tehát 4000 embert kellett tüzelővel és épületfával ellátni, vagyis egy lélekre 3.75 k. hold erdő évi fatermése jutott. Az akkori erdők egy holdjának évi fahozamát csak 1 m³-re téve és egy családra öt családtagot számítva, minden családnak évenként 18.75 m³ fa jutott, ami akkoriban legalább 10 jókora szekérrakományt tett ki és mai mértékben 25 ürm-nek, vagy 125 métermázsa fának felel meg. Nyugodtan állíthatom tehát, hogy a város erdőbirtoka az akkori lakosság faszükségletét bőven fedezhette, különösen, ha még figyelembe vesszük azt, hogy az akkori primitív lakásviszonyok mellett sokkal kevesebb tüzelő kellett, mint ma és hogy a szőlők évi nyesése által még igen tetemes rőzsetüzelőhöz jutottak. Ez azonban csak a tüzelőre vonatkozik. Mert míg a városi erdő a tűzifán kívül az építkezésekhez szükséges keményfaanyagot is bőven tudta adni, addig őseink is már a fenyőfából, puhafából való minden építőanyagot kénytelenek voltak idegenből vásárolni, mert – mint utóbb be fogom bizonyítani – a városi erdőkben akkor sem voltak számottevő fenyvesek, mint nem voltak a múlt század közepéig, tehát deszkát, léceket és zsindeletet a városi erdő adni nem tudott.

Hogy ezt az erdőbirtokot, mely vagyonszövetségi alapon közbirtokossági erdő volt, hogyan használták a város polgárai és úrbéresei, hogy meg volt-e határozva, hogy mennyit, mikor és hol vághat saját szükségletére az egyes és kellett-e ezért valami váltságot fizetni, vágatott-e a város saját rezsijében fát, volt-e valaki az akkori elöljáróságából ennek a nagy birtoknak közvetlen felügyeletével és az abban való rendtartással külön megbízva stb., erre az akkori időkből ránkmaradt írások egyenes feleletet nem adnak.

Közvetve kaphatunk azonban ezekre a kérdésekre feleletet, illetve felvilágosításokat azokból a számadásokból és jegyzőkönyvekből, amelyek a város életéből 1400-tól 1541-ig ránk maradtak és amelyeket v. Házi Jenő dr. „Sopron szab. kir. város története” című művének II. rész 2. kötetében közzétett.

E jegyzőkönyvek keletkezésének megértéséhez tudnunk kell, **35**hogy abban az időben a város közigazgatásának fejei a polgármester és a városbíró voltak (ambtleutt), kik mellett állandóan tizenkét tanácsúr (ratherren, beiztzer) állott, kik a belső tanácsot alkották és a polgármesterrel és a városbíróval

együtt vitték a város ügyeit. Fontos kérdések elintézése előtt behívták a polgárok összességét képviselő, 24 tagból álló külső tanácsot (vierundzwainziger) és annak a véleményét is meghallgatták a végleges döntés előtt. Ezt a tisztkart, amely a városi önkormányzat főszerve volt, évenként újra választották a mindig Szent Márk napján, április 25-én tartott közgyűlésen. Ezt a közgyűlést a polgárok összessége alkotta és az előjáróság megválasztásán kívül itt joga volt minden városi polgárnak minden városi ügyről beszélni, panaszokat és kívánságokat előadni (mint akárcsak a mai költségvetési vitáknál), azonban határozatokkal dönteni joguk nem volt. Az ilyenkor előadott kívánságokról és panaszokról csak a belső tanács volt jogosult dönteni és hogy nem mindig honorálták a köznek kívánságait, azt abból látjuk, hogy ugyanaz a kívánság vagy panasz sokszor ismétlődik a jegyzőkönyvekben.

Összesen 24 jegyzőkönyv maradt ránk, melyek az 1455, 1496., 1507–8., 1513., 1523–1541. évekből valók. Az ugyanabban a kötetben közzétett számadások és számadástörödékek 1400–1431. évi korszakból valók, tehát majdnem egy századdal előbből, mint a jegyzőkönyvek. Ez azonban nem akadályozza annak, hogy a számadások adataiból levont következtetések a jegyzőkönyvek korára érvényesek ne legyenek.

Az első, amire a jegyzőkönyvekben található felszólalásokból következtethetünk az, hogy elődeink – bár, mint fentebb kimutattam, a városi erdő bőven fedezhette a faszükségletet – mégis már akkor is nagy gondot fordítottak az erdők védelmére és követelték az előjáróságtól az ezt célzó intézkedéseket. Így az első ránk maradt jegyzőkönyvben a következő kívánságot terjeszti elő a polgárság:

„Item das die pawren in den dörffern darob seien die prunst in den welden zu leschen vnd zu wendden, darumb man in aus der kamer ain gut trinkgelt geben sol vnd sew sullen erforschen, von wann solhe prunst auskömen sey, dadurch man solhs gelts widerumb mug bekömen.” (Utassítsanak a parasztok a falvakban, hogy az erdőtüzeket oltsák el és akadályozzák meg, ³⁶amiért a városi pénztárból jó borra való adassék nekik és nyomozzák ki, hogy honnan keletkezett a tűz, hogy a felmerült költségek megtérüljenek. [Valószínűleg a bírságpénzekből gondolják.]

Ugyancsak ez ügyben szólalnak fel 58 évvel később az 1513 évi közgyűlésen a következőkben:

„Item ain gmain will, demnach sy großen schaden mit der prunst der holtzer genommen, das man aigenntlich vleys ankër die so ursacher solher prunst seyhen, daz sy zu abtrag solhen schadens gehallten werdt.” (A város közönsége kívánja, hogy – miután az erdőtüzek által nagy kárt szenvedett – különös gond fordíttassék e tüzek okozóinak kinyomozására, hogy azokat az okozott kár megtérítésére szorítani lehessen.)

Lehetséges, hogy ezeket az erdőtüzeket akkor is, úgy mint ma, az erdőn járókélok, az ott dolgozók vagy pásztorok okozták, de nekem erős a gyanúm, hogy ebben alighanem maguk a parasztok voltak a ludasok és ők maguk gyújtották fel a vágásterületeket és fiatal erdőket, hogy jobb és több legelőt biztosítsanak a marhájuknak, mint az igen sok helyen és későbbi századokban is előfordult nemcsak Sopronban, hanem mindenütt, ahol az erdőn legeltetni szoktak.

Szintén erdőtűzzel állanak összefüggésben és ennek szigorú megtorlását kívánják az 1540 évi jegyzőkönyvek az előjáróság választásáról szóló pontban foglalt következő mondatok:

„Dann des herren Alexen halben ist ain gmain gschrays ausgebrochen, alls soll er gmainer statt pedschadt misgebraucht vnd mit auslenndern wider den gmainen burgeraidt hanndtgsellschafft gehallten, des man aber nit lauter wissen hatt, sonnder ainem ersamen ratt mer dauon wissen sein soll. Daneben soll auch von seinem feur, so er vber beschehen verbott austragen lassen, groß, mercklich schäden in dem gehulltz im

Warduschperg sich begeben haben. Daran ain ersame gmain groß beschwerdt tregt vnd ine derhalben auf vorgeendt beschaw vnd schätzung vngestraft nit beleiben zu lassen begert, sonderlich dieweill vormalls annder derhalben sein hoch gestraft worden vnd ist diser vrsachen halben in erwelung ausgelassen worden, doch auff der herren ambtleutt vnd aines ersamen rats besser wissen vnd behertzigung.” (Elek úrról általában beszélnek, hogy a 37 város pecsétjével visszaélt és hogy az általános polgáreskü ellenére külföldiekkel kereskedelmi társulásban állott, amit azonban a köz nem tud biztosan, de a tiszteletreméltó tanács többet tudhat róla. Emellett azt is mondják, hogy az ő tüzetől, amit tilalom ellenére kihordatott, nagy és érzékeny károk történtek a Warduschpergen [Warischberg, ma Károlymagaslat]. Ezt a város közönsége súlyosan sérelmezi és kívánja, hogy előzetes szemle és becslés után büntetlenül ne hagyassék, mivel másokat is ilyenek miatt előbb már súlyosan megbüntettek és ezen okok miatt a választásból kihagyták, de mégis a főtisztviselők [polgármester és városbíró] és a tiszteletreméltó tanács jobb tudására bízzák ezt az ügyet. [Ezt úgy kell érteni, hogy a belső tanácsra bízták, hogy utóbb mégis beveszik-e a tanácsba, amire többször találunk esetet a jegyzőkönyvekben.]

Itt egy Gering Elek nevű tekintélyes városi polgárról van szó, aki a megelőző évben városbíró volt. Szokás lehetett, hogy a már egyszer ilyen magas hivatalt viselt urakat a következő évben legalább a belső tanács tagjává megválasszák. Erre a Gering Elekre azonban a felsorolt három vád miatt annyira megharagudtak, hogy ennél a tisztújításnál teljesen elejtették. Úgy látszik a jó Gering Elek utóbb tisztázta magát az ellene emelt vádak alól, vagy megbocsátottak neki, mert 1541-ben több társával együtt már megint megválasztják „zu rattherren vnd beisitzern”, tanácsuraknak.

Az oknélküli vágást és az ezzel járó felesleges erdőpusztítást is rossz szemmel nézte a polgárok összessége és azt megakadályozni igyekezett. Erre enged következtetni az 1535-i jegyzőkönyv 21. pontja:

„So hatt auch ain ersame gmain betracht, das die zein vmb die planntzsteyg vor Sannt Michel vnd anndern ortn hinfuran nit abgebrochen werden, sonnder beleiben sollen, damit nit von notten dieselben jerlich zuuernewen vnd die wälldt hiedurch zuerödten, darauff soll ain ersamer ratt aufsehung vnd straff verordnen vnd sollchs offenlich verrueffen lassen.” (Szóvá teszi a város közönsége, hogy a Szent Mihály előtt és más helyeken levő kiskertek körüli kerítések ne romboltassanak le, hanem továbbra is maradjanak meg, nehogy ezeket évenként felújítani kelljen és emiatt az erdőket pusztítani, erre legyen gondja a tiszteletreméltó 38 tanácsnak, állapítson meg erre büntetést és hirdettesse ki nyilvánosan ezt a tilalmat.)

A tanács ezt az ügyet nem vette komolyan és nem is tett semmit, mert az 1536 évi jegyzőkönyvben ez a kívánság majdnem szószerint megismétlődik a következő rosszaló hozzátoldással:

„Wiewoll auch das vorig jar diser artickl auch betracht, ist doch khain vollziehung geschehen. Ain arsame gmain versieht sich aber, es werde furterhin vollzogen werden.” (Bár ez a pont a múlt évben is szóba került, nem hajtottak végre semmit. Elvárja azonban a közönség, hogy a jövőben fogják végrehajtani.)

A jogtalan vágást és erdőpusztítást kívánják megakadályozni az 1541 évi közgyűlésen ezzel a felszólalással:

„Item ledign personen vnnd anndern, so nit burger sein, soll verbottn vnd durch die herren ambtleutt aigentlich darauff aufsehen gehallten werden, das sy khain holltz fur sich vnd hiedurch anndern zuuerkhauften in gmainer statt gehulltzen wie villfeltig beschicht, hackhen bei großer straff, dann derhalben sich große verödung der wälldt zuertregt.” (Nőtlen embereknek és nem soproni polgároknak nagy büntetés mellett tiltassék meg, hogy – mint ez gyakran megtörténik – maguknak és tovább eladásra fát vágjanak a város erdejében és a főtisztviselő uraknak erre különös gondjuk legyen, mert ebből az erdők

nagy pusztulása származik.)

Ebből a felszólalásból már bizonyos erdőrendtartásra következtethetünk, mert eszerint csak nős városi polgároknak volt joguk a városi erdőben fát vágni és csak saját szükségletre. Nőtlen embernek és nem városi polgárnak erre joga nem volt, eladásra pedig senki sem vághatott fát.

Erdészeti szempontból a legérdekesebbek ezeknek a jegyzőkönyveknek ama helyei, melyek a „panholcz, panwald”-ról szólnak.

Ez a kifejezés – mint alább látni fogjuk – nem fedti azt a fogalmat, amit a mai német „Bannwald” és az azzal azonos jelentőségű magyar véderdő akar kifejezni, mert ezen a magyar erdőtörvény definíciója szerint olyan erdőt kell érteni:

1. amely kő- vagy hógörgeteg, kő- vagy földomlás, talajcsúszás [39](#)elhárítására, vadpatak, vízmosság vagy homokfúvás keletkezésének és továbbterjedésének megakadályozására szolgál és káros szelek ellen védelmet nyújt;
2. amelynek elpusztulása az alantabb fekvő vagy szomszédos területek termőképességét, források vízbőségét, épület, ipartelep, közút, közforgalmi vasút, közhasználatra szolgáló mű vagy egyéb műtárgy biztonságát veszélyeztetné;
3. amelyet mellette fekvő kórház vagy gyógyintézet érdekében kell fenntartani.

A soproni jegyzőkönyvek „panholtz” kifejezése nem olyan erdőt akar megjelölni, amely valamely alatta vagy mellette fekvő létesítmény vagy gazdasági érték védelmét van hivatva szolgálni, vagy elemi csapások megelőzése érdekében tartandó fenn és gondozandó, hanem olyan erdőt jelent, amelyben a tetszésszerű vágást valamely oknál fogva beszüntették és megtiltották. Végeredményben tehát nem *védő*, hanem *védett* erdőt jelent.

Ezzel a kifejezéssel először az 1455 évi, tehát mindjárt az első jegyzőkönyvben találkozunk:

„Item auch ist betracht, das der wald im Durlos furbaser gehait sol werden vnd panholcz sein vnd wer außhalb der herren willen darin fert, den wil man an leib vnd an gut swerlich straffen.” (Az is szóba került, hogy a Dudlesz-erdő ezentúl későbbben vágassék le és tiloserdő legyen és hogy aki abba a tanácsurak engedélye nélkül szekérral jár, az súlyos testi és vagyoni büntetés alá essék.)

Itt a polgárok összessége azt a kívánságát fejezi ki, hogy a Dudlesz-erdő ne most, hanem későbbben vágassék le és tilos erdő legyen. Hogy ennek a tilalmazásnak mi legyen a célja, arra ez a felszólalás még feleletet nem ad, de megkapjuk az 1526 évi jegyzőkönyv következő pontjában:

„Item in verganngen jaren ist betracht, das weder burgermaister, richter, ratherren, geistlich noch weltlich on erlaubnus vnd notdurftig sachen vnd paw in die pannhöltzer faren sollen, aber das haben Caspar Kolb alltstattrichter, ettlich pharrer vnd annder nit gehallten. Will ain gemain ernstlich die vnd all, so hieran vbertreten, gestraft werden, wie sich geburdit vnd auf kunftig kainem mer, welcher der ist, nymand ausgenommen, gestätt werde.” (A múlt években is már szóvátétetett, hogy sem a [40](#)polgármester, sem a városbíró, sem a tanácsurak, sem papi, sem világi egyén engedély, különös ok és építési szükséglet nélkül ne járjanak szekérral a tilos erdőbe és hogy ezt Kolb Gáspár volt városbíró, egynéhány pap és mások be nem tartották. Nyomatékosan kívánja a közönség, hogy ezek és mindenki, aki ezt a tilalmat áthágja,

megbüntetessék és hogy a jövőben ez senkinek, bárki legyen is az és senki kivéve, meg ne engedessék.)

Ebből már világosan látjuk, hogy az előljáróság adhatott ugyan engedélyt a tilos erdőben való favágásra, de csak „notdurftig sachen vnd paw”, különös szükséglet és *építési* célból. Hogy az építési célon van a hangsúly, azt teljes biztonsággal megállapíthatjuk az 1541. évi jegyzőkönyv 16. pontjából:

„Sich beschwärt ain gmain, das inen in die panhölltzer zu faren verpotten, wie es dann menniglich verpotten sein solle, aber ettlich, alls der herr pfarrer, herr burgermaister, richter, Mert Pesser, Soos Ferentz, Michel Raidel, Prasch Ambross auch vmb prenholltz frei darein faren vnd nit gepfenndt werden vnd so inen ain vnwissender khnecht nachferret, so wird er gepfenndt, wie dann der herr Reiss Ruprechten Franckhn khnecht pfenndtn lassen, so den obbenennten allen mit seinen wagen nachgeuollgt vnd der herr Reiss hab das pfanndt noch beihendig. Demnach ainer gmain entliche mainung, dieweill die panhölltzer ainem verpotten, sollen sÿ meniglich niemand ausgenommen verpotten sein vnd beleiben vnd so ainer gepfenndt, sollen die andern auch gepfenndt oder dem ainem sein pfanndt auch widergeben werden, dann die panhölltzer zu hoher notturfft des gepeuss vnd nit zum prennen sein pännig gemacht worden.” (Sérelmesnek tartja magára nézve a város közönsége, hogy neki meg van tiltva a tilos erdőbe szekérral jární, mint az mindenkinek meg van tiltva, de egyesek, mint a plébános úr, a polgármester úr, a városbíró, Pesser Márton, Soos Ferentz, Raidel Mihály, Prasch Ambrus még tűzifáért is szabadon járnak oda és nem zálogoltatnak meg és ha valamely tudatlan szolgálégény ezek után oda hajt, úgy megzálogolják, mint Reiss úr [polgármester volt a megelőző évben] Franckh Ruprecht szolgáját is megzálogoltatta, mikor a fentnevezettek után a maga szekerevel is odahajtott és a zálog még ma is Reiss úr kezében van. Ezekután most már a közönségnek végleges akarata, hogy a tilos erdőbe szekérral jární 41mindenkinek legyen és maradjon tilos és ha az egyiket megzálogolják, a többit is zálogolják meg, vagy adják ennek is vissza a zálogát, mert a tilos erdők a nagy építési szükséglet miatt tilalmaztattak és nem tüzelésre valók.)

Az idézetekből világosan következtethetünk arra, hogy Sopron város polgársága már jókor észrevette, hogy – ha erdeiben a tűzifavágást minden korlátozás nélkül megengedi –, úgy az egész erdőből lassanként minden erősebb méretű fa ki fog pusztulni, mert a tűzifáért az erdőbe járó polgár természetszerűleg a legerősebb fát fogja tüzelőnek levágni, mert így telik meg leggyorsabban a szekere és így jut a legkiadósabb tüzelőhöz. Minthogy pedig a házak építéséhez akkoriban sokkal több fa kellett mint ma, és mivel a város megerősítését szolgáló építmények, mint sáncok, árokbiztosítások, védcölöpök, a várfalak belső oldalán futó védőfolyosók, bástyák, tornyok, felvonóhidak stb. építése és fenntartása igen sok kemény épületfát vett igénybe, azért valamiképp gondoskodni kellett arról, hogy a városi erdő az erre alkalmas nagyobb méretű szerfát szolgáltatni is tudja. Ezt pedig másképp el nem érhették, hanem csak úgy, hogy az erdő egy részében a vágást teljesen megtiltották és ott épületfát vágni is csak hatósági engedéllyel engedtek. Azt tették tehát már a régi soproniak is, amit a mai kor erdésze tesz, ha nagyméretű fát akar termelni: fenntartja az erdőt olyan hosszú ideig, míg a magas korrall együtt a nagy méreteket is eléri a fa és így szerfára alkalmassá válik.

Az eddigiek alapján azt mondhatjuk, hogy a soproniaknak már a középkor végén kétféle alakú, üzemmódú erdejük volt. Az egyiket azok az erdőrészek alkották, amelyekben a polgárok és valószínűleg az úrbéresek is tüzelőjüket vághatták és ezeket főleg kisebb méretű, sarjából nőtt fák alkották; a másikat nagyobb méretű, öreg fák alkották, amelyek közt bizonyára sok volt a magról kelt és amelynek a felújítása is legalább részben magról történt természetes úton és amelyekben csak engedéllyel lehetett fát vágni. Előbbi a mai sarjerdőnek, utóbbi a mai szálerdőnek felelne meg.

A jegyzőkönyveknek számtalan adata tesz bizonyosságot arról, hogy elődeink ez utóbiákat, a

„panhöltzer”-eket nagyon féltették. Ennek igazolására felhozom még azt, hogy a ránk maradt 4224 jegyzőkönyv közül nyolcban van figyelmeztetés az összpolgárság részéről a város előljáróságához intézve, amelyben nyomatékosan felhívják arra, hogy az erdők egy részének tilalmazására hozott határozatok betartására szigorúan ügyeljen és személyválogatás nélkül a legnagyobb szigorral járjon el mindenki ellen, aki e tilalmak ellen vét. A nyolc jegyzőkönyvben található kilenc ily tartalmú felszólalás közt háromban személyek nevének, vagy legalább hivatalos állásuk megemlékezésével panaszkodik az összpolgárság arról, hogy éppen a város urai, mint a polgármester, városbíró, plébános és tanácsurak vétének az erdőket tilalmazó rendelkezések ellen, és hogy éppen ezek küldik szekereiket a tilos erdőbe tűzifavágás és fuvarozás céljából. Továbbá igen sok helyen van szó arról is, hogy a városi főtisztek – ambtleutt –, de az alantas alkalmazottak, mezőőrök – feldhuetter – sem járnak el igazságosan a tilos erdőkben kihágáson ért polgárokkal szemben, mert befolyásos nagy urakat meg nem zálogolnak, de a kis emberekkel és szegényekkel szemben könyörtelenül járnak el. Csak a legjellemzőbb erre vonatkozó panaszt akarom ide iktatni az 1528 évi jegyzőkönyvből:

„Item gmainer stat holtz vnd grundt seind bishet durich die felldhuetter ser verwarlost vnd vernachlasst worden. Begert ain gmain, die heren des ratz sollen ainen oder zwen felldhuetter aufnemen, von inen den ayd nemen vnd daz sy gegen sy dem armen als dem reichen vnd dem reichen als dem armen mit phenndten handeln, kaines verschöner noch gestatten, das ainer inn pannhöltzern haw vnd der ander nit, sunder soll geleich zuegeen, wosyirm ambt nit recht warten, solt man sy straffen. Es sol weder purgermaister noch rychter noch ander kainer im panholtz hagken.” (A város erdeje és földjei a mezőőrök által eddig igen elhanyagoltak és gondozatlanok voltak. A közönség kívánja, hogy a tanácsurak egy vagy két mezőőrt fogadjanak fel és eskedtesse meg arra, hogy a szegényt úgy, mint a gazdagot, a gazdagot úgy, mint a szegényt, egyformán zálogolja meg, semmit ne széptgessenek és ne engedjék meg, hogy az egyik a tilos erdőben vágjon, a másik ne, hanem egyformán tanuskodjanak és ha tisztükben nem járnak el igazságosan, tüntessenek meg. Sem a polgármester, sem a városbíró, sem senki más a tilos erdőben ne vágjon.)

43Hogy mennyire szakszerűen kívánják a tilos erdőben az építkezésekre alkalmas törzseket kivágni, arra rávilágít az 1526 évi jegyzőkönyv:

„Item ain gmain hat den feldhuetter fur sich erfordert, ab ime gleublich erinnert, das Caspar Kolb im Zarhalbem lassen hagken, die bränntler abgehaut verkauft vnd den Kogl gar ausgehaght vnd wann furon mer panholtz auf paw erlaubt, sol man alzeit an sundern orten auszeugen lassen vnd nit alle holtzer verwüsten.” [A város közönsége maga elé idézte a mezőőrt, hogy jól emlékszik-e arra, hogy Kolb Gáspár (városbíró volt a megelőző évben) a Szárhalomban a tűzkárosultaknak fát vágatott és nekik eladta és a Koglt (ma Finkenkogl, Pintytető) teljesen levágatta, és ha ezentúl nagyobb mennyiségű épületfa vágására adnak engedélyt a tilos erdőben, úgy jelöltessenek ki a fák különféle helyeken és ne pusztítsanak el minden fát (egy helyen)].

Itt tiltakozik az összpolgárság az ellen, hogy épületfa vágásának ürügye alatt egész erdőrészeket vágjanak tarra és azt kívánja, hogy az építési célra engedélyezett fát előre jelöljék ki. Ez teljesen modern erdőhasználati eljárás, mert a mai kor erdésze is abban az erdőben, amelyben nagyméretű szerfát kíván nevelni, az évi használatot nem egész foltok tarravágásával veszi ki, hanem a vágásra érett egyes fa gondos kikeresésével és kijelölésével szálanként szedegeti. Elődeink tehát már akkor a mai kor legmodernebb erdőgazdasági üzemmódja, a szálalás alapján kívánták értékes, tilos erdeiket kihasználni és tiltakoznak a tarvágás ellen.

Az idézett felszólalásban még a „verkauft” kifejezés tűnik fel, amiből arra következtethetünk, hogy a

tűzkárosultak sem kapták ingyen a leégett házaik felépítésére szükséges fát a városi erdőből, hanem azért valamit fizetniük kellett. Ennek további következménye az volna, hogy minden épületfáért váltságot kellett fizetni és talán a tűzifát sem vihették teljesen ingyen a városi erdőből. Ennek a kérdésnek végleges tisztázására az itt feldolgozott jegyzőkönyvekben és számadásokban adatokat nem találtam. Talán más ránk maradt irat adataiban sikerül erre a kérdésre végleges feleletet találni.

Mint már említettem, a „panholtz”-ról szó van már az első, 1455-ből származó jegyzőkönyvben és erről tárgyalnak még az 44utolsóban, az 1541. évben is. Az 1455 évi jegyzőkönyvnek a „panholtz”-ra vonatkozó kívánságának fogalmazásából érezni lehet, hogy ez már akkor sem lehetett új fogalom a felszólalók előtt, amiből az következik, hogy a régi soproniak már 1455 előtt is tilalmazták egyes erdőrészeket erősebb méretű szerfa termelése céljából és mivel az 1541-ből fennmaradt jegyzőkönyv tanúsága szerint akkor is, tehát nyolcvanhat évvel később még nagyobb súllyal beszélnek erről, joggal állíthatjuk, hogy elődeink ezt az erdőgazdasági rendet már 1455 előtt és 1514 után is követték, tehát századokon át állott fenn.

A jegyzőkönyvekben csak a „Durlos” és „Zarhalb” erdőkkel kapcsolatban fordul elő a „panholtz” kifejezés. Nem hiszem, hogy ezt úgy kellene értelmezni, hogy csak a Dudlesz- és Szárhalom-erdő volt tilos erdő, sem pedig úgy, hogy ezek az erdőrészek egész terjedelmükben tilos erdők lettek volna. Nem lehetett az egész Dudlesz és Szárhalom tilos erdő azért, mert nézetem szerint ezekben az erdőrészekben is gondoskodni kellett olyan, a városhoz közel fekvő részletekről, amelyekből az ezekhez közelebb fekvő városrészek lakosai kevés fuvar költséggel hozhattak maguknak tűzifát és ezért ezeknek az erdőknek is valószínűleg csak egyes, szerfatermelésre alkalmas, jó talajú részei voltak tilalmazva, a többiekben pedig a tűzifavágás is folyt. Bár feltűnő, hogy a várostól délre és nyugatra elterülő többi erdő rész mint tilos erdő sehol sincs említve, mégis feltehetjük, hogy itt is voltak tilalmazott részek. Erre enged következtetni az, hogy a Brennberg mögötti második, a Hermesárok és a Vadkanárok közt emelkedő dombot, amely Ágfalvához közel fekszik, az ágfalvi és lépesfalvi lakosok, de a soproni gazdapolgárok ma is a „Freiwald” név alatt ismerik. Ez talán Ágfalva és Lépesfalva lakosai részére az az erdő lehetett, ahol tűzifájukat szabadon – frei – vághatták, az erdő többi része pedig rájuk nézve tilos erdő lehetett. Megjegyzem, hogy ez az erdő rész kerek 350 hold terjedelemmel elég nagy is ahhoz, hogy ezeket az akkoriban még kisebb lakosságú falvakat tüzelővel ellássa. – És hogy a megmaradt jegyzőkönyvekben éppen a Dudlesz és Szárhalom tilos erdőkről van csak említés és panasz az azokban a nagy urak által elkövetett visszaélésekről, ennek okát abban keresem, hogy ezek az erdők éppen a városhoz való közelségük miatt voltak 45alkalmasak arra, hogy a nagy urak ide ruccantassák ki szekereiket tűzifáért, ha hirtelen szükségük lett rá, mert a messzebb fekvő és nehezebben járható hegyvidéki erdők erre módot nem nyújtottak, másrészt meg abban, hogy a közpolgárság az azokban a távolfekvő erdőkben előfordult kihágásokról talán éppen messzebb fekvésük miatt nem is szerzett tudomást, mert azokba nem igen jutott el.

A jegyzőkönyvekben sehol *fanem említve nincsen*. Nem találhatunk tehát sehol pozitív adatot arra, hogy a város erdejét akkor milyen fanemek alkották. A Házi-féle mű ugyanabban a kötetében közzétett számadástöredékek és számadások adataiból azonban azt következtetem, hogy a város erdeiben akkor sem voltak nagyobb terjedelmű fenyvesek és az erdőt akkoriban is főleg tölgy-, cser-, bükk-, gyertyán- és nyírállományok alkották úgy, mint a múlt század közepéig, mielőtt a soproni erdőkben az üzemtervszerinti gazdálkodás és ezzel együtt a rendszeres fenyőültetés megindult. Ezeknek a számadásoknak számos adata szól arról, hogy a város saját céljaira vásárolt olyan építési anyagokat, amiket csak fenyőfából lehet és szokás előállítani, mint fedélszékekhez való vékonyabb faragott fát, lécet, deszkát és – ami akkoriban igen nagy mennyiségben kellett – faszindelyt. Ennek az állításnak az igazolására idézem az alábbi számadási

adatokat.

Az 1404-ből fennmaradt számadástöredékből:

„Item dedi dem Phanzagel XXVIII den. vm zwen laden zu der sleprukken bay Vnser Frawn et drein zimmerman ze XVI den. vnd dem richter XXIII den. vm drew holcz zu der sleprukken et VIII den. ain zimmerman.” (A Phanzagelnak adtam a Boldog Asszonyunk melletti csapóhídhhoz való két deszkáért 28 denárt és három ácsnak egyenként 16 denárt, és a bírónak 24 denárt három fáért a csapóhídhhoz, és nyolc denárt egy ácsnak.)

Ugyanabból a számadástöredékből.

„Item Erharten chramer VI sol. XVIII den. fur XXXIII laden et VI sol. fur drew holcz.” (Ugyancsak Erhart kereskedőnek 6 solidus 18 denárt 23 deszkáért és hat solidust három fáért.)

46Piberauer János 1420 évi kórházi számadásából:

„Item VI holcz cze VIII. den. auff dye padstuben ym spital vund I tag II czimmerman per XX den., dye dy sper hinauft gesaczt habent vnd XXXII latten vmb XLII den. vnd I hundert lattennagel vmb XIII den. vnd awerso I tag II czimmerman per XVI den., dye gelat habent vnd gedecht habent vmb I halbs tausend schintel vmb LXXI den. vnd VII hundert schintelnagen vmb XXXV den.” (A fürdőszobához az ispotályban vettem 6 fát, egyenként 8 denárért, fizettem két ácsnak egy-egy napszámot 20 denárral, akik a szarúfákat elhelyezték, vettem 32 lécet 42 denárért és 100 lécszeget 18 denárért és ugyancsak fizettem két ácsnak egy-egy napszámot 16 denárral, akik lécezték és fedtek és fizettem egy fél ezer zsendelyért 71 denárt és 700 zsendelyszegért 35 denárt.)

És végül Schadendorf Tamás 1427–28. évi számadásából: „Item von Niclasen dem Knewslein hab ich kawft XXXV ladten per II den. wiener, die hat man genomen vnter das zigeldach auf der alten stuben ...” (Knewlein Miklóstól vettem 35 lécet egyenként 2 bécsi denárért, amiket a régi szoba (talán terem a városházán) feletti cserépszindelytető alá használtak fel.

Mindezekből az adatokból világosan látjuk, hogy a fent már említett építési puhafa anyagokat, illetve fenyőfélgyártmányokat még városi célokra is vásárlás útján szerzik be, és így joggal állíthatom, hogy ezek előállítására alkalmas puhafa, fenyőféle a városi erdőben nem volt.

Az itt idézett adatok elsejéből határozottan kitűnik, hogy deszkát kereskedőtől vettek, amit e számadások más helyeiből is meg lehet állapítani. Ha a város erdejében meg lett volna az a fanem, amelyből ezeket az építési anyagokat előállíthatták volna, akkor azokat biztosan a saját fájukból csináltatták volna, és nem is lettek volna a városban kereskedők, akik faragott fát, lécet, deszkát és fazsendelyt idegenből hoztak be és tartottak raktáron. Hogy szükségük volt a soproniaknak erre a fabehozatalra, azt bizonyítja még az 1523 évi jegyzőkönyv következő felszólalása is:

„... sol ain ersamer rat hilflich sein gegen den dreissgern, ... dergleichen von allem holtzwerch ist gemaine stat fur al dreissigist von khönigclicher maiestat gefreit, wo aber die dreissger **47**nit darein gewilligen wollten, so sol man solhes an ainen lanndsfursten lanngen lassen.” (... segítsen a tiszteletreméltó tanács a harmincadzedők ellen, ... mert a város közönsége mindennemű faanyag után is harmincadmentes, ha pedig a harmincadzedők ezt figyelembe venni nem akarják, úgy ezt az uralkodónak tudomására kell hozni.)

Eszerint a soproniaknak meg volt az a kiváltságuk, hogy bárhonnan hoztak be fát saját szükségletükre, az

után harmincadot adniok nem kellett. Ha a város saját erdejéből tudta volna építési faanyagszükségletét fedezni, úgy ilyen kiváltságra nem lett volna szüksége és valószínűleg nem is értékelték volna annyira, hogy annak a harmincadszedők részéről való megsértését a közgyűlésen szóvátegyék és erről a sérelemről a királynál panaszt tétetni kívántak volna. És hogy itt csakis épületfa behozataláról lehet szó, azt könnyen belátjuk, ha meggondoljuk, hogy tekintettel az akkori útviszonyokra, aligha hozhattak tűzifát idegenből, de következtethetünk erre a „holtzwerch” kifejezésből is, amely alatt sohasem értettek feldolgozatlan fát, hanem mindig már ipari célokra előkészített félgyártmányt, mint zszindelyt, deszkát, lécet, faragott fát stb.

Ezek után joggal feltehető az a kérdés, hogy hát mirevaló volt a tilos erdő, ha idegenből vettek épületfát? Erre felelhetek azzal, hogy a puhafaanyagon kívül ott, ahol a fa súlya nem volt gátló körülmény és ahol nagy teherbírára, tartósságra és kisebb tűzvesélyességre törekedett az akkori építkezés, igen sok keményfát, főleg tölgyet használt fel. Így boltozott mennyezetek mellett igen sok fafödémét építettek, amikhez keményfagerendákat használtak, ebből készítettek ablakokat, ajtókat, kapukat és lépcsőket is. Igen sok keményfa kellett még présekre, hordókra, hidakra, malmokhoz, de főleg az erődítésekhez, amiről fentebb már említést tettem. Ezért kellett a „panholtz”.

Hogy olyan dolgokat, amiket kemény fából elő lehet állítani, a város saját fájából faragtatott, arra is találunk több adatot az említett számadásokban.

Így Schadendorf Tamás számadásában:

„Item dem Schächner zymermann, dem statmaister, hab ich geben IIII taglön per XX den. albus, das er hat püchsenholcz geschlagen.” (Schächnernek, a városi ácsmesternek adtam négy 48 napszámot egyenként 20 fehér denárral, azért, mert puszkafát vágott.)

Továbbá ugyanott:

„Item dem Schachner vnd sein geselln hab ich geben V taglon per XX den. albus das sy das puchsenholcz habent ausgeczimert.” (Schachnernek és legényeinek adtam öt napszámot egyenként 20 fehér denárral azért, mert a puszkafát kifaragták.) És végül:

„Item dem Schachner III taglön per XX den. albus, das er die streuholcz ausgeczimert hat zu der aussern prugken peim Hinderntor.” (Schachnernek három napszámot fizettem egyenként 20 fehér denárral azért, mert kifaragta a hídlásfákat a külső hídhhoz a Hátulsókapunál.)

A két első adatban ágyútalpakról van szó, a harmadikban hídpálya borítására való hídlásfáról. Ezeket csak keményfából volt célszerű előállítani és azért a város saját fájából faragatta is ezeket Schadendorf Tamás úr.

Arra vonatkozólag, hogy a polgármester, a városbíró, vagy a tanácsnak valamelyik tagja volt-e külön megbízva az erdőkre vonatkozó intézkedésekkel és általában az erdőkről való gondoskodással, a jegyzőkönyvekben határozott adatot nem találtam, csak egy jegyzőkönyvből lehetne arra következtetni, hogy ez a városbíró dolga volt, mert az 1526. évi jegyzőkönyv már fentebb idézett egyik passzusában arról van szó, hogy Kolb Gáspár a tűzkárosultak részére a tilos erdőben vágatott fát, ez a Kolb Gáspár pedig a megelőző évben városbíró volt. Az erdők őrzése, az azokban folyó dolgok ellenőrzése, a kihágók megzálogolása és a kihágások feljelentése a mezőőrök kötelességét képezte, amit a már idézett felszólalások eléggé bizonyítanak, mert ott mindig a mezőőrök hanyagságáról és részrehajlásáról van szó.

Favágókról Schadendorf Tamás 1427–28 évi számadásában találunk két feljegyzést:

„Item dem Längen Pawlen hab ich geben VIII tal, den. weiss gelt an seim verdienten sold von des holczhayn wegen, so er getan hat in anno XXVI-to.” (Ugyancsak Lang Pálnak adtam 9 talentum denár fehér pénzt favágással megszolgált zsoldja fejében, amit a huszonhatos évben keresett.)

„Item Erharten dem holczhayeren vnd sein gesellen hab ich 49geben XII tal. den. weiss gelt.” (Ugyancsak Erhart favágónak és legényeinek adtam 12 talentum denár fehér pénzt.)

Ez a két feljegyzés azt mondja, hogy Láng Pál az 1426-ban végzett favágó munkáért 9 talentum denárt kapott és Erhart favágó és legényei 1427-ben 12 talentum denárt. Egy talentum denár 240 denárnak felel meg, Lang Pál tehát 2160 denár és Erhart favágó és legényei 2880 denár bért kaptak favágásért. Piberauer János 1420-ból való kórházi számadása szerint egy szüretelő napszám (ez női lehet) 5 denár, egy puttonyhordó napszám 7–8 denár és általában egy férfi napszám 7–8 denár. Ha ezek alapján egy favágó napszámot 8 denárra és egy favágó napi munkateljesítményét 2 ürméter tűzifatermelésre teszem, úgy a Langnak kifizetett összeg 270 napszámnak és 540 ürm. tűzifa vágatási bérének, az Erhartnak és legényeinek kifizetett összeg pedig 340 napszámnak és 720 ürm. tűzifa vágatási bérének felel meg. Mindkét adatból kiviláglik, hogy a város ebben a két évben házilag vágatott nagyobb mennyiségű tűzifát és hogy ennek a munkának elvégzésére volt egy favágómestere, aki legényekkel dolgozott és ezekkel együtt elég tekintélyes összeget keresett. És abból, hogy itt a zsold kifejezés is előfordul, talán arra lehetne következtetni, hogy ez a favágómesteri megbízatás bizonyos hivatalos színezettel is bírt. Erre enged következtetni a favágóról említést tevő egyetlen, 1455-ből való jegyzőkönyvi felszólalás is:

„Item der holczhayer sol vor der stat ain stangen aufstekhen zu warczaihen, da sol ain yeder den mist, den er ausfürnt, hinder der stngen vnd nicht daruor niderschütten vnd wer das vberfert, der ist dem holczhayer so oft veruallen XXII den.” (A favágó állítson fel a városon kívül egy rudat intőül, hogy mindenki a szemetet, amit kifuvaroz, a rud mögött rakja le és ne azelőtt és aki az ellen vét, tartozik a favágónak minden eset után 12 denár bírságot fizetni.)

Ez a felszólalás olyan ténykedéssel kívánja a favágót megbízni, amelynek hatósági színezete van, mert az intézkedése ellen vétőktől bírságszedési joggal akarja felruházni, erre pedig csak bírónak vagy egyéb hatósági személynek volt joga.

Sajnos a többi jegyzőkönyvben, amelyek az 1455 utáni 83 évről maradtak ránk, sehol a favágásról említés nincsen és így 50erről eddig többet megállapítani nem tudtam. Ennek ellenére azonban az az érzésem, hogy ebből a „holczhayer”-ből nőtt ki a mai erdőmester.

1938. II. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM / Zügn Nándor: Soproni erdészeti régiségek. / Ferdinand Zügn: Forstliches aus dem alten Ödenburg.

Ferdinand Zügn: *Forstliches aus dem alten Ödenburg.*

In der Einleitung dieses Aufsatzes gibt der Verfasser eine kurze Übersicht über die Gebietserwerbung der Stadt Ödenburg im Mittelalter und weist nach, daß diese mit dem Stadterhebungsdekret König Ladislaus des IV. begann und mit dem Ankauf der Gemeinde Loipersbach im Jahre 1547 abgeschlossen war. Die Bürger Ödenburgs erwarben ihren ganzen Landbesitz in einem Zeitraume von 270 Jahren.

Nach Schätzung des Verfassers waren von diesem Grundbesitz um das Jahr 1500 zirka 15.000 Katastraljoch Wald. Die Einwohner der Stadt und der damals der Stadt hörigen sieben Urbarialgemeinden Harkau, Wandorf, Agendorf, Klingebach, Mörbisch, Wolfs und Kolnhof (Loipersbach wurde später erworben), kann man zur selben Zeit auf 1500 schätzen. Diese mußte der Stadtwald mit Brenn- und Bauholz versehen, wozu er auch groß genug war. Die Stadt Ödenburg war also am Ende des Mittelalters Herr eines sehr beträchtlichen Waldbesitzes.

Wie die Bürger und die Urbarialisten Ödenburgs den Wald nützten, wie viel, wann und wo der einzelne Holz schlagen durfte, ob er hierfür etwas zu bezahlen hatte, ob die Stadt Holzschlägerei auf eigene Rechnung betrieb, wer von der damaligen Stadtobergkeit mit der Aufsicht und Betreuung dieses großen Besitzes betraut war, auf diese Fragen sucht der Verfasser Antwort in den städtischen Verrechnungsbüchern und Protokollen der Bürgerversammlungen, die Dr. Eugen v. Házi im 2. Bande des II. Teiles seines Werks: „Sopron szab. kir. város története“ herausgab. Zum Verständnis sei hier noch angeführt, daß die Bürgerversammlung jedes Jahr am 25. April abgehalten wurde und daß jeder Bürger berechtigt war an derselben teilzunehmen. Die Bürger wählten hier jährlich den Bürgermeister, Richter und die Räte der Stadt und konnten bei der Gelegenheit über alle Stadtangelegenheiten sprechen, Wünsche und Beschwerden vorbringen, über die aber zu verfügen nur Bürgermeister und Rat berechtigt waren. Diese Verrechnungen und Protokolle stammen aus dem Zeitabschnitt von 1400–1541, Protokolle sind nur 24 erhalten geblieben.

Auf obige Fragen sind aus diesen Dokumenten keine direkten Antworten zu finden, aus den darin enthaltenen Daten zieht jedoch der Verfasser folgende Schlußfolgerungen:

1. Waren die alten Ödenburger um die Erhaltung und den Schutz ihrer Wälder sehr besorgt und forderten von der Obrigkeit wiederholt Maßnahmen zur Verhütung der Waldbrände, die sich häufig wiederholten und großen Schaden verursachten.

2. Verlangen sie, daß die Obrigkeit alle unnötige Schlägerei und Waldverwüstung verhindere und strenge darauf achte, daß nur verheiratete Bürger und nur zum eigenen Gebrauch holzen.

513. Weil der ungehemmte Brennholzbezug aus den Stadtwaldungen dazu geführt hätte, daß daraus das starke Holz ausgepläntert worden und dadurch bald ein empfindlicher Mangel an starken, zu Bauholz verwendbaren Stämmen eingetreten wäre, so fordert die Bürgerschaft schon im Jahre 1455 die Obrigkeit auf, den „durlos“-Wald zu „panholz“ zu erklären und „wer außerhalb der herren willen darin fert, den wil man an leib vnd gut swerlich straffen“. Den Zweck dieses „panholz“-es gibt das Protokoll des Jahres 1541 klar an: „... den die panhöltzer zu hoher nottdurfft des gepeus und nit zum prennen sein pännig gemacht worden.“ In den erhaltenen 24 Protokollen klagt die Bürgerschaft neunmal darüber, daß gerade die Herrn der Stadt, als Bürgermeister, Richter, Pfarrer, Ratsherren und andere reiche Bürger die „panholtz“-Verfügungen nicht beachten, sondern in die „panhöltzer“ frei um Brennholz fahren.

4. Daß die alten Ödenburger ihren Wald in zwei Betriebsformen bewirtschafteten. Sie hatten Niederwälder, aus denen sie ihr Brennholz schlugen, und hatten Hochwälder zur Erziehung starker Zeugholzstämmen; und daß diese Bewirtschaftungsform über ein Jahrhundert nachweisbar bestanden hat.

In diesen Protokollen und Rechnungsbüchern sind die Holzarten, die in den Stadtwäldern vorkommen, nirgends benannt, aber aus den Daten derselben schöpft der Verfasser die Überzeugung.

5. daß die Stadtwälder damals nur aus Laubhölzern, hauptsächlich aus Eiche-, Rotbuchen-, Hainbuchen-,

Birken- und Aspenbeständen bestanden und namhafte Nadelholzbestände nicht zu finden waren. Zu dieser Überzeugung kommt er darum, weil in den Rechnungsbüchern überall Eintragungen über den Ankauf von Weichholz-Baumaterialien, wie Gesperre, Latten, Läden und Schindeln vorkommen, jedoch nirgends Zimmermannlöhne für das Herstellen solcher verrechnet sind, wohingegen aber für die Auszimmerung von Hartholz-Baumaterialien Lohnverrechnungen sehr oft vorkommen. Auch verlangt die Bürgerschaft im Protokoll des Jahres 1523 die Wahrung eines Privilegs, laut welchem sie nach eingeführtem „holtzwerch... zu dreißgen nichts schuldig“ ist, was auch darauf hinweist, daß die alten Ödenburger auf die Einfuhr weichen Bauholzes angewiesen waren.

Endlich finden sich in den Rechnungsbüchern zwei Aufzeichnungen über „holzhayer“-Holzhauer, die mit Gesellen arbeiten und größere Beträge aus der Stadtkasse beziehen. Aus diesen Daten und den Worten des Protokoll des Jahre 1451 schließt der Verfasser darauf, daß die Stadt um die Mitte des 15. Jahrhunderts einen Holzhauermeister hatte, welcher einen bestimmten Sold bezog und auch mit Behörfunktionen betraut war. Er meint zum Schluß, daß dieser „holzhayer“ der Varfahre des heutigen Forstmeisters sei.

1938. II. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM / Kolb Jenő (Budapest): Régi játékkártyák és kártyafestők Sopronban.

52 Kolb Jenő (Budapest): Régi játékkártyák és kártyafestők Sopronban.

1938. II. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM / Kolb Jenő (Budapest): Régi játékkártyák és kártyafestők Sopronban. / I.

I.

A soproni múzeum tulajdonában kb. 150 lapnyi töredéken kívül 10 teljes (vagy majdnem teljes) csomag régi játékkártya van. Ez jóval több, mint amit többi vidéki múzeumunkban találni lehet; csak a nagy budapesti közgyűjteményeknek van ekkora (illetve ennél nagyobb) anyaga. Játékkártyafestő Magyarországon több városban működött, de Pest-Budát kivéve sehol sem tudunk annyi mesterről, mint Sopronban. És ha e mesterek legnagyobb részének sajnos csak a neve s néhány életrajzi adata maradt is fenn, s a múzeum valamint a soproni magángyűjtők tulajdonában lévő kártyáknak nagyrésze külföldi is, Sopron mégis jónéhány adalékot nyújt a magyar kártyafestés gyéirodalmú történetéhez.¹⁽¹⁹⁾

Nem vitás, hogy a játékkártyafestés, úgy, ahogy hazai emlékeinkből ismerjük, csak szerény ága a grafikai művészetnek. Az egyetlen *Hofhalter Raffael* könyvnyomdász-grafikustól eltekintve, akinek négy kártyalapját egy 1568-ból való szótár egykorú kötéséből fejtették ki, csak a 18. sz. végén jelentkeznek az első nyomok; régi kártyakészletünk zömét pedig még csak a 19. sz. első fele szolgáltatja. A magyar kártyafestés története tehát mindössze 100 esztendőre terjed, ez azonban általános szempontból a hanyatlás, sőt a vége felé már a haldoklás korszaka. Ekkor ugyanis már Európaszerte megmerevednek a virgonc változatú kártyafigurák, a mesterek nagyrészt egymás motívumait ismételtetik, kopott vén dúcokról nyomnak, lélektelenül színeznék. A régi művészetből szürke ipar lett s néhány évtized múlva, a céhvilág végével, a gyáriparszerű litográfiai termelés vette át a kisipar örökét.

Nagy művészi igényeket ennél fogva nem szabad e termékekkel **53**szemben támasztanunk. De azért érdemes

és tanulságos velük foglalkoznunk, még pedig több okból. Először is, mert a mondottak ellenére is sok csinos munka akad köztük; s elvégre a táblabírókor egyéb grafikai emlékei sem emelkednek túlságosan a középszer fölé. Másodszer meg a kártyakészítők mesterek számára számos ismert és kevésbé ismert rajzolónk és rézmetszőnk dolgozott s így ezeknek életrajzi képe a régi kártyák révén új vonásokkal gazdagodik. Végül és legfőként pedig azért, mert a játékkártya ékesszóló kulturtörténelmi dokumentum. Nemcsak a művészi stílusát tükrözi vissza annak a kornak, amelyben született, hanem a divatját, érdeklődését, eseményeit, általános ízlését és szellemét is. Annál is inkább, mert már a 17. századtól kezdve elterjedt a kártyalapoknak különböző illusztrációkkal való díszítése. A barokk és rokoko allegóriákat, gáláns jeleneteket, népek és foglalkozások ábrázolását, groteszk chinoiserieket, karikatúrákat vonultat fel, a klasszicizmusban mitológiai alakok, a táblabírókorban várak és városok látképei, életképek és népviseletek jelentkeznek, visszhangja támad a napoleoni háborúknak és 1848-nak, s nálunk a hazafias felbuzdulás éveiben, a Bach-korszak után, hirtelen az egész kártyafigura-társaság magyar köntösbe öltözik, az alsók és felsők szerepét közéleti nagyjaink, költőink töltik be. Ezt a felsorolást sokáig folytathatnánk; így nyertek végleges polgárjogot Tell Vilmos és társai a mai „svájci” kártyában.

1938. II. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM / Kolb Jenő (Budapest): Régi játékkártyák és kártyafestők Sopronban. / II.

II.

A soproni kártyafestőkről szóló életrajzi adatok *Csatkai Endre* mindenre kiterjedő kutatásainak köszönhetőek. Alábbiakban megkíséreljük „*Néhány újabb adat a soproni művészek történetéhez*” c. cikkéből²⁽²⁰⁾ és abból, amit személyes közléséből merítünk, időrendbe foglalni rájuk vonatkozó ezidőszerinti ismereteinket:

1. *Tunz János Mihály* (más írásmód szerint *Tuns, Duns*). 1746-ban egy születéssel kapcsolatban említik a nevét. 1781-ben halt meg.
2. *Rohrbach János*. 1764-ben kapott letelepedési engedélyt. 1770-ben fia született.
3. *Tunz János Kajetán*, Tunz Mihály János fia. 1736-ban született, 1781-ben lett soproni polgár, 1787-ben halt meg. Özvegye a később említendő ⁵⁵Müller kártyafestőhöz ment feleségül. Tunz 1773-ban a Várkerületen lakott, 1785–87-ben a későbbi Romwalter-házban. (Várkerület 121); mint tanu szerepelt az ugyancsak később sorakerülő Merlein Kristóf esküvőjén.
4. *Müller Ignác*. Tunz János Kajetán özvegyét vette el feleségül. Fiává fogadta Weninger József kártyafestőt. 1807-ben még élt.
5. *Merlein Kristóf*. A csehországi Greifenbergből származott. 1783-ban Sopronban megházasodott (egyik tanuja, mint láttuk, az ifjabb Tunz volt). 1789-ben polgárrá fogadták, 1804-ben megvette a mai Szentgyörgy-utca 2. számú ház egyik részét. 1818-ban özvegyéről olvasunk.
6. *Wentzel Lipót*. Ugyancsak cseh származású, Neuhausból jött Sopronba, 1802-ben polgár lett, két évre rá meghalt.
7. *Koller József Emánuel*. 1806-ban lett soproni polgár, 1832 előtt halt meg. A tavaly lebontott Várkerület

66. számú házban lakott.

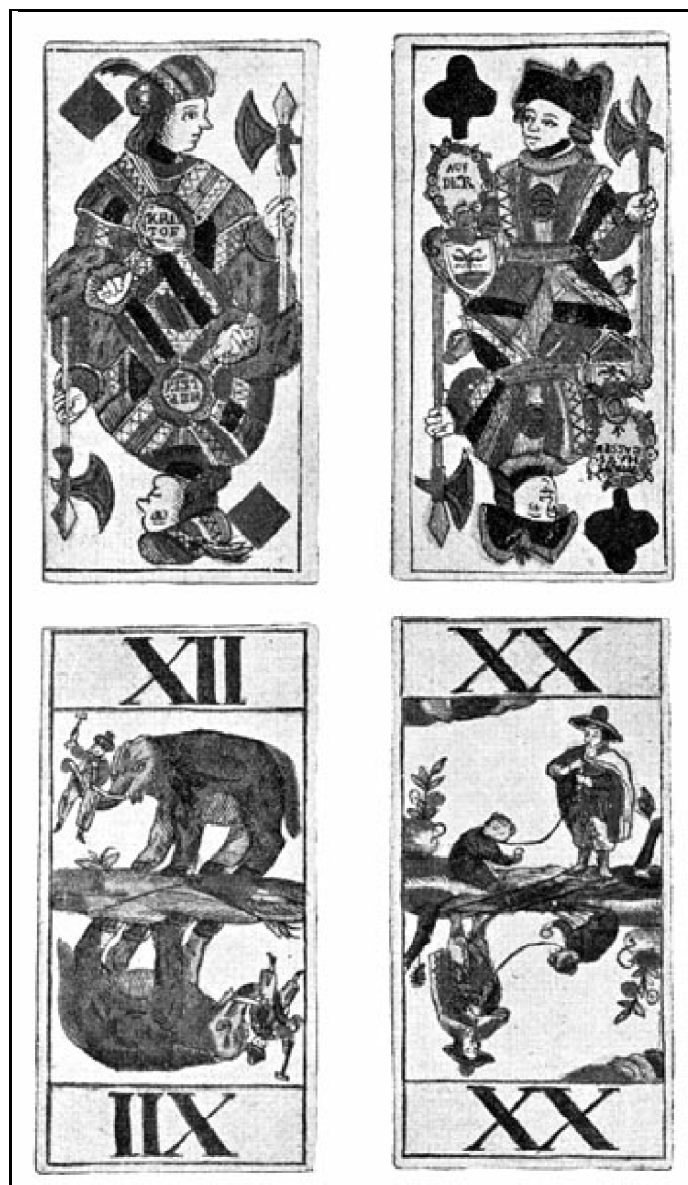
8. *Weninger József*. Müller kártyafestőmester nevelt fia. Eszterházán született, 1814-ben lett soproni polgár, 1828 előtt halt meg, özvegyét Hajeck kártyafestő vette el feleségül.

9. *Merlein József*. Merlein Kristóf fia. Sopronban született 1799-ben. 1822-ben vették fel a soproni polgárok közé, 1823-tól 1843-ig övé volt az apjától örökölt Szentgyörgy-utcai házrész.

10. *Hajeck Pál* (más írásmód szerint *Hajeik*). Pesten született, 1826-ban lett soproni polgár. Weninger özvegyét vette nőül; 1838-ban a Szeder-utcában lakott.

11. *Koller János*. 1829-től 1831-ig a bécsi Akadémián rézmetszést tanult, 1841-ben soproni polgár lett. Hogy milyen rokona Koller József Emánuelnek, nem tudjuk.[3\(21\)](#)

A mestereknek ez az elég tekintélyes sora azt bizonyítja, hogy Sopronban a kártyafestés hosszú időn át otthonos mesterség volt. De csak háromnak maradt fenn közülük egy-egy terméke is.

541. ábra.

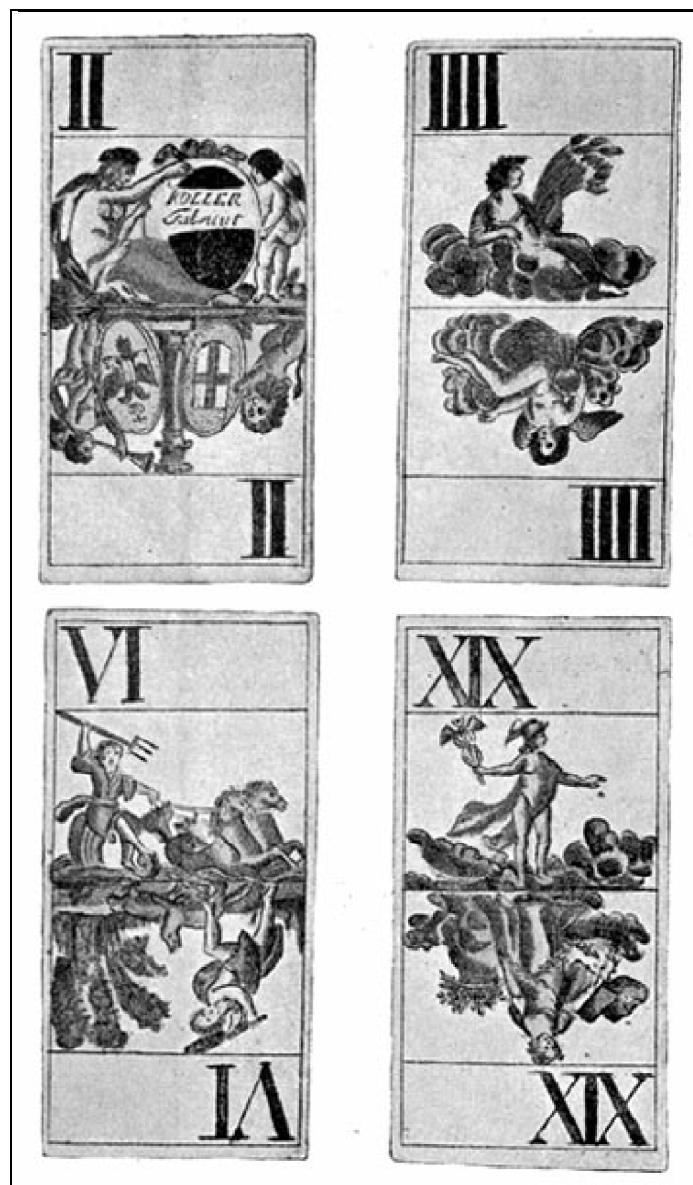
Merlein Kristóf soproni kártyafestő tarokkjából (18. sz. legvége).

Az első: *Merlein Kristóf*. 42 lapos tarokkját a soproni múzeum őrzi (1. sz. ábra), leltári száma: [4\(22\)](#) 99. A 102×57 mm méretű fametszetű lapokon a „cégjelzés” négy figurára van elosztva: KRISTOF MERLEIN / BURGERLICHER KARTENMAHLER / AUF DER WIRTSHAUSGASSEN / IN OBREN FREYHAUS. A bub, lovas és király a 18. század császári egyenruháját mutatják, törökös vonásokkal vegyítve, így pl. az egyik lovasnak turbánja van, szájában csibuk; a dámák öltözéke és hajviselete Mária Terézia korának végére jellemző. A tarokkokat [57](#) groteszk állatképek és figurálisok díszítik. A rajz eléggé egyéni, a színezés tetszetős, erőteljes. A feliratban külön probléma az IN OBREN FREYHAUS megjelölés; vajjon a mai Várkerület a Torna-utca és az Ikvahíd közti részének (ez volt a hajdani Wirtshausgasse) melyik háza lehetett? Ezt a 18. század legvégén készülhetett, de mindenben jóval korábbi ízlést tükröző kártyát

vizontlátjuk a múzeum egyik „quodlibet”-jén, melyet, mint az aláírás mutatja, 1822-ben készített P. v. Neumayr egy *Kultsár Katarina* nevű hölgynek, s melyen tájképek, kalendáriumlapok és érzelmes emléktöredékek összevisszaságában ott díszlik éppen ennek a játszmának négy lapja, – az egyikén még a „Wirtshausgasse” is kibetűzhető.

A második csomag *ifjabb Merlein* műve. 54 lapos tarokk, burkolópapirosán a következő felirattal: FEINE TAROC FABRICIRT VON JOSEPH MERLEIN IN DER STADT (Nr. 98) IN OEDENBURG. A sümegi állami Darnay-múzeum tulajdonában volt, onnan a múzeum egyéb anyagával együtt Keszthelyre szállították, az átszervezés alatt álló Balatoni Múzeumba. [4a\(23\)](#)

A harmadik és ezidőtájtban utolsó ismert soproni játékkártya *Koller József* műhelyéből került ki (56. szám). Ú. n. mitológiai tarokk, lapmérete 102×52 mm (2. sz. ábra). A szív egyesén a felirat: KARTEN TAROCK / BEY JOS. KOLLER / IN OEDENBURG, – a kettes tarokkon megismétlődik a név: KOLLER FABRICIERT. A karcsú, tetszetős fametszetű lapok az 1800 körüli évek klasszicista ízlésének jegyében születtek. A mitológiai alakokban (Flora, Mars, Poseidon, Hermes, Ceres, Herkules, a múzsák stb.) valami naív báj van, s az egész lapsorozaton végig ugyanaz a mértéktartó ízlés, ami e kor aprónyomatványait jellemzi.

562. ábra.

Koller József Emánue, soproni kártyafestő mitológiai tarokkjából (1800 körül).

1938. II. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM / Kolb Jenő (Budapest): Régi játékkártyák és kártyafestők Sopronban. / III.

III.

A fent leírt, soproni eredetű kártyákon kívül múzeumunk tulajdonában még 8 csomag régi kártya van. Köztük hét visel jelzést; valamennyi külföldi. Azonban a jelzés nélküli, 36 lapos, fametszetű, miniatűr, 25×40 mm méretű „német” kártyáról⁵⁽²⁴⁾ 59(eltári száma 63) feltehető, hogy Magyarországon készült,

1810–20 körül. Ez az eléggé durva rajzú és színezésű, azonban viselettörténeti szempontból érdekes, kezdetlegességében is tetszetős példány (3. sz. ábra) ugyanis méretben és ábrázolásban közeli rokonságot mutat a Nemzeti Múzeum 71/1915. és 93/1931. számú kártyáival, ezek pedig hazai eredetűek: az előbbi a pesti Chwalowsky Ödön, az utóbbi a győri Unger Mátyás munkája. A külföldi játékok a következők:

583. ábra.

Azelt János nürnbergi rézmetsző „német” kártyájából (17. sz. második fele).

37. szám. 42 lapos tarokk, 105×55 mm méretű, litográfia, jelzése: JOSEPH GLANZ IN WIEN AM KOHLMARKT NO 179. Ahhoz a típushoz tartozik, mely a politikai áramlatokat juttatja kifejezésre. Lapjain ügyesen rajzolt satírikus képek üznek gúnyt 1848 forradalmi szellemében a cenzurából, a hivatali copfból, a reakcióból. A pagát felirata: *Es lebe die Freiheit!* Glanz mester úgylátszik szerette a történelmet;

a Fővárosi Múzeumból ismerjük egy tarokkjátékát, mely az 1866-os porosz háború egyes ütközeteit ábrázolja, a figurák szerepét pedig többek közt Ferenc József, meg Benedek tábornagy tölti be.

58., 59. és 60. szám alatt 3 kötegben összesen 152 darab vegyes whistkártyát találunk, otromba kivitelben, egyes lapokon a következő jelzéssel: VON DER KAY. FABRICA. Eredetüket, korukat megállapítani nem tudjuk; annyi tény, hogy ezek az egészalakos figurák, középkorias francia udvari viseletükkel, a 16. század francia kártyáiról ismerőseink. Persze az is lehetséges, hogy e típusnak sokkal későbbi (erősen provinciális ízű) változatai.

61. szám. A múzeum gyűjteményének legszebb és egyben a magyar múzeumoknak is legértékesebb és legrégebb teljes kártyacsomagja (4. sz. ábra). 36 lapos, rézmetszetű „német” kártya, mérete 100×65 mm; felragasztatlan példány, úgylátszik sohasem volt használatban; több lapját szű rágta. A piros „kétszem” (Dauss, megfelel a mai ásznak, disznónak) alján a művész neve: „Azelt sc.” Már a régi, Kugler-féle múzeumi vezető is megjegyzi erről a kártyáról, hogy „igen réGINEK látszik”. Nemcsak a rajz s a szöveg, de a művész neve is elárulja, hogy a 17. század második felének termékével van dolgunk. Azelt (Atzold, Atzelt stb.) János Nürnbergben született 1654-ben. Nem tartozott a magas színvonalú mesterek közé, inkább a piac számára dolgozott. 60 Nagyszámú arc- és városképe közt több magyar vonatkozású is ismeretes, így pl. I. József arcképe, Székesfehérvár, Esztergom, Magyaróvár látképe, könyvillusztrációk stb. Hogy játékkártyát 61 is metszett, arról az eddigi források nem tudtak. 6(25) Az egyes lapok barokk allegóriákat, genréképeket és főleg szerelmi jeleneteket ábrázolnak, alul cikornyás barokk-versekkel, melyek közt több drasztikus is akad.

4. ábra.

Ismeretlen, valószínűleg magyar kártyafestő miniatűr lapjai (1810–20 körül).

62. szám. 65×45 mm méretű miniatűr whistjáték. A lehető legsilányabb, talán nem is hivatásos kártyafestő készítménye. A 19. század végéről származhat; csak 29 lap van meg belőle.

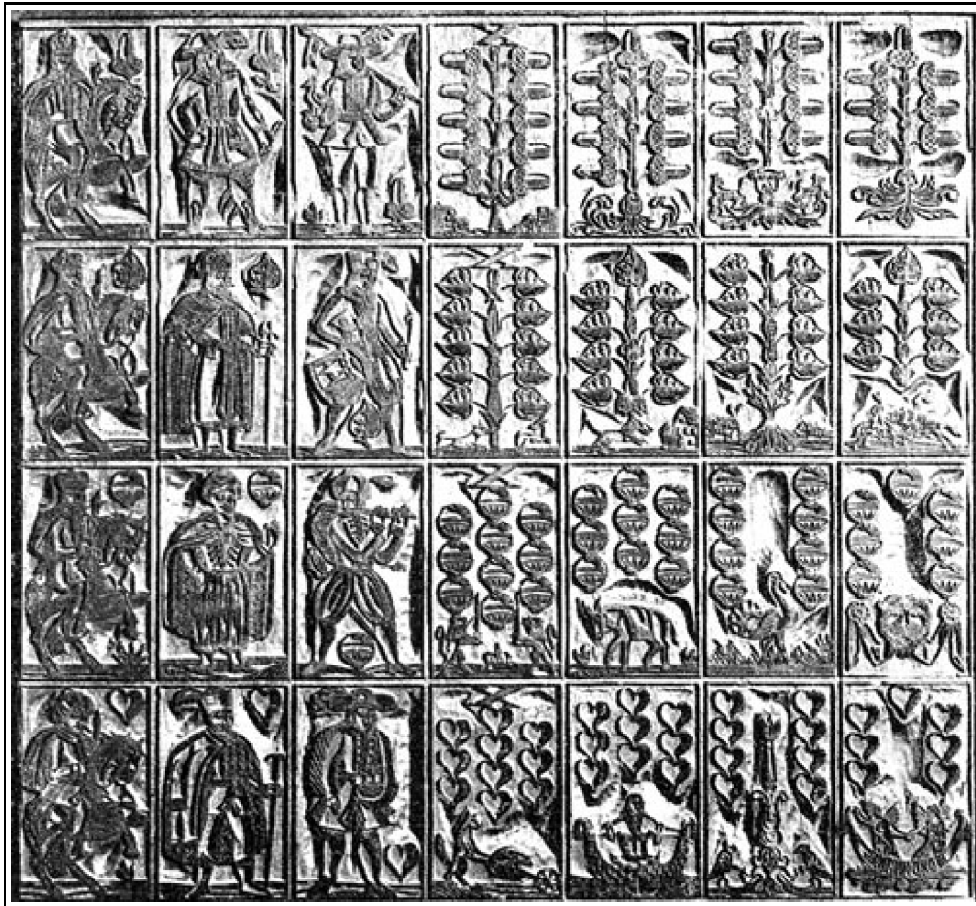
64. szám. 36 lapos „trappola”-játék,⁷⁽²⁶⁾ a szokásos nagy alakban (135×60 mm); fametszet. Ez a 17. század óta elterjedt és helyenkint még ma is kedvelt játék úgyszólván sehol és sohasem mutat egyéni változatokat, ezért korát mindig csak a készítő levéltári adataiból lehet kikövetkeztetni. A mi példányunk jelzése I. NEPO HOLDHAUS; ha készítőjének köze van *Carl Holdhaus* azonos kivitelű kártyájához a Nemzeti Múzeumban, akkor valószínűleg bécsi termék.

65. szám. 32 lapos „német” kártya, JOH. NEJEDLY WIEN OTTAKRING jelzéssel. Azt az egészalakos

fajta képviseli, amelyet a 18. század közepétől kezdve egész a múlt század végéig mindenütt nagy tömegben gyártottak. Lényegtelen rajz- és színezésbeli különbségektől eltekintve, ez a példány édestestvére a 99. számnak, csak hogy annak jelzése: GEISELREITER WIENER NEUSTADT. Mindkettő típusbelileg szorosan összefügg annak a soproni nyomódúcnak ábrázolásaival, melyről később még szó lesz, ^{*(27)}

66. szám. 32 lapos „német” kártya, a 19–20. század fordulójáról, litográfia, 100×55 mm, jelzése: VEREINIGTE STRALSUNDER SPIELKARTENFAB. ACT. GESELLS.

Külön kell szólnunk a múzeum kártyanyomódúcáról. Nyomódúc még sokkal kevesebb maradt ránk a régi magyar kártyafestővilágból, mint kártya (Budapest, Győr, Brassó). A soproni példányról (5. sz. ábra) 32 lapos „német” kártyát nyomtak. A dúc csonka, a bal szélén hiányzik róla a négy „kétszem”-nek megfelelő rész. *Csatkai* a Magyar Művészet soproni számában ⁸⁽²⁸⁾ Merlein Józsefnek tulajdonítja s azt írja róla, hogy 1844-ből ⁶²való. Azonban Merlein szerzőségére nincs támpont, a jelzés a piros kettősön mindössze IN OEDENBURG, a tők hetesen pedig I. F. monogram (nyilván a metszőé). Ami a kort illeti, a keretbe valóban be van karcolva, két helyen is, az 1844-es évszám, a dúc azonban sokkal korábban készült és levéltárilag rögzíthető kártyákkal való összevetés alapján a 18. század derekára utalható. Ez az a közkedvelt, Magyarországon kialakult típus, melynek gyökerei még a török háborúkra nyúlnak vissza: figurái ügyesen rajzolt török urak, magyar főtisztok, császári udvaroncok és tábori muzsikusok, s amely több mint egy évszázadon át keresett cikk lehetett, mert (mint a 65. és 99. számú kártyák ⁶³mutatják) a kisipari kártyakészítés végső határáig ernyedetlenül ismételték.

5. ábra.

Kártyanyomó-fadúc, 32 lapos „német” kártyához (18. sz. második fele).

1938. II. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM / Kolb Jenő (Budapest): Régi játékkártyák és kártyafestők Sopronban. / IV.

IV.

Soproni magántulajdonban 3 helyen is tudunk régi játékkártyáról. Holl Jenő GySEV üzletigazgató gyűjteményében egy 1800 körül készült, finom kidolgozású látképes tarokk van, a bécsi *Koller Máttyás* munkája (6. sz. ábra). Soproni szempontból egyrészt azért érdekes, mert a XI-es a városunk látképét ábrázolja: a sok látképes tarokk közül ez az egyetlen, melyen Sopron szerepel. Másrészt a mester személye mögött is soproni kapcsolatot sejtethetünk; a későbbi kutatásra marad annak felderítése, hogyan függ össze a két soproni Kollerrel.

6. ábra.

Koller Mátyás bécsi kártyafestő látképes tarokkjából. A XI-esen Sopron látképe (1800 körül).

Csatkai Endre gyűjteményéből 4 csomag (részben töredékes) kártyát jegyeztünk fel; 1. A Pesten 1820-ban polgárrá lett *Schneider József* bécsi és bécskörnyéki látképeket tartalmazó tarokkját. 2. A pozsonyi *Jaeger L. J.* whistöredékét; ennek az ad különös értéket, hogy a káró bubon olvasható jelzés szerint *Lenhardt Sámuel*, poprádi születésű rézmetsző metszette, a táblabírókor derék művésze, aki 1817-től kezdve tevékenykedett [64](#)Pesten.⁹⁽²⁹⁾ 3. *J. G. Uffenheimer* tarokkját (Guntramsdorf, Alsóausztria). 4. Egy *Walter Scott* regényeinek hőseit és mozzanatait ábrázoló tarokktöredéket a 19. század 60-as éveiből.

Végül két prágai származású „trappola”-kártyát találtunk *özv. Teicher Károlyné* tulajdonában; az egyiket *Grappe József* készítette, a kártyabélyeg szerint 1830-ban vagy azelőtt, a másikat *Krawa János*, a 40-es években.

Sokat lendíthetne a kártyakutatáson, ha mindazok, akiknek tulajdonában régi soproni kártyák vannak, vagy ilyenekről tudnak, ezt szívesek lennének közölni e sorok írójával!

*

Áttekintettük a soproni kártyafestőkre vonatkozó adatokat és a Sopronban lévő régi kártyaanyagot. Megállapíthatjuk, hogy az eddig átvizsgált magyarországi kártyafestőhelyek (Pest, Buda, Győr, Sopron, Pozsony, Nagyszombat, Nyitra, Vágújhely, Kassa, Debrecen, Temesvár és Brassó) közt városunk mind a mesterek száma, mind a készítmények minősége tekintetében figyelemreméltó helyet töltött be. Bécs közelsége (tehát erős versenye) ellenére virágzó ipar lehetett Sopronban a kártyakészítés, hiszen láttuk, hogy pl. az idősebb *Tunz* által 1740 táján alapított cég az ifj. *Tunz–Müller–Weninger–Hajeck* vonalon át jó száz esztendeig működött. Feltehető, hogy a Dunántúl nagyrésze innen szerezte be szükségletét, hiszen Győr kivételével az egész vidéken és le Horvátországig nem volt kártyakészítő-ipar. Így aztán érthető, hogy *Mayer György*, becsületes kártyafestőseged, aki a Fővárosi Könyvtárban talált vándorkönyv tanúsága szerint 1836 márciusában útnak indult és négy évig tartó vándorútján 26 osztrák, cseh és német városban

gyarapította szakismereteit, szükségesnek látta Sopront is felkeresni, mint olyan magyar várost, melyben a kártyafestőmesterség közismerten régi, tisztes hagyományokból táplálkozott.*[\(30\)](#)

1938. II. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM / Kolb Jenő (Budapest): Régi játékkártyák és kártyafestők Sopronban. / Jenő Kolb: Alte Spielkarten und Kartenmaler in Sopron.

65 Jenő Kolb: Alte Spielkarten und Kartenmaler in Sopron.

Von einzelnen Ausnahmen abgesehen, erstreckt sich die Geschichte der alten ungarischen Spielkarte auf die Zeitspanne von der Mitte des 18. bis zur zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts. Die meisten Meister weist natürlich die Hauptstadt Budapest auf, doch gleich nach ihr folgt Sopron mit 11 Kartenmalern, deren biographische Daten wir den Forschungen des Soproner Kunsthistorikers *Endre Csatai* verdanken. Der Älteste von ihnen (*I. M. Tunz*) ist in 1746 geboren; der Jüngste *Joh. Koller*, ein Schüler der Wiener Kunstakademie, wurde 1841 Soproner Bürger. Erhalten sind bloß drei Spiele Soproner Herkunft: ein Tarokkspiel von *Kristoph Merlein* (seit 1789 als Bürger bekannt, gestorben vor 1818; Abb. 1); ein Tarokkspiel seines Sohnes, *Joseph Merlein* (geboren in Sopron, 1799) und ein „mythologisches“ Tarokkspiel von *Jos. E. Koller* (Soproner Bürger seit 1806; Abb. 2). Das Soproner Museum besitzt außer 150 Fragmenten 10 vollständige alte Spiele; das schönste ist ein gestochenes Daus-Spiel des Nürnberger Kupferstechers *Johann Azelt* (geboren 1654) mit galanten und satyrischen Darstellungen und Versen (Abb. 4). Ein Tarokkspiel des Wiener Kartenmachers *Joseph Glanz* zeichnet sich durch Karikaturen von Vormärztypen aus (wahrscheinlich aus dem Revolutionsjahr 1848); ein Paket unsignierter Miniaturkarten weist in seiner Zeichnung auf die Zeit um 1810–20 hin und dürfte ungarische Arbeit sein (Abb. 3). Erwähnenswert sind noch ein Druckstock aus dem 18. Jahrhundert (Abb. 5), sowie einzelne Spiele in Privatbesitz, besonders ein Ansichten-Tarokk mit der Abbildung der Stadt Sopron (*Matthias Koller*, Wien, um 1800; Abb. 6) im Besitz von Herrn Jenő Holl.*[\(31\)](#)

1938. II. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM / Leitner József: Bredeczky Sámuel. (1772–1812.)

66 Leitner József: Bredeczky Sámuel. (1772–1812.)

Sopront s különösen szép környékét csak újabban fedezték fel honfitársaink. A háború utáni idegenforgalmi propaganda sokakat hozott ide. Örömmel tapasztalhatjuk, hogy a nálunk megfordult turisták és nyaralók szívesen térnek ismét vissza Sopronba. Akiket pedig más vidékekről állandó letelepülésre hozott városunkba sorsuk, szintén rendszerint csakhamar megszeretik ezt a várost és vidékét. Sopron szép vidéke kerítette hatalmába Bredeczky Sámuel is, aki nemcsak megszerette Sopront, hanem írásaival ennek tanubizonyosságát adta. Munkáival felhívta az ország s a külföld figyelmét városunkra. Érdekes földrajzi leírásokat közölt Sopron vidékéről, a terület földtani felépítéséről és összegyűjtötte a környéken előforduló ásványokat, azokat meghatározta, leírta. Illő, hogy halálának 125. évfordulóján*[\(32\)](#) megemlékezzünk erről a férfiúról, kinek neve ismert volt az egész Osztrák-magyar monarchiában s annak határain túl is.

Bredeczky Sámuel.

Bredeczky Sámuel bámulatosan sokoldalú egyénisége méltán felkeltheti érdeklődésünket. Evangélikus lelkész volt, még 67pedig oly kiváló, hogy már fiatal korban püspökségig vitte. De nemcsak mint lelkész és egyházi szónok volt kiváló, kitűnt ő még mint író, pedagógus, geográfus és mineralógus is. Isten gazdag lelki tehetségekkel áldotta meg. A talentumait gazdagon gyümölcsoztette. Rövid életében sokat dolgozott. Egyházának, hazájának nagy szolgálatokat tett gazdag irodalmi működésével. Rövid megemlékezésemnek nem lehet célja, hogy Bredeczky sokoldalú egyéniségét és működését minden oldaláról megismertessem. Céлом az, hogy őt mint geográfust és természetbúvárt méltassam s hogy Sopronra vonatkozó értekezéseit ismertessem. Bredeczky Sámuel munkáit német nyelven írta. Munkáinak szelleme azonban teljesen magyar s nem egy helyen árulják el szerzőjüknek mély hazafias érzését. Ő is, mint számos kortársa, mintegy áthidalja a német és magyar tudományosság közötti hézagot. Működését a magyar nemzeti irodalom is nyilvántartja.

Bredeczky a Felvidéken látta meg a napvilágot. Szülőföldjének gyönyörű tájai, a Kárpátok hatalmas hegyei felejthetelen emlékként éltek a lelkében s tartották benne ébren a természet iránt táplált lelkesedését, melyet számos munkájában megcsodálunk. 1772. március 18-án született a sárosmegyei Jakabvágáson. Apja, Bredeczky Mátyás ev. tanító, anyja Fábry Zsuzsánna volt. A szülők nagy gonddal és szeretettel nevelték kis fiúkat. Apja oltotta belé a mély vallásosságon kívül a természetszeretetet. Az öreg Bredeczky természetszeretetére jellemző, amit fia önéletrajzában feljegyzett (*Reisebemerkungen I., 44. o.*): „Amikor II. József elrendelte, hogy az utak mellé és üres terekre fákat kell ültetni, atyám gyakran két órajárásnyira lévő helyekről hozott hársfákat, hogy azokat a rendelet értelmében elültesse. Azokat a szép fűzfákat, melyek most a leibici malom árkánál hűs árnyékot és használható faanyagot adnak, ő maga sajátkezűleg ültette oda.” Bredeczky elemi iskoláit Leibicon végezte. Eleinte nagyszüleinél lakott, 1777-ben apja is odaköltözött, mert elnyerte a leibici tanítói állást. 1785-ben a késmárki gimnáziumba, 1786-ban pedig a

soproni ev. líceumba került. Másfél év múlva szülei újból Késmárkra vitték, majd Csetneken tanult. 1791-ben ismét Sopronba, az ev. líceumba iratták be, ahol 1796-ban fejezte be tanulmányait. A líceum akkori tanárai közül különösen Stanislaides és Wietorisz voltak rá nagy hatással. Az 68előbbi a teológiai tudományok, az utóbbi pedig a természettudományok iránt ébresztette fel érdeklődését.

A líceum elvégzése után a jénai egyetemre került. Édesapja szegény volt, nem tudta a szükséges összeggel ellátni. Németországba való utazását s az egyetem elvégzését a soproni ev. egyházközség anyagi támogatása tette lehetővé. Az egyetemi évek nagy hatással voltak lelki fejlődésére. Teológiai és filozófiai tárgyakon kívül embertant és egészségtant is hallgatott. Nagy hatással volt rá Lenz bányatanácsos. Ennek köszönheti, hogy az ásványtan és a földtan kedvenc stúdiumává lett. Tőle tanulta az ásványgyűjtemények összeállítását és rendezését. Lenz ösztönzésére Jénában ásványtani társulat alakult, melynek megalapításában Bredeczky hathatós munkát fejtett ki. A társulatnak volt egy német és egy magyar szakosztálya. Abban az időben sok magyar tanult Jénában. Ezek onnan elkerülve, szoros kapcsolatot tartottak az egyesülettel. Kutatásaikról, munkálataikról beszámolót küldtek az elnökségnek. A társulat első elnöke Teleki Domokos gróf volt, akit később Goethe követett ebben a tisztségben. Goetheről tudjuk, hogy az ásványtant nagyon szerette, szép ásványgyűjteménye is volt. A magyar osztály főtitkárául Bredeczky Sámuel volt választották. Bredeczky többször kirándult Weimarba s ott Goethe házában is néhányszor megfordult. A nagy német költőfejedelem is felismerhette az ifjúban rejlő értékeket, mert egyik látogatása alkalmával Hermann und Dorothea. c. művét adta neki emlékül. Később levelezett is vele.

Az egyetem elvégzése után Bredeczky visszatért Sopronba. Az ev. egyházközség polgári iskolájának tanára lett. Nehéz feladat várakozott itt rá. Az I. osztályt bízták rá. Ebben az osztályban 150 tanuló volt. Ennyi rakoncátlan gyerek közt a rend fenntartása s az eredményes tanítás bizony egész embert kívánt. Bredeczky pedagógiai tapintata azonban ezzel a nehéz feladattal is megküzdött, különösen amikor reformjavaslatait részben megvalósíthatta s osztályának létszámát csökkentette. Sokat lehetne írni Bredeczky áldásos pedagógiai működéséről, elgondolásairól, ez azonban most nem célokom. Csak azt említem meg, hogy ú. n. munkaiskolát is szervezett, melynek céljaira saját lakását engedte át. Ma, amikor annyit hallunk a munkaiskola 69szükségességéről s oly óriási irodalma van ennek a kérdésnek, tudjuk csak értékelni Bredeczky pedagógiai éleslátását, aki azt már majdnem 150 évvel ezelőtt, ha nem is teljes modern értelemben, megvalósította.

Négyévi tanárkodás után Bécsbe hívták. Ott segédlelkész s vallástanári minőségben működött. Alig akarták elengedni bécsi hívei, amikor a cs. és kir. ev. főegyháztanács indítványára az 1805. március 14-én kelt udvari rendelet kinevezte őt a krakkói egyházmegye esperesévé. Krakkóban azonban csak egy évig maradt. 1806-ban ugyanis meghalt Paulini József ev. püspök és lembergi lelkész. Helyére Bredeczkyt választották meg először lembergi lelkésznek, majd pedig ráruházták a lembergi püspöki állást is. Mint püspök sokat tett a lelkészek anyagi helyzetének javítása, megfelelő paplakok építése s különösen az iskolák fejlesztése érdekében. Az iskolák fejlesztése terén felhasználta a Sopronban gyűjtött tapasztalatait. Pedagógiai terveit itt igyekezett megvalósítani. Működése alatt s annak következtében a galíciai iskolák száma rohamosan megnövekedett. Gyönyörű, szívhez szóló egyházi beszédei, szeretetreméltó egyénisége Lembergben is csakhamar megnyert minden szívet.

Sokat látogatta a püspöksége alá tartozó gyülekezeteket. Nem félt az abban a korban bizony nagyon fáradtságos, utazásoktól. Utazásai alatt éles szemmel figyelt meg mindent. Nagy hivatalos elfoglaltsága mellett időt tudott szakítani magának irodalmi munkásságra. Galíciára vonatkozó számos földrajzi és földtani dolgozatát a Lembergben megjelenő időszakos lapokban és folyóiratokban tette közzé. Galícia kormányzója által kiírt pályázatra megírta a „*Vorschläge zur Verbesserung der Landwirtschaft und*

anderer Industriezweige in Galizien” című munkáját, mellyel 11 pályázó közül ő nyerte el a 200 forint pályadíjat.

Bredeczky egészsége már bécsi tartózkodása alatt sem volt kifogástalan. Krakkóban s különösen Lembergben állapota rosszabbodott. Gyomor- és epebántalmi voltak, maláriában is szenvedett. A sok munka még jobban legyöngítette egészségét. Fiatalon, 40 éves korában, 1812. június 20-án halt meg. Özvegye és két kis gyermeke siratta. A leMBERGI gyülekezet óriási részvét mellett temette el nagy halottját.

Bredeczky Sámuel után számos földrajzi dolgozat s egy 70-nagyobb földrajzi munka maradt ránk. Írt a Kárpátokról, a szepességi németekről, Sopronról, Bécsről, Galíciáról, továbbá hazánk és Ausztria egyéb tájairól. Munkáira jellemző élénk, helyenként költői előadásmódja. Nem elégszik meg a tények egyszerű felsorolásával, ami a régebbi földrajzi munkákat annyira jellemzi, hanem az okozati összefüggéseket is keresi. Rámutat a gazdálkodás esetleges hibáira, megmutatja az utat, melyen haladva, jobb eredményt lehetne elérni. Földrajzi és természetrajzi leírásai pontos, mindenre kiterjedő megfigyeléseiről tanuskodnak. Leírásaihoz az anyagot sok utazásán szedte össze. A *Reisebemerkungen II.* kötetének előszavában mondja: „Gyűjtöttem mint a szorgalmas méh, másirányú nagy elfoglaltságom közben is megragadtam minden kínálkozó alkalmat, melynek segítségével a földrajzi tudomány bővítésére alkalmas dolgot megtudhattam vagy felfedezhettem.” Nagy gondot fordított statisztikai adatainak pontosságára. Földrajzi és ásványtani dolgozatainak megírására még mély hazafias érzése is sarkalta. A *Topographisches Taschenbuch* című munkájában kifejti, hogy minden művelt emberre elsősorban fontos, hogy elsősorban hazáját ismerje. A honismeret az igazi honszeretet alapja. Példájával másokat is hasonló munkálkodásra akart serkenteni.

Nevezetesebb munkái: *Topographisches Taschenbuch für Ungarn.* Sopron, 1802. *Beyträge zur Topographie des Königreichs Ungarn.* 4 kötet. Bécs, 1803–1805. *Neue Beyträge zur Topographie und Statistik des Königreichs Ungarn.* Bécs, 1807.

Ezek a munkák tulajdonképpen Bredeczky szerkesztésében jelentek meg, mert az ő dolgozatain kívül több kiváló munkatársa dolgozatát is tartalmazza.

Teljesen az ő műve a *Reisebemerkungen über Ungern und Galizien.* Bécs, 1809. c. kétkötetes munka.

A következőkben ismertetem, hogy az említett munkákban Bredeczkynek milyen, Sopronra vonatkozó dolgozatai vannak.

A *Topographisches Taschenbuch*-ban jelent meg:

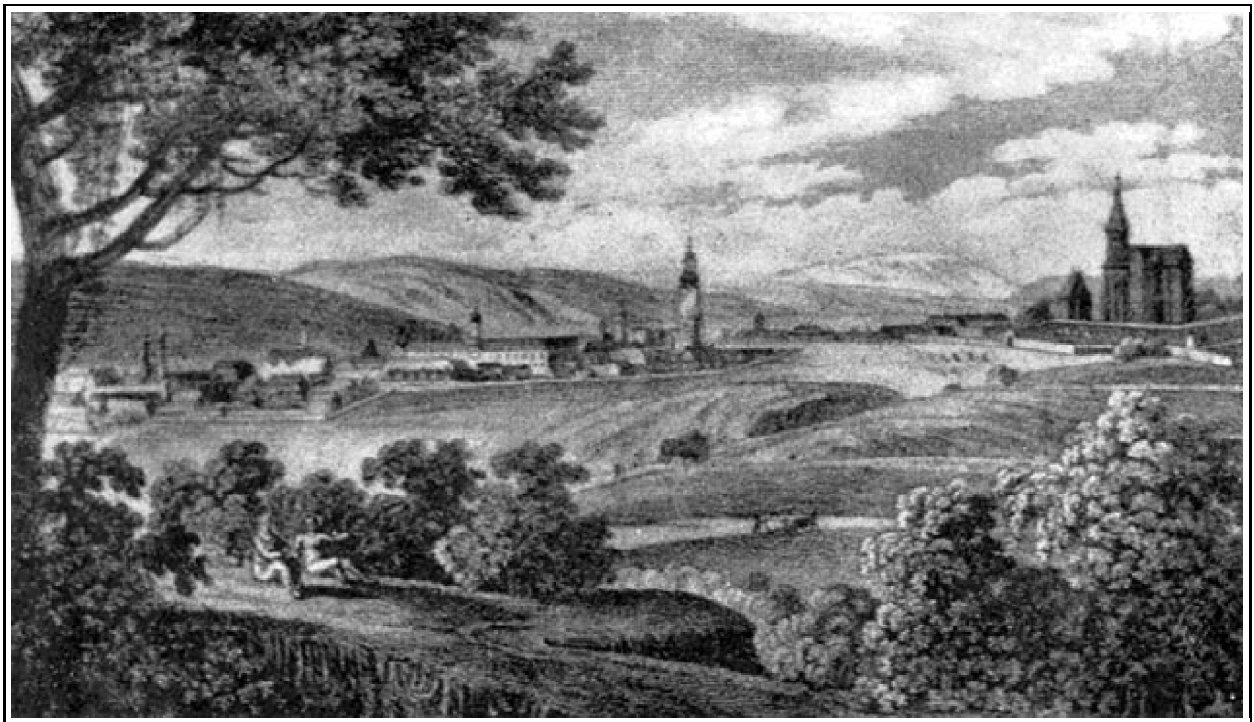
a) *Literatur* (felsorolja és röviden ismerteti Sopron történetére és természetrajzára vonatkozó általa ismert műveket).

b) *Beyträge zu einer künftigen Lithographie der Oedenburger Gegend.* (In Briefen an Hrn. Prof. Lenz in Jena.) Ebben a dolgozatában leírja a brennbergi szén felfedezését, első bányászatát, 71 majd a Sopron környékén előforduló kőzeteket, ásványokat és kőületeket ismerteti. Sopronban akkor a Balfi-utcában üveggyár volt (a még ma is meglévő Glashütte nevű ház őrzi ennek emlékét), melyben nagymennyiségű brennbergi szenet használtak fel. Az üveggyártáshoz szükséges kvarcot a lővérek mögötti gnájszból (Bredeczky gránitnak nevezi) nyerték. Szép tiszta, finom kvarc volt ott található. Mint érdekességet említem meg, hogy Bredeczky szerint a Bánfalva mellett levő Alomhegy (313 m), melynek német neve Streuberg, nevét onnan kapta, hogy a soproni tanulók e helyről szereztek be a porzót (Streusand), amit egyszerűen Streu-nek neveztek. Az ott nagy mennyiségben előforduló csillám szolgáltatta ehhez a legjobb

anyagot. Akkor sok kellett belőle, hisz az töltötte be az itatós szerepét. A német Streu szó almot is jelent. A magyar név s az ilyen értelemben használt német név bizonyára arra vonatkozik, hogy ott az emberek a lehulló lombot összegyűjtötték s alomnak használták. A hegy német neve mindkét magyarázatot megengedi. Bredeczky a dolgozatának végén jelzi, hogy a jövő évben folytatni fogja. Ez azonban nem következett be, mert megváltozott életkörülményei a Taschenbuch folytatólagos kiadását nem tették lehetővé.

A *Beyträge* I. kötetében Oedenburg című cikkében mesterien és nagy lelkesedéssel írja le Sopron környékét. A legnagyobb élvezettel olvashatjuk a brennbergi völgy, a Neuhof, a lővérek, szőlőhegyek, a bánfalvi kolostor, Bánfalva, a bánfalvi búcsú, az erdei malom, Brennbergbánya költőien szép könnyed leírását. Olyan problémákkal is foglalkozik, melyek ma is aktuálisak. Ilyen a gyümölcsstermelés kérdése. Sajnálkozik azon, hogy a gyümölcsstermesztés elhanyagolt, tervszerű gyümölcsstermelés nincs. A lővérekben szőlők vannak, azok folytatásában gesztenyefaerdők. A szőlőkbe ültetett fák jó gyümölcsöt hoznak, a bor azonban silány. Örömmel állapítja meg, hogy egy Springer nevű kerttulajdonos szép gyümölcsöst létesített s ennek példáját többen követik. Kezd az előkelőséghez tartozni, mondja, hogy a jobbmódú polgárnak a lővérekben gyümölcsöse legyen s így a gyümölcsstermelés fellendülése várható.

Amennyire örül a gyümölcsstermelés fellendülésén, annyira sajnálkozik azon, hogy a nagyobb és gazdagabb szőlőtulajdonosok ⁷²kezdenek szőlőiktől megválni s azokat a munkásaiknak (Hauer) eladni. A szőlőbirtok mindjobban elaprózódik. Lelkiismeretlenségnek mondja ezt az eljárást, mert a jóhírű soproni bor minőségének csökkenését fogja eredményezni. A szegényebb kisbirtokosok csak mennyiségre fognak törekedni s nem fogják szüretkor a szőlőket úgy kiválogatni, mint a jobbmódúak tették asszú előállítására céljából.

Sopron látképe. Stark rajza Bredeczky *Reisebemerkingen* című munkájának I. kötetében jelent meg.

A dolgozat végén statisztikai kimutatást közöl az 1802.-i népszámlálás alapján. E szerint a városban akkor

775 ház volt és pedig 713 a városfalon belül, 62 pedig azon kívül. A város lakossága 12.319 volt. Vallás tekintetében a lakosság így oszlott meg; R. kat. 6763, ág. h. ev. 5492, ref. 13, zsidó 36, egyéb 15. Ezeket az adatokat kerületek szerint részletezve is közli.

Soproni vonatkozású cikket találunk még a *Beyträge* III. és IV. kötetében. Az előbbiben a Fertő-taváról ír, az utóbbiban pedig Sopron vármegye természeti és helyrajzi áttekintését adja.

A *Reisebemerkungen* c. munkáját már lemergi püspöksége idején adta ki. Ebben a munkájában is bizonyosságot tesz arról, hogy Sopron szép vidékére mindig szívesen és szeretettel gondol. ⁷³Még most is, amikor Soprontól több mint száz mérföldnyire élek, írja, élénken lebeg annak bűbájos képe szemeim előtt. A munka I. kötetét Sopron látképe, a II. kötetét pedig Lembergé díszíti.

Bredeczkynek az ev. líceum könyvtárában meglévő könyvei közül az egyikben, a *Beyträge I.* kötetében, a következő sajtókezű ajánlás olvasható Dem Fräulein Therese v. Artner – von Bredeczky. Artner Teréz kiváló soproni költőnő volt, aki „Theone” írói név alatt írt s aki Bredeczky jóbarátai közé tartozott. A *Beyträge I.* kötetének munkatársai között ő is szerepel.

Bredeczkyről kimerítő tanulmányt írt Dr. Horváth Ödön. A könyv címe: *Bredeczky Sámuel élete.*¹⁽³³⁾ E munka részletesen ismerteti Bredeczky életét, naplóját és kéziratban fennmaradt munkáit. Azokat az adatokat, melyeket Bredeczky munkáiban nem találtam meg, ebből a munkából vettem.

Bredeczky Sámuel csak rövid ideig élt Sopronban. Soproni tartózkodása nem mult el nyomtalanul, emlékét könyvei őrzik. Az ő szelleme szól ezekből még ma is hozzánk és arra tanít, hogy a haza szent földjét szeressük s hogy annak szépségei Isten dicsőítésére serkentsenek minket.

1938. II. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM / Leitner József: Bredeczky Sámuel. (1772–1812.) / Josef Leitner: Samuel Bredeczky (1772–1812).

Josef Leitner: Samuel Bredeczky (1772–1812).^{*(34)}

Zur 125. Wiederkehr des Sterbetages Bredeczky's bringt Verfasser eine übersichtliche Abhandlung über seine wissenschaftliche Arbeit auf dem Gebiete der Erdkunde und Naturgeschichte mit besonderer Rücksicht auf die Bearbeitung der erdkundlichen Verhältnisse von Sopron. Bredeczky wurde 1772 in Jakabvágás (Komitat Sáros, Ungarn) geboren, studierte in Leibitz, Késmárk, Csetnek und Sopron, von wo er an die Universität nach Jena kam, hier wurde er mit Goethe bekannt. Nachdem er seine Studien beendete, wirkte er in Sopron als Bürgerschullehrer, dann als ev. Pfarrer in Wien, Krakau und Lemberg, wo er zum evang. Bischof ernannt wurde. Nicht nur als Seelsorger und Erzieher war er hervorragend, auch als Erdkundiger und Naturgeschichtsforscher leistete er Tüchtiges. Bredeczky's größere Werke: Topographisches Taschenbuch für Ungarn. Sopron, 1802. Beyträge zur Topographie des Königreichs Ungarn. Wien, 1803–1805. Neue Beyträge zur Topographie und Statistik des Königreichs Ungarn. Wien, 1807. Reisebemerkungen über Ungarn und Galizien. Wien, 1809. 2 Bände.

1938. II. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM / Kárpáti Zoltán dr.: Érdekes és újabb növényelőfordulások Sopron környékén.

74 Kárpáti Zoltán dr.: Érdekes és újabb növényelőfordulások Sopron környékén.

Sopron és környékének növényzete már rég felkeltette a botanikusok érdeklődését s a flórakutatás első művelői közül is többen jártak városunk és megyénk területén. S méltán, mert Sopron és környéke még Nagymagyarországon is a botanikai szempontból érdekesebb területek közé tartozott, amióta pedig hazánk gyászos megcsönkítése bekövetkezett, Sopron és környékének növényzete a csonka országban a legérdekesebbek közé emelkedett.

Városunk botanikai érdekességét és növényföldrajzi jelentőségét az adja meg, hogy határon fekszik. Nemcsak politikai határon, hanem két flóratérség találkozási, érintkezési vonalán. A Soprontól nyugatra eső erikás területek, ciklámenes, áfonyás, fenyvesek és bükkösök a Magyar Alpokat, a keleti Alpok legvégső nyúlványait, másszóval a *norikumi* flóratérséget képviselik, amelynek egyes helyein, pl. a Hidegvíz-völgyben Ágfalva és Brennbérg között, alhavasi növényekkel is találkozunk. Ha azonban a várostól keletre kutatunk, egészen más világ tárul elénk. A nyirkos, buja erdők helyett inkább ritkás, molyhos-tölgyből és cserfából álló szárazabb erdőket találunk s a bécsi dombokon, a fertőmelléki dombosoron, a rákosi kőfejtőnél s a Szárhalom-erdő szélén napsütötte árvalányhajás, kökörösines domboldalakat találunk. Ezek a Magyar Középhegység vagy Ősmátra és az Alföld, más szóval a *pannoniai* flóratérség pusztai jellegű növényzetét hordozzák. Ez az a növénytakaró, amelyet az Alföld pusztái mellett pl. a budavideki hegyek domboldalain és szikláin is – legalább részben – megtalálunk. Természetesen egyik flóratérség sem tipikus, hiszen centrumától, attól a helytől, ahol legszebben, legváltozatosabban találjuk meg, ahol a jellemző növényfajokban leggazdagabb, területünk messze esik. A jellemző fajoknak csak elenyészően csekély része van meg, de az a néhány faj mégis csak itt van előttünk, a vidék jellegét megadják s a terület vegetációtörténetének fontos útjelzői. A nyugati hegyvidéken hiába keresnők az Alpok vegetációját; 75 meg kell elégednünk az alhavasi tájak néhány szép és jellemző képviselőjével; s a fertőmelléki dombokon is hiába keressük a Magyar Középhegység vagy az Alföld szép bennszülött növényeit, vagy hatalmas árvalányhaj- és kökörösineseket; meg kell elégednünk azzal a néhány száll kökörösinnel, élesmosófűvel és a ritkaságszámba menő árvalányhajjal, ami útunkba kerül.

Ami a vidék növényzetét érdekessé teszi, egyrészt az a körülmény, hogy a határon a két flóratérség egyes képviselői összekeverednek, úgyhogy egymás mellett találunk olyan növényeket, melyek részben az alhavasi tájakon otthonosak, részben pedig a puszták lakói. Legszebben látjuk ezt a Szárhalom-erdőben, ahol a nyugatot pl. a *papucsvirág* (*Cypripedium*), a *kék tüdőfű* (*Purmonaria angustifolia*), a *kövi benge* (*Rhamnus saxatilis*) bokrai stb. képviselik, míg közvetlenül mellettük, velük együtt nőnek a kelet képviselői is, egy sásfajta (*Carex Michellii*), a *pusztai lednek* (*Lathyrus versicolor*), a *magyar aszat* (*Cirsium pannonicum*), stb. s közvetlenül az erdő szélén, ezektől néhány lépésnyire *árvalányhaj* (*Stipa Joannis* és *capillata*), *pusztai ebtejet* (*Euphorbia Gerardiana*), *élesmosófűvet* (*Chrysopogon gryllus*), *kökörösineket*, *tavaszi héricszet* stb. stb.-t találunk.

Másik érdekessége területünknek az a hatalmas lápterület, amely a két Tómalomtól a kőhidai fegyház mögé és Fertőrákos felé húzódik. Ezen a lápon néhány olyan növény él – mint pl. a *Pseudorchis Loeselii* nevű Orchidea, a pirosvirágú *lisztes-kankalin* (*Primula farinosa*), a rovarfogó *hízóka* (*Pinguicula vulgaris*), – melyek rendszeren a magas hegyvidékek, vagy a tőlünk sokkal északabbra fekvő, hűvösebb éghajlatú tájak lápjainak lakói. *Ez a tómalmi láp azonban nem az Alpok hatására vezethető vissza; s a növényelőfordulások is egészen más természetűek.*

Magyarország több helyén – így pl. a Hanságban, Tapolca környékén, a Duna–Tisza közén, a Nyírségen – olyan lápos területeket találunk, amelyekben olyan alhavas növények teremnek – különösen áll ez az Alföldön levőkre –, amelyeknek jelenléte sehogyan sem lehet az igen távoli magasabb hegyvidékekkel összefüggésben. Hogy kerül hát a havasi rétek *zergeboglárja* (*Trollius*), *babérfűze* (*Salix pentandra*) az Alföld kellős közepére s a lisztes kankalin a soproni Tómalom rétéjére, mikor ugyanolyan lápokon a soproni hegységben nyoma sincs s csak az Alpokban, tekintélyesebb magasságban találkozunk újból vele? Erre a kérdésre megadják a feleletet azok az eredmények, melyeket az Alföld és széleinek őstörténeti kutatásai hoztak. Bebizonyosodott, hogy ezeken a területeken a jégkorszakban s az utána következő időkben *henyefenyő* és *cirbolyafenyő* nőtt, olyan fák, melyek ma a havasok tetejét s a magas észak hideg éghajlatú tundravidékét népesítik be. A jégkorszak hidegéből a mai meleg éghajlathoz fokozatos felmelegedéssel jutottunk, s amilyen mértékben az éghajlat melegebbé vált, olyan mértékben pusztult, tűnt el, vagy húzódtott fel északra vagy a hegyekre az Alföld és környékének egykori, tundrára emlékeztető növényzete. De nem teljesen. Voltak és vannak természeti menedékek, refugiumok, ahol ez a növényzet, vagy ennek legalább is néhány tagja a mai napig is meg tudott maradni. Az Alföldön, a Nyírség, a Hanság, Dunántúl Tapolca és a soproni Tómalom lágjain ezek az érdekes növények ilyen eredetűek. De hogy lehet mindez, s miért éppen a lápokon maradt meg ez a növényzet?

A nedves, mocsaras helyeken a víz állandóan párolog, a párolgás pedig hőelvonással, tehát a párologtató felületeknek lehűlésével jár. Ilyenformán a lápos terület bizonyos fokon túl sohasem melegszik fel, s ahol már régi idők óta, a jégkorszaktól fogva lág van, ez sem melegedett fel túlságosan, még akkor sem, mikor körülötte az éghajlat sokkal melegebb lett. Így nyilvánvaló, hogy az eredeti jégkorszak utáni növényzetnek néhány alkalmazkodóbb természetű tagja, amely a megváltozott viszonyok közt létének minimális feltételeit még megtalálta, mindmáig megmaradhatott helyén, a jégkorszakot követő idők óta, még akkor is, mikor néhány lépésnyire tőle – ott, ahol a lehűlést okozó víz a talaj szerkezete következtében már nem maradhatott meg – pusztai, tehát meleget kedvelő növényzetet találunk. Ezek az ősi, maradványoknak, reliktumoknak nevezett növények természetesen azonnal eltűnnek, végleg kipusztulnak és soha többé meg nem jelennek, ha a sok évezredet megért termőhelyüket megbolygatjuk és így létük alapfeltételét elveszítjük.

A mi növényi kincsekben rendkívül gazdag hazánk a megcsonkítás után sokkal szegényebb lett. Csak itt-ott maradt valami érték, de a hozzánemértés és nemtörődömség ezeket is kipusztulással fenyegeti. Pedig a rég letűnt, elvihartzott időknek ez a néhány utolsó hírmondója megérdemelné a figyelmet. Míg az emberiség történelmének féltve őrzött dokumentumai részére hatalmas múzeumpalotákat emelnek, addig a körülöttünk lévő szabad természet történelmének még élő utolsó mohikánjai részére néhány földbevert cöveket és néhány méter tüskésdrótot sajnálnak. Pedig ha ezt a néhány ma még itt élő növényt már csak szárított herbárium példány jelezne, ez éppen olyan pótolhatatlan veszteség lenne, mintha a soproni várhelyi leletek valamelyik unikumszámba menő példánya menne tönkre s nem maradna más belőle bizonyítékul, mint néhány rajz vagy fénykép.

*

A növénytani irodalomban itt-ott elszórt soproni adatokat, kisebb-nagyobb enumerációkat *Gombocz Endre* foglalta össze „Sopron vármegye növényföldrajza és flórája” (Mathematikai és Természettudományi Közlemények XXVIII. köt. 1906) c. munkájában. Ez a mű a megye flórájának megismerése szempontjából fontos határkövet jelent, mivel területünkről összefüggő, pontos képet kapunk, megtaláljuk benne az addig ismert és közölt előfordulási helyek pontos jegyzékét is, úgyhogy *Gombocz* munkája szolgált és szolgál ma is a további flórakutatás alapjául. A tőle közölt előfordulási adatok kiegészítése, újabban megjelent, vagy megtalált növények közbeiktatása ma is folyik: Ez a munka a kisebb részletekig is fontos, mert úgy, ahogy

Vas megyében a flóra ismeretét a legnagyobb részletességig kidolgozták, összegyűjtve minden adatot, úgy ez a mi, azzal szomszédos megyénkben és városunkban sem hiányozhat. Az alábbiakban közlöm újabb gyűjtéseim és megfigyeléseim eredményét, amelyekkel Sopron flórájának közelítőleg teljes épületéhez kívánok még néhány téglával hozzájárulni.

*

Asplenium ruta muraria L. Sopronbánfalva mellett a Karmelita-kolostor alatt, öreg kőfalon.

Juniperus communis L. A hegyvidéken csupán a pannóniai flóraterületen gyakori, a várostól nyugatra (pl. Bánfalva és Ágfalva fölött a gesztenyések szélein) igen ritka; csupán néhány igen kis csenevész példányban találtam.

78 *Sparganium erectum* L. Az Ikva partján, a Nagytómalom mellett tömegesen nő.

Stipa Joannis Čel. A bécsidombokon.

Stipa capillata L. A fertőmelléki dombokon, a Szárhalomerdő tisztásain Fertőrákos felett.

Alopecurus geniculatus L. A Kistómalom körül.

Avenastrum pubescens (Huds.) Jess. A Kis- és Nagytómalom melletti szárazabb réteken.

Sesleria coerulea (L.) Ard. em. Wettst. (= *S. uliginosa* Op.) Néhány példányát megtaláltam a Békató előtti réten a városligeti erdő mentén; nő a Tatschy-árokban is Bánfalva mellett, de a Tómalom melletti állományképző előforduláshoz hasonló *Seslerietum*-ra bukkantam a Hidegvíz-völgy egyik mellékvölgyének bejáratánál, nem messze a főiskolai vadásztanyától. Ez különösen azért nevezetes, mivel a *Seslerietum*-szövetkezet több érdekes jellemző tagját is megtaláltam ugyanitt (l. alább).

Agropyron caninum (L.) R. et Sch. Sopronbánfalva mellett az erdei malom feletti erdőben.

Carex Michellii Host. A Szárhalom-erdőben nem ritka, különösen sok van a Nagytómalom fölötti cserjésekben.

Carex pallescens L. A Városliget tölgyerdeinek nedvesebb helyein.

Carex paniculata L. A Nagytómalomtól Kőhida és Fertőrákos felé húzódó mocsaras réten.

Carex paniculata L. f. *simplex* Peterm. A Kistómalom előtti réten.

Carex panicea L. A Kis- és Nagytómalom rétjein gyakori.

Carex Davalliana S m. A Tómalomok mellett a *Seslerietum*-ok jellemző növénye. Tömegesen nő szintén *Sesleria coerulea*-val Bánfalva mellett a Tatschy-árokban, valamint a Hidegvíz-völgyben is.

Carex glauca Murr. Nemcsak nedves, hanem szárazabb helyeken is terem. Így a Szárhalom-erdőben és a Rozália-hegység gerincén is.

Carex brizoides L. A Hidegvíz-völgy nedves rétjén a Vadásztanyával szemben igen sok.

Carex tomentosa L. Száraz helyeken a Szárhalom-erdőben.

Carex riparia **Curt.** A Kistómalom nádasában.

79 *Arum maculatum* L. A nagycenki hársfasor végén levő ligetben.

Anthericum ramosum L. Sopronbánfalva mellett az Erdei malom feletti kőfejtő körül.

Ornithogalum Gussonei **Ten.** A Kistómalom feletti füves, napsütötte dombokon, mésztalajon.

Leucojum vernum L. Hegyvidéki növény, mely a Répce mentén leszáll a síkvidékre is. Így Répcecsáford és Szemere közt a folyómenti ligetekben igen nagy tömegben nő; innen hozzák kora tavasszal a soproni piacra.

Ophrys aranifera **Huds.** f. *fucifera* (**Curt.**) **Rchb.** Nedves réten a Nagytómalom és Kőhida közt.

Orchis purpurea **Huds.** Nagycenken, a hársfasor végén a síremlék körüli erdőben.

Orchis latifolia L. A Tatschy-árokban Sopronbánfalva mellett *Seslerietumban*, valamint ugyancsak *Sesleriával* a Hidegvíz-völgyben is.

Helleborine latifolia (L.) **Druce.** Kapuvár melletti réten.

Pseudorchis Loeselii (L.) **Gray.** **Gombocz** (79. old.) a Fertő mellékéről, Nezsider és Széleskút környékéről, valamint a Hanságból közli, adatai azonban egykori leletekre vonatkoznak, mely helyeken ma már valószínűleg, a nezsideri előfordulást kivéve, rég nincs meg ez a növény.

Két évtizeddel ezelőtt *Varga Ferenc* bukkant rá a Kistómalom rétvén Sopron mellett. Azóta sokáig hiába keresték, míg ugyanott 1936 júniusában *Kárpáti László* találta meg ismét, ahol a süppedős, ingoványos helyeken elég szép számmal látta. A következő évben újból kereste, de ugyanazon a helyen csupán hosszas keresés után talált 1–2 szálat. A virágzó tövek mellett sok apró csiranövényke volt. Az Orchideákról tudjuk, hogy míg a magból virágzó növény lesz, sok, sokszor tíznél is több év is eltelik. A *Pseudorchis* valószínűleg évekig lappang, míg az egyidős növénykéek egyszerre 2–3 évig nyílnak, azután ismét évekig nincs virágzás. Lehet, hogy az időjárás is befolyásolja a virágzás idejét. Tény az, hogy ezt a növényt igen nehéz megtalálni, mert az alig 10 cm magas, jelentéktelen, zöldessárga virágú növényke még virágzáskor is teljesen eltűnik a magas fű közt, ha pedig nem virágzik, jóformán lehetetlen megtalálni, még **80** annak is, aki mind a helyet, mind a növényt jól ismeri. Ez a növény szerencséje, mert a gyűjtők az igen ritka, a Csonkaországban csak itt előforduló s történelmi Magyarországon is csupán néhány pontról ismert növényt rég kiirtották volna. Mindamellettt védelméről valamilyen módon tanácsos volna gondoskodni.

Salix caprea **Kern.** (= *S. aurita* L. × *caprea* L.) A Kisfüzes cserjéseiben, a szülők közt.

Thesium intermedium **Schrk.** A Kistómalom feletti dombokon.

Tunica saxifraga (L.) **Scop.** A rákosi kőfejtőn.

Dianthus superbus L. Újrét (Neuwiese) a Muck-kilátó előtt; a Lővérekben a gesztenyésekben.

Anemone nemorosa L. Igen sok Sopronbánfalvától Brennbergig a Rák-patak menti erdőkben.

Pulsatilla nigricans **Störck.** A sopronbánfalvi kőfejtő (Nándormagaslat) felett, gneiszen.

Ranunculus sceleratus L. A Kistómalomban.

Thalictrum minus L. A Csalánkertnél és a Kistómalom feletti dombon.

Papaver dubium L. var. *albiflorum* **Boiss.** A Nagytómalom mellett, az „Edelbrunn” felé vezető műút mentén bőven.

Cardamine amara L. A Rákpaták mentén a Hidegvíz-völgytől egészen Sopronbánfalváig elég bőven.

Roripa barbaraoides (**Tausch.**) **Čelak.** A Barbacsi-tó körüli nedves réten.

Hesperis tristis L. Sopron mellett a Dudlesz-erdő szélén.

Hypericum acutum **Mnch.** A Rákpaták mentén Sopronbánfalva körül.

Euphorbia angulata **Jacq.** Sopronbánfalvánál, az Erdei malom feletti erdőben.

Euphorbia verrucosa L. A Hidegvíz-völgy rétéjén elég bőven.

Astrantia major L. Bőven a soproni, bánfalvi és ágfalvi gesztenyésekben.

Silaum flavescens **Bernh.** A városligeti erdő szélén, a Szt. Jakab-kápolna körül.

Sanguisorba officinalis L. A Tatschy-árok rétéjén elég bőven.

81 *Sarothamnus scoparius* (L.) **Wimm.** A Vashegy oldalában és Bánfalva és Brennberg közt a Görbehalom (Bogenriegel) tetején.

Trifolium fragiferum L. A Fertő partján nedves réten Rákos és Balf között.

Vicia lathyroides L. Bánfalva és Ágfalva közti gesztenyésekben.

Lathyrus versicolor (Gmel.) Beck. A Szárhalom-erdő szélén Sopronnál, különösen a Tóalmok feletti cserjésekben elég bőven terem. *Gombocz* fentemlített munkájában (136. old.) a Szárhalom-erdőből közli *Orobis albus* L. fil. néven, azonban említi Balf mellől is, nedves rétről. Ezt a növényt *Jávorka* Magyar Flóra c. munkájában (654. old.) a Dunántúlról nem említi, hanem hozzánk legközelebb a Magyar Középhegység száraz, füves, vagy erdős helyeiről; a Dunántúlról pedig a nedves réteken (pl. Tapolca mellett) termő *Lathyrus pannonicus* (Kramer) Garcke-t közli. Ezt a fajt az előbbivel sokan egynek vették, de *Jávorka* „Kisebb megjegyzések és újabb adatok” IV. (Bot. Közlem. XV. 1916. 13. old.) c. dolgozatában pontosan elválasztja e két, termőhelye szempontjából is különböző növényfajt. Mármost *Gombocz* két adata két különféle növényfajra vonatkozhatott. *Jávorka* munkája szerint a balfi adat, a nedves réten termő *L. pannonicus* előfordulása volt valószínűbb, de most, hogy a Szárhalom-erdő száraz helyein a *L. versicolor* előkerült, ennek a növénynek előfordulási határvonalát jóval nyugatabbra vonhatjuk meg. A balfi adat még bizonytalan. Innen származó példány sehol sincs, sem magam, sem más nem szedte újabban, s így még nyílt kérdés, hogy tényleg az innen várható, de még eddig nem ismert *L. pannonicus* fog-e előkerülni, vagy pedig *Gombocz*-nak *Deccard*-tól átvett adata egy a rétre lehúzódt *L. versicolor*-példányra vonatkozik-e?

Gentiana ciliata L. Sopronbánfalva mellett, az Erdei malom feletti ritkás erdő szélén.

Atropa belladonna L. A soproni hegységben legtöbb a Tatschy-árok felső részében és a Várhely és

Muck-kilátó körüli erdőkben található, ahol meglehetősen bőven terem.

Pulmonaria angustifolia L. Legnagyobb mennyiségben a városligeti erdő szélén, a Békató környékén, a Sopron, Bánfalva, 82Ágfalva körüli gesztenyésekben, tehát a norikumi flóratereületen fordul elő, ahol jóformán mindenütt található a *Pulmonaria officinalis*-szal; a pannóniai flóratereületen, így pl. a Szárhalom-erdőben sokkal ritkább.

Scutellaria hastifolia L. Elég bőven terem a városligeti erdőben lévő nedvesebb helyeken és a Békató körül.

Brunella variabilis G. B. = *grandiflora* × *laciniata*. A szülők közt a Szárhalom-erdő tisztásain.

Stachys germanica L. A Várhely irtásaiban.

Ajuga genevensis L. f. *roseiflora* **Chorosch**. A Szárhalom-erdőben.

Digitalis ambigua **Murr**. A brennbergi völgyben, a Várhely körül és a Tatschy-árokban.

Utricularia vulgaris L. Balf mellett a Fertőben.

Galium boreale L. A Hidegvíz-völgy rétyjén.

Galium palustre L. A Kis- és Nagytómalom, a Tatschy-árok és a Hidegvíz-völgy nedves rétyjén.

Galium pumilum **Murr**. f. *scabrum*. **Jacq**. A Bánfalváról Brennberg felé vezető országút mentén Brennberg előtt.

Galium ochroleucum **Wolf**. = *mollugo* × *verum*, Kapuvár mellett a szülők közt.

Lonicera caprifolium L. A városligeti erdőtől a Békatóig helyenkint tömegesen.

Lonicera xylosteum L. A Békató körüli erdőben és a Szárhalom-erdőben.

Adoxa moschatellina L. Sopronbánfalva mellett az Erdei malom környékén bőven.

Valeriana dioica L. A Békató mögötti réten és a Hidegvíz-völgyben *Seslerietumban*.

Succisa pratensis **Mnch**. Sopron körül a szárazabb réteken főleg a gesztenyésekben teljesen kopasz alakja, a f. *glabrata* **Schott** nő, míg a Sesleriás lápokban, pl. a Kis- és Nagytómalom, valamint a Tatschy-árok rétyjén sűrűn serteszörös alakja, a f. *hirsuta* **Rchb**. terem.

Pulicaria dysenterica (L.) **Bernh**. A Kistómalom mellett árkokban.

Petasites albus (L.) **Gärtn**. Sopron mellett a Kecsepatak völgyében, Bánfalva mellett a Tatschy-árok felső végénél, a Tolvajárokban, 83a Kövesárokban; a Hidegvíz-völgyben, a Rákpaták feletti erdők szélén nagy tömegben.

Senecio vernalis **W. et K**. A Szárhalom-erdő irtásaiban.

Újabban igen terjed hazánk egyéb helyein is.

Senecio aquaticus **Huds.** A Rozália-hegység gerincének erdeiben Savanyúkút felett.

Cirsium palustre (L.) **Scop.** A Füzes mocsaras helyein.

Cirsium rivulare (**Jacq.**) **All.** A Kis- és Nagytómalom rétvén.

Cirsium oleraceum (L.) **Scop.** f. *atropurpureum* (L.) **Kell.** A Fertő partján lévő nedves réten Rákos és Balf között.

Cirsium tataricum **All.** = *canum* × *oleraceum*. A szülők közt a Kis- és Nagytómalomnál és a Tatschy-árok rétvén.

Centaurea carniolica **Host.** Bánfalva mellett az Erdei malom rétvén.

Centaurea Pernhofferi **Wagn.** = *carniolica* × *jacea*. Az Erdei malom rétvén a szülők közt. (Det.: Dr. Wagner J.) *Centaurea Fritschii* **Hay.** A Szárhalom-erdőben, Bánfalva körül a gesztenyésekben, a Hidegvíz-völgy cserjéseiben.

Crepis praemorsa (L.) **Tausch.** A Szárhalom-erdő tisztásainak szárazabb, mésztalajú rétvén.

Crepis paludosa (L.) **Mnch.** A Kis- és Nagytómalom lápos rétvén helyenkint elég bőven.

Taraxacum palustre (**Lyons**) **Lam. et DC.** A Tómalom rétvén igen sok, a Békátó rétvén.

Faraxacum levigatum (**Willd.**) **DC.** A Kistómalom feletti száraz, napos dombon elég bőven.

Scorzonera purpurea L. Sopron mellett a Dudlesz-erdő szélén és a Kistómalom feletti napos domboldalon.

*

Ezek az adatok is jól mutatják, hogy Sopron és a vármegye területe mennyire gazdag érdekesebbnél érdekesebb növényekben. Bizonyos, hogy a további kutatások számukat még növelni fogják.

1938. II. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM / Kárpáti Zoltán dr.: Érdekes és újabb növényelőfordulások Sopron környékén. / Dr. Zoltán Kárpáti: Interessante und neue Pflanzenfunde in der Umgebung von Sopron (Oedenburg).

Dr. Zoltán Kárpáti: Interessante und neue Pflanzenfunde in der Umgebung von Sopron (Oedenburg).

Die Umgebung von Sopron (Oedenburg) ist in Rumpf-Ungarn vom ⁸⁴botanischen Gesichtspunkt eine der interessantesten. Die Eigenartigkeit der Flora liegt darin, daß hier zwei Florengebiete zusammentreffen; namentlich die letzten Verzweigungen der Ostalpen darstellendes norisches Gebiet (noricum) und die Pflanzendecke des Ungarischen Mittelgebirges und der Steppen hier vertretendes pannonisches Gebiet (pannonicum). Die erste ist als Stieleichen- und Buchenwald auf Gneiß- und Phyllitboden westlich von der Stadt ausgebildet; die zweite finden wir als grasige Abhänge und *Quercus lanuginosa*- und *cerris*-Wälder auf den Leithakalk-Hügeln am Westrand des Neusiedlersees östlich von Sopron. Die beiden Pflanzengebiete sind hier in der Übergangszone selbstredend nicht typisch entwickelt. Im norischen Gebiet müssen wir uns bloß mit einigen montanen oder subalpinen Elementen (z. B. *Cyclamen*, *Cirsium*

erisithales, Pleurospermum, Goodyera, Goralliorrhiza, Pirola-Arten, Vaccinium myrtillus etc.) begnügen; und an den pannonischen Hügeln suchen wir die Stipa-, Festuca vaginata- etc. Felder der Ungarischen Puszta vergebens, und wir müssen uns freuen, wenn wir mit Chrysopogon gryllus, Carex humilis, Iris pumila, Pulsatilla grandis, Trinia glauca, Euphorbia Gerardiana, Scabiosa canescens etc. einige Stipa capillata- und Joannis-Exemplare finden. Selbst in den Quercus lanuginosa Wäldern (z. B. der Zarhalm-Wald bei Sopron) finden wir neben den pannonischen Elementen (z. B. Lathyrus versicolor) auch einige montane Arten, wie Cyripedium, Ophrys muscifera, Pulmonaria angustifolia, Galium silvaticum, Buphthalmum salicifolium etc., die bloß einige Schritte weit von den mit Chrysopogon, Pulsatilla etc. bedeckten sonnigen Hügeln gedeihen.

Am interessantesten sind aber die aus Sesleria-, Molinia-, Schoenus nigricans-, Carex Davallianna- etc. Rasen bestehenden Sumpfwiesen bei der Großen und der Kleinen Teichmühle, wo wir u. a. Primula farinosa, Pinguicula vulgaris, Pseudorchis Loeselii finden (die letztgenannte Art ist auch im historischen Ungarn äußerst selten, dieser Fundort ist aber in Rumpf-Ungarn der einzig bekannte).

Der obengenannte Standort der Primula farinosa und Pinguicula vulgaris steht mit dem norischen Gebiet keinesfalls in Zusammenhang. Sesleria-, Molinia-Sümpfe finden wir im Soproner Gebirge mehrere, jedoch ohne den obengenannten Arten, mit welchen wir am nächsten erst in den Österreichischen Alpen in bedeutender Höhe begegnen. Indem bei diesen Arten trotz den entsprechenden Standortbedingungen keine lückenlose Verbreitung zwischen der Soproner Teichmühle (in cca 130 m Meereshöhe!) und den Alpen (gegen 1000 m) besteht, kann es sich hier nur um postglaziale Relikte – Arten, die seit der Eiszeit in den Sümpfen hier ausgedauert haben – handeln, die dagegen mit der, ebenfalls postglaziale Relikte aufweisenden Hanság (Wasen) im Zusammenhang sind.

Im übrigen Teil sind auf Grund Dr. E. Gombocz Werk: „Pflanzengeographie und Flora des Soproner Komitates“ neue floristischen Angaben aufgezählt.

1938. II. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM / A SOPRONI MUZEUM KÖZLEMÉNYEI.

85 A SOPRONI MUZEUM KÖZLEMÉNYEI.

1938. II. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM / A SOPRONI MUZEUM KÖZLEMÉNYEI. / Csipkés Kálmán: Üveg- és kerámiai kiállítás Sopronban.

Csipkés Kálmán: Üveg- és kerámiai kiállítás Sopronban.

A Városi Múzeum, időszaki kiállításai során, az 1937. esztendő nyarán – június 27–augusztus 29. – a saját és magánosok tulajdonában levő művészi értékű régi üvegeket, porcellánokat, fajánszokat és egyéb agyagipari tárgyakat mutatta be a nagyközönségnek.

A kiállítás keretébe illő gazdag és értékes múzeumi anyagot szerencsésen és tanulságosan egészítették ki a soproni gyűjtők által önzetlenül felajánlott nagybecsű műtárgyak. Összesen 140 darab üveg- és 444 darab kerámiai tárgy szerepelt a bemutatón. Úgy a helybeli közönség, mint az itt nyaraló, illetőleg átutazó idegenek szép számmal – másfélezren felül – keresték fel a kiállítást.

Az üvegyanyag nagyjából a legváltozatosabb technikákban készült csehországi és bécsi biedermeier-poharakból állott, de volt néhány 18. századi sziléziai serleg is.

A kerámiai anyag között szerepeltek értékes régi herendi, bécsi, meisseni, berlini, ludwigsburgi, nymphenburgi, kopenhágai, nápolyi, sevresi, cseh és moszkvai porcellánok; holicai, tatai és külföldi gyári fajánszok; habán, erdélyi, pozsonyi, nyitra-, gömör-, veszprémmegyei és rábaközi, sok-sok rokonvonalat felmutató népies fajánszok; a kisebb magyar gyárak, mint Nagymarton, Városlőd, Pápa, Regéc stb. keménycseréptermekei; külföldi keménycserépek, 16–17. századi német kőcserépedények, 15–17. századi magyar és délnémet kályhacsempék stb.

86A következő sorokban néhány fontosabb és értékesebb, képen is bemutatott üveg- és kerámiai tárgy rövid leírását adjuk:

Talpas üvegpohár. Kehelyalakú, talpa nyolckarélyú. Felületének nagyjából sárgaszínűre pácolt. A kuppáján elől ovál üvegmedaillon beillesztve, melyen áttetsző színekben festett, aranykeretes férfiarckép. A kupa díszül még 4 kidomborodó körcikk szolgál, köszörült apró jegeces mustrával. A perem mentén és a kupa alján aranyozott szalag, levél- és virágmintával.

Fenekén köszörült sokágú csillag. Valószínűleg bécsi munka, 1820 körül. – Holl Jenő dr. kormányfőtanácsos, vasúti üzletigazgató tulajdona. (1. kép, középső ábra.)

1. kép.

A középső és a baloldali üveg pohár Holl Jenő dr. üzletigazgató tulajdona. Valószínűleg bécsi munkák, 1820 körül.
A jobboldali üveg pohár eredeti Kothgasser-munka. Jelezve: A. K. Bécsben készült. Lederer Sándor régiségkereskedő tulajdona. (1825 körül.)

Üveg pohár. Fínomhajlatú teste a perem körül és a talp felé eső bordázott részén ezüstsárga színben pácolt. Oldalán aranyozott, mintás, ovál keretben átlátszó színekben festett Madonna-kép (Van Dyck után). Valószínűleg bécsi munka, 1820 körül. – Holl Jenő dr. tulajdona. (1. kép, baloldali ábra.)

Üveg pohár. Befelé hajlított, hengerded, gyűrűstalpú testét lendületes vonalú, fehérmázú, apró virágmintás szalagok, továbbá arannyal szegett, sárgára pácolt keskeny csikok díszítik, 87váltakozó sorrendben. A talpgyűrű bordázott és arany vonalakkal ékített. A pohár fenekén sokágú csillag. A fenék szélén jelzés: A. K. (Anton Kothgasser). Bécsi munka, 1825 körül. – Lederer Sándor régiségkereskedő tulajdona. (1. kép, jobboldali ábra.)

Talpas üveg pohár. Kehelyidomú; színtelen és violaszínű réteg. Hatszögletesre köszörült kuppáján aranyozott virág- és levéldísz. A talpon 12 ék alakú kivágás. Csehországi, 1835 körül. – Özv. Scholz Juliánna tulajdona. (2. kép, baloldali ábra.)

2. kép.

A középső balatonfüredi emlékpohár (1857-es évszámmal), Csipkés Kálmán tulajdona. A balszélső üveg pohár (1835 körül) csehországi gyártmány, s Scholz Juliánné tulajdona. A jobbszélső üveg pohár (csehországi, 1840 körül) Mayer Walburga nyelvtanárő tulajdona.

Üveg pohár. Teste nyolcszögletű; kikerekített peremmel, nyolckarélyú talppal. Smaragdszínű, átlátszó, köszörült; aranyozott virág- és indadísszel. Pereménél széles aranyozott sáv. Csehországi, 1840 körül. – Mayer Walburga nyelvtanárő tulajdona. (2. kép, jobboldali ábra.)

Balatonfüredi emlékpohár. Hengerdedtestű, rubinborítású; kiköszörült és metszett díszítéssel. Testén három övezetben 6–6 négyzetes mező. A mezőkben részben homorúan köszörült kicsinyítő lencsék, részben metszett virág- és madárdísz, végül pedig a füredi templom, fürdőház és a kút metszett képe foglal helyet. Az egyik mezőben felirat: *Füredi emlék*. A lencsék egyikében metszett betűkkel: *Doctor Mandl* 1857. (Mandl Ignác dr. [† 1882] soproni orvos, a Kath. Testvérület orvosa volt). – Csipkés Kálmán tulajdona. (2. kép, középső ábra.)

Bécsi porcellán tejeskanna füllel, fedővel. Két oldalán egy-egy vörösbarna, ovál mezőben szürkén festett férfifej. Gazdag aranyozás és elszórt apró virágdísz. Jelezve, 1802. – Schärmár Károly építészmérnök tulajdona. (3. kép, középső ábra.)

3. kép.

Jelzett bécsi porcellán 1802-ből. Schärmár Károly építészmérnök tulajdona.

Bécsi porcellán kávéscsésze aljjal. Az előbbi kannához tartozik, hasonló díszítésű. Jelezve, 1802. – Schärmár Károly építészmérnök tulajdona. (3. kép, a két szélső ábra.)

Meisseni porcellán cukortartó. Ovál alakú, bordázott testű; aranyozott és színes részletekkel. A boltozatos fedélen hattyúalak, körötte három putto. Jelezve, 18. szd. közepe. – A Caesar-család tulajdona. (4. kép.)

Meisseni mokkakészlet fedeles tejeskannája, fedeles cukortartója és fedeles csészéje aljjal. Minden darabon egyazon díszítőelv és tagozás érvényesül. Az edények teste, a csészéalj és a fedelek is négy mezőre osztottak. Két-két átellenes mezőn kobaltkék 90alapon színes virágdísz, a másik két-két mezőn pedig fehér alapon színesen festett Watteau-jelenet. A mezők elhatárolására aranyozott vonaldíszű fehér sávok szolgálnak. Jelezve, 1770 körül. – Gallus Sándor dr. kormányfőtanácsos, kir. közjegyző tulajdona. (5. kép.)

894. kép.

Meisseni porcellán cukortartó. Jelezve, 18. szd. közepe. A Caesar-család tulajdona.

5. kép.

Jelzett meisseni porcellán. Mokkaészlet, 1700 körül. Dr. Gallus Sándor kir. közjegyző tulajdona.

Holicsi fajánsz-szobrocska. Talapzaton: fatönkön ülő rokokóruházatú férfialak, ölében kétrekeszes ovál tartály, só és paprika számára. Színesen festett. Jelezve, 18. szd. második fele. – Schärmár Károly építészmérnök tulajdona. (6. kép, középső ábra.)

6. kép.

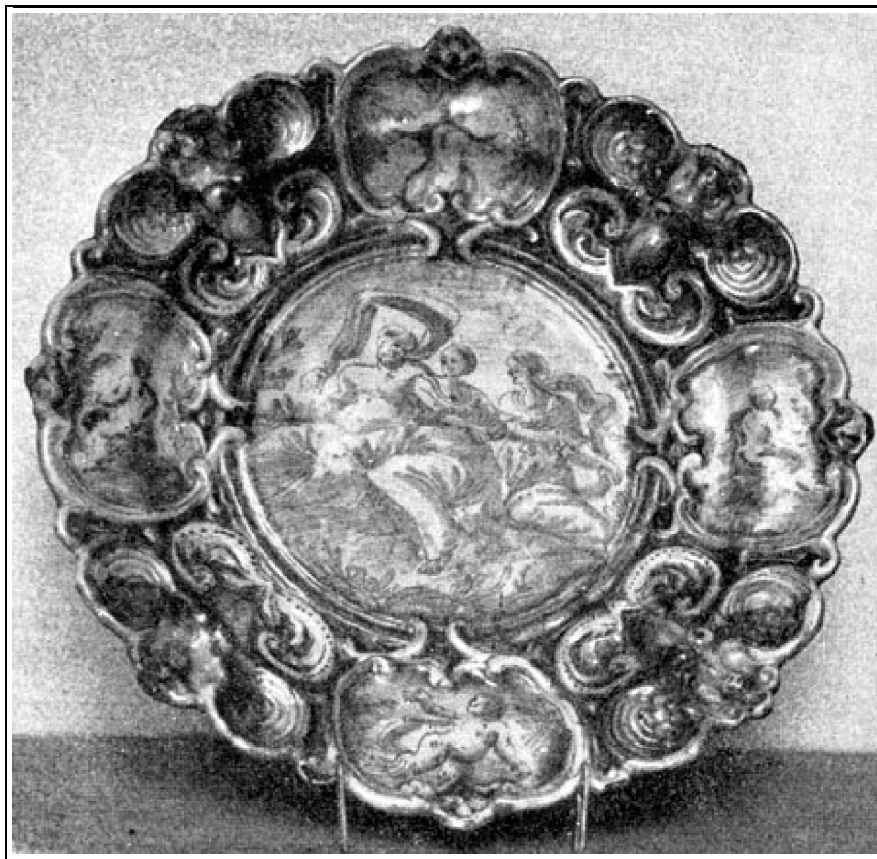
A középső figura (sótartó) holicsi fajánsz 18 szd. 2. fele. Schärmár Károly építészmérnök tulajdona. A holicsi

fajánsztányér (18. szd. 2. fele) Szirányi Jenő ny. borászati felügyelő tulajdona. A tatai fajánszkorsó Sopron város múzeumának tulajdona s a 18. szd. 2. feléből való.

Holicsi fajánsztányér, fehér alapon stilizáltabb színes virágokkal, indákkal, szegélydísszel, aranyozással. Jelezve, 18. szd. második fele. – Szirányi Jenő ny. borászati felügyelő tulajdona. (6. kép, baloldali ábra.)

Tatai fajánszkorsó, füllel, fedővel. Fehér alapon mangánpiros virágdísz. Jelezve, 18. szd. második fele. – Sopron sz. kir. város múzeumának tulajdona. (6. kép, jobboldali ábra.)

Nápolyi majolika-dísztal. Nagyméretű, kerek; karélyos széllel. [92](#)Zöldesszürke alapon kékmázás festés. A belső, kör alakú mezőben tájképi háttérrel egy férfi és két női alak. Pereme nyolcosztású. Négy domborúan keretezett karélyos mezőben egy-egy festett alak tájképi háttérrel. Két-két mező között egy-egy domborúan kivitelezett, kéken árnyalt szárnyas alak, akantusz-indában végződő testtel. Átmérője: 40 cm. Jelezve, 17. szd. első fele. – Walzel Kelemen ny. huszáralezredes tulajdona. (7. kép.)

[91](#)7. kép.

Jelzett nápolyi majolikátál. 17. szd. eleje. Walzel Kelemen ny. huszáralezredes tulajdona.

8. kép.

A kályhacsempe Besztercebányáról származik. 15. szd. 2. fele. Özv. Balassa Istvánné tulajdona. A baloldali Apostol-korsó és a jobboldali korsó is dr. Töpler Kálmán ny. polgármester tulajdona. 1600 körüli német kőcserepek.

Apostolkorsó, füllel, ónfedéllel. Kőcserép, színes sómázzal. Felületét sárgásbarna alapon szürkésfehér, halványzöld és mélykék mezők tagolják; kidomborodó határoló vonalak és stilizált növényi dísz. Elöl, a már felsorolt színekben tartott apostolalak, domborművű kivitelben. Német munka, 1600 körül. – Töpler Kálmán dr. ny. polgármester tulajdona. (8. kép, baloldali ábra.)

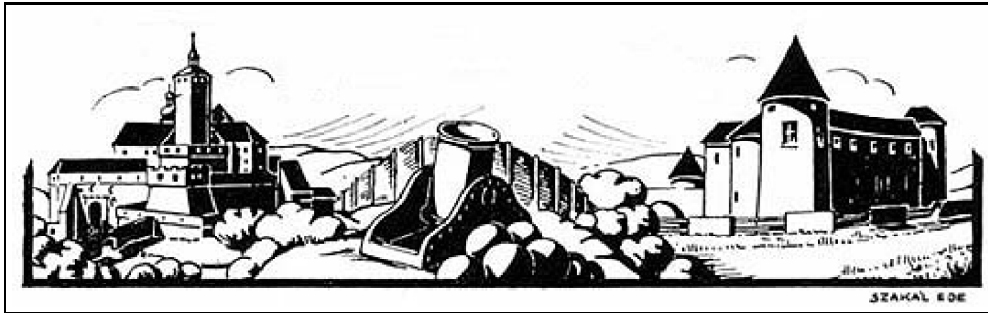
Kőcserépkorsó, füllel, ónfedéllel. Sárgásbarna sómázzal bevont felületén domborművű figurális és ornamentális dísz. Német munka. 1600 körül. – Töpler Kálmán dr. ny. polgármester tulajdona. (8. kép, jobboldali ábra.)

Féldéki, magyar kályhacsempe. Téglalakú; felületét zöldes ólomház borítja; domborművű alakos és ornamentális díszítéssel. Stilizált ágas, leveles fa tövében jobbról álló férfi-, balról álló női alak a 15. század viseletében. Besztercebányáról való, 15. szd. második fele. – Özv. Balassa Istvánné tulajdona. (8. kép, középső ábra.)

**1938. II. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM / A SOPRONI MUZEUM KÖZLEMÉNYEI. / Kálmán Csipkés:
Keramische Ausstellung in Sopron.**

Kálmán Csipkés: *Keramische Ausstellung in Sopron.*

Verfasser gibt einen kurzgefaßten allgemeinen Überblick über die Sonderschau des städtischen Museums in Sopron – 27. Juni–29. August 1937 – von alten Gläsern und Keramien. Demnach folgt die mit Bildern illustrierte Beschreibung einiger wertvollen Gegenständen.

1938. II. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM / SOPRONVÁRMEGYEI VÁRAK, KASTÉLYOK ÉS NEMESI KURIÁK.

93 SOPRONVÁRMEGYEI VÁRAK, KASTÉLYOK ÉS NEMESI KURIÁK.

1938. II. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM / SOPRONVÁRMEGYEI VÁRAK, KASTÉLYOK ÉS NEMESI KURIÁK. / László Ernő: Sopronkeresztúr vára.

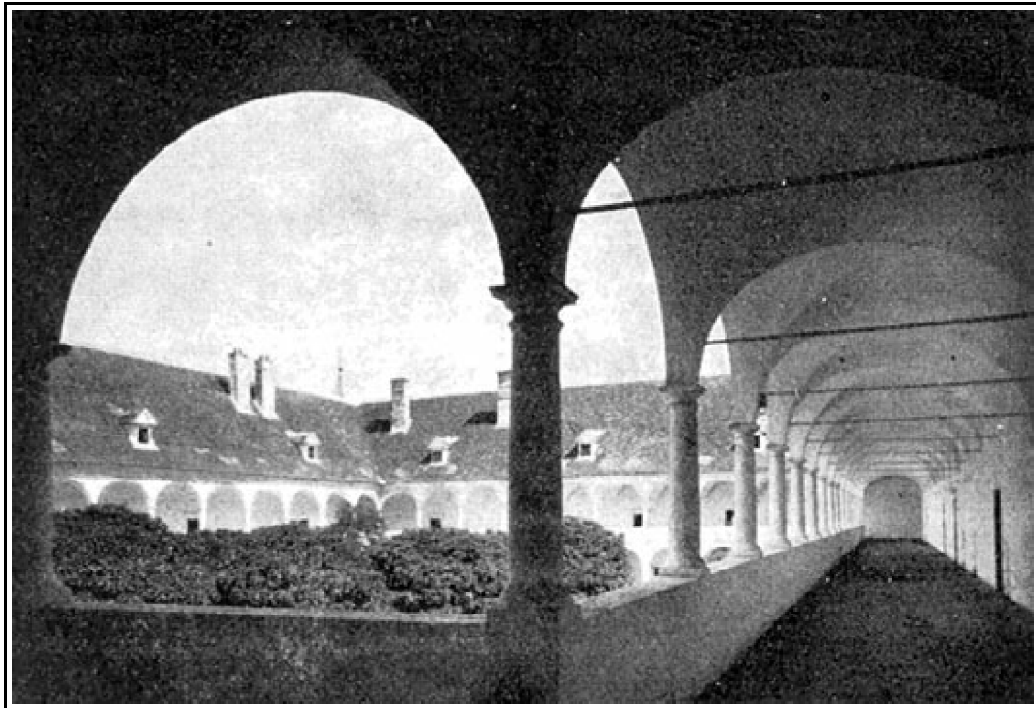
László Ernő: Sopronkeresztúr vára.

Sopron környékének egyik legszebb és legépebb korabarrokk várkastélya. A községnek legrégebb ismert említése 1254-ben történik Bogyoszló néven. A középkor folyamán a Nagymartoni grófoké volt, majd Nagy Lajos királyunk uralkodásának utolsó szakában a Kanizsay-család birtokába került. Mikor ennek férfiága kihalt, Kanizsay Orsolya révén férje, Nádasdy Tamás nádor lett a lékai uradalommal együtt Keresztúr ura is. Az új gazda állandó szállásnak szánta a várat és 1560-ban ilyen szempontok szerint építette át. Később benne lakott Báthory Erzsébet, Nádasdy Ferenc felesége; állítólag már itt is üzte rejtelmes dolgait. A várat és községet 1621-ben a Bethlen-felkelés idején császári zsoldosok felégették, utána építette fel 1625-ben mai alakjában 94Nádasdy Pál. Négy erős saroktorony veszi körül a szelíd ívelésű árkaudvar; gazdag stukkókat és faragásokat találunk kívül és belül, feltűnnek a görög és latin hitregékből vett 96jelenetek és több helyütt látható a Nádasdyak címere: a réce nád között. A kastély kápolnáját 1631-ben avatták fel, ekkoriban a község evangélikus lelkészét Oemichnek hívták, akitől a mai Emich-család származik. Nádasdy Ferenc 1643-ban visszatérve a katolikus hitre, újból berendezte a kápolnát; ebből az időből származik a mai érdekes főoltára. Ezt a Ferenc gróft 1671-ben felségsértés címén lefejezték és ekkor a keresztúri vár a fiskusra szállt. Sokáig nem akadt rá vevő, eleinte Draskovics Miklóssal, Nádasdy vejével folytak a tárgyalások, már birtokba is vette a gazdátlan jószágot, de nem volt elég pénze és így 1676-ban Nádasdy sógora, gróf Esterházy Pál váltotta magához. A várkapura ekkor került fel a griffes címer. Pár évtized múlva az Esterházy-család várairól metszetsorozat készült: Keresztúrt kétszer is megörökítették. Nagyjából a mai állapotokat láthatjuk e képeken: a várak akkor is elég sekély volt és néhány ma már eltűnt hagymakupolás pavillon élénkítette az összbenyomást. Kívül a várnégyszögön akkor is állt egy hosszú épület, állítólag színház volt. Ma is látszik benne festés nyoma; kár, hogy magtárnak használják. Az Esterházyak csak ritkán laktak a kastélyban. I. Lipót 1681-ben, a soproni országgyűlés alkalmával, itt is

meglátogatta kedvelt hívét, Esterházy Pált. Később, úglátszik, a kényesebb természetű pörök szereplőit itt őriztette a vármegye, itt sínylődött p. o. Fábry Gergely vadosfai lelkész az 1751-es szomorú emlékezetű zendülés miatt. A kastély még ma is lakható. Az egyik szoba ékessége egy pompás kandalló stukkó dísszel és a Nádasdy-címerrel.

Sopronkeresztúr: várkapu.
Fotó: Diebold.

Sopronkeresztúr: várudvar.
Fotó: Ö. Lbdst.

A sopronkeresztúri Nádasdy-kastély délkeleti saroktornya.
Fotó: Ö. Lbdst.

95 Sopronkeresztúr: várkapolna oltára.
Fotó: Ö. Lbdst.

Sopronkeresztúr: Nádasdy-címer a kandalló felett.
Fotó: Diebold.

1938. II. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM / SOPRONVÁRMEGYEI VÁRAK, KASTÉLYOK ÉS NEMESI KURIÁK. / László Ernő: Sopronkeresztúr vára. / Felhasznált irodalom:

Felhasznált irodalom:

Merényi–Bubics: Herczeg Esterházy Pál. 250. o. A vár képei 67. és 243. o.

Payr Sándor: A dunántúli ev. egyházkerület története. I. kötet, 157. o. és köv. *Tschányi János* krónikája. 52. o.

Nagy Imre: Sopron vármegye története. I. kötet, 20. II. 646/7.

Frey: Das Burgenland. XXII–XXIII. 48–50. o.

1938. II. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM / KRÓNIKA

1938. II. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM / KRÓNKA / Adatok a Königsberg dűlőnév történetéhez.**Kapuy Vitál: Adatok a Königsberg dűlőnév történetéhez.**

Az utóbbi években két olyan munka jelent meg Sopronban, amelyekben néhány sort szenteltek a szerzők a Königsberg dűlőnévnek is. Veszélka L. doktori értekezése³⁵⁽³⁵⁾ nyomán kerültek a Königsbergre vonatkozó adatok Sopron topografiájába,³⁶⁽³⁶⁾ ezeknek kiegészítésére közöljük az alábbiakat.

A két munka a dűlőnévről azt mondja, hogy nem lehet régi, mert a város 1862-es térképén nincs feljegyezve.³⁽³⁷⁾ Ez az utóbbi helyes megállapítás, de kétség fér a térkép megbízhatóságához. A Kleine Furth (a világháború utáni dűlőtérképen a 16. számú dűlő) már 1487 óta⁴⁽³⁸⁾ ismert és ma is használt dűlőnév és 1862-ben ez sem került rá a térképre. Nyugodtan mondhatjuk, hogy 1862-ben már ismert volt a Königsberg név.

De még tovább is mehetünk. Bruckner Gottlieb (1818–1894) kéziratos krónikájában, amelyet soproni polgártársai krónikájából állított össze, ezt olvassuk az 1625-ös évre vonatkozólag: „Hernach (nach der Krönung) ist Er der König vor das Wienerthor Geritten, auf den *Königsberg*. Und hat auch die mit den Schwerd die Kreuzstreiche Gethan.”⁵⁽³⁹⁾ Bruckner ezeket az adatokat más, a régebbi időkre vonatkozó eseményeket is tartalmazó kéziratokból vette. 1840-ben kezdte el krónikáját írni és ha a Königsbergre talált fenti adatot nem is vehette egykorú (17. sz.) forrásból, annyi bizonyos, hogy 1840 és 1850 között jegyezte le. Tehát a név régisége szempontjából nyertünk majdnem egy évtizedet.

III. Ferdinánd 1625. dec. 3-án történt megkoronázását követte az eskü letétele és a kardvágás a mai Koronázódombon, a Königsbergen. Az élményszerűség és újdonság erejével ható esemény egyenes következménye volt az, hogy a város lakossága a kiemelkedő fontosságú napot valamiképpen megörökítette. Ez pedig azáltal is történt, hogy a koronázás egyik mozzanata a Königsberg dűlőnév megalkotására vezetett. Ennek pedig hamarosan az események lezajlása után kellett megtörténnie, mert akkor élt még élénken a nép emlékezetében a koronázás országra szóló ténye.

(Feltevésünkben igazol Csányi János krónikája, amely a kurucok soproni látogatásával kapcsolatban már 1704-ben említi a Königsberget.⁶⁽⁴⁰⁾ Itt támadtak a kurucok a polgárookra, de „wacker Salve”⁷⁽⁴¹⁾ fogadta őket.

⁹⁸Összegezve a mondottakat, arra az eredményre jutottunk, hogy a Königsberg név már a 18. század legelején előfordul és használatos a városi polgárság körében. Mivel pedig valamely hely- és dűlőnév általánossá válásához rendszerint több év szükséges, a Königsberg név keletkezési idejére nézve nem járunk rossz úton, ha azt 17. századnak mondjuk.

1938. II. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM / KRÓNKA / Régi soproni harangöntők relief-mintái.

Cs. E.: Régi soproni harangöntők relief-mintái.

A harangöntők nemcsak azért tarthattak mindenkor számot arra, hogy a művészek közé sorolják őket, mert mesterségük teljesen megegyezik a bronzszobrászokéval, hanem azért is, mert a harangokra reliefek kerültek és ezek mintáit többnyire maguk faragták fába. A soproni harangöntők jó hírnévnek örvendtek az egész Dunántúlon; sorsuk egybefonódik és a mai Seltenhofer iparteleppel egyetemben 1745-től fogva szinte 200 éves, megszakítatlan történelmi egészet alkot. Egyik mester a másiktól vette át a felszerelést, így a mai harangöntőműhelyben egész sora került elő az értékes mintáknak. Egy csoportja dr. Holl Jenő vasútigazgató birtokában van, ezeket „Régi soproni házak, régi soproni családok” című könyvemben ismertettem már, nagyobb részük azonban Farkas József iparfelügyelő gazdag gyűjteményét gyarapította. Ezek közt vannak viaszminták is; a fafaragások egy kisebb csoportja negatív, a zöme pozitív. Akad 18. századbéli is jócskán, így p. o. a jezsuita szentek ábrázolása bizonyára 1773, azaz a rend feloszlata előtt keletkezett. Mindannyiuk a soproni kisplasztika fejezetéhez ad értékes illusztrációt. Tárgy szerint közöljük őket az alábbiakban, mert tán ezen a réven egyik-másik falusi templom harangján igazolható volna a felhasználása is. – *Viaszreliefek*: Xavéri szt Ferenc pogányt keresztel. Szent püspök keresztos koronával a fején. U. a. ruhája szegélyén stóla (?) a feltámadt Krisztus ábrázolásával. Ifjú szent lándzsával. Szent Kelemen pápa. Hét angyal medaillonban tartja Krisztus képét. Szent János evangélista sassal. Szent apáca keresztmarkolatú karddal. Krisztus keresztelője. Krisztus feltámadása. Szent László, felette a mennyben Mária. Mária születése. *Fareliefek, pozitív beállításban*. Szent István felajánlja a koronát Máriának. Az angyali üdvözlés. Patróna Hungariae. Szent püspök. Szentháromság. Szent József. Szeráfi szent Ferenc koponyával. Szent Rozália a barlangban. Szent Kelemen pápa. Szent Mihály. Jezsuita szent gyermekkel. Szent Anna Máriával. A szeplőtelen fogantatás. Szent Maurus. Szent rab oszlopra könyökölve. Szent Pál. Szent Teréz, Szent Péter. Szent István vértanu. Szent Walpurga (?). Szent Thekla vagy Apolónia. Nepomuki szent János. Szent Margit. Szent György. *Fareliefek negatív beállításban*. Szent Ambrus. Keresztelő szent János. Szent Antal. Jézus (?) gyermekeket keresztel. Szent István vértanu. Madonna. Szent Péter.

1938. II. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM / KRÓNKA / Két soproni feltaláló.

Csatkai Endre: Két soproni feltaláló.

Csaplovits ismert könyve „Topographisch-statistisches Archiv des Königreichs Ungarn” (1821) említ egy soproni feltalálót (I. kötet 219. o.), *Putz Lőrincet*, aki olyan mérleget talált fel, melyen egyszerre 57 mázsát lehet mérni. A találmányról 1817-ben a Tudományos gyűjtemény is megemlékezik, Putz szerkovács (Zirkelschmied) volt, a Fehér rózsza épületének egy részét ő birtokolta. Örökösei halálakor 1829-ben, e házrész eladták a fogadósnak.

Egy másik feltalálóról az 1826-os bécsi címjegyzék (Adreßbuch) emlékezik meg. A soproni *Kuhn József*, aki ez időtájt Bécsben tartózkodott, szabadalmat nyert egy világító szerszámra (Federleuchter). Ez a szabadalom 1824 decemberében kelt és három évre szólt. Kuhn József ötvös volt, fia a kitűnő *Kuhn Gottlieb* ötvösnek. 1807-ben lett soproni polgár és 1823-ban Bécsbe költözött.

1938. II. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM / KRÓNKA / Nádasdy Ferenc gróf udvartartása.

Cs. E.: Nádasdy Ferenc gróf udvartartása.

A kastély megjelölése nélkül érdekes kis adatot közöl a Világ című budapesti ujság 1842-es évfolyamának 101. száma B–y Móricz jelzéssel Sopron megye hajdanában leghatalmasabb mágnásának, *gróf Nádasdy Ferencnek* udvartartásáról. A cikkíró „bizonyos családi könyvtár” egyik, 17. századból való kéziratos könyvének egykorú bejegyzései nyomán a várkapitányok, gazdatisztek, kulcsárok és a megyegyűlésekre kiküldött meghatalmazottak részére szóló, különféle tárgyú, jobbára magyarul írt utasításokból néhányat csak éppen megemlít, de szószerint is közli azokat a rendelkezéseket, melyeket Nádasdy Ferenc az asztalok elrendezésére vonatkozóan Lében András konyhamesternek adott. Az idézet így hangzik: „1-ső: Magunk két asztala. 2-ik: Praefectus asztala. 3-ik: Hoffmeister asztala. 4-ik: Leányasszonyok asztala: 5-ik: Daykák asztala. 6-ik: Musikások asztala. 7-ik: Számtartó asztala, ennél legyenek Vice uraimék, Patikárius, Dávid deák, Gombkötő legényeivel, Szabó Mihály legényeivel, vice Porkoláb, vice Kulcsár. 8-ik: Gyöngyfűzők asztala. 9-ik: Konyhamester asztala, ott legyenek négy Szakács, két német Trombitás, Eötvösök, Kasznár, Ispán, Konyha Sáfár s az Udvari mészáros, az Magyar Feő Trombitások. A Kulcsár, Inas és Kuktáké leszen, ami ezen asztaltól megmarad. 10-ik: Sütőné asztala. 11-ik: Csatlósok asztala. 12-ik: A két hetes Inas s 3 Discantisták. Die 10-a mepsis 9-bris 1648.” Ebből az is kitetszik, hogy Nádasdy udvarában (Sopronkeresztúr, Sárvár, Léka?) a zenének és éneknek nagy szerep jutott, ünnepek esetén Sopronnak is kölcsön adta zenészeit. Hasonlóan nagy számmal voltak ott iparosok is, főleg fényűző ruházati cikkek készítői. A soproni ötvösök mesterkönyvének szegődtető részében az 1649-es évről szó van egy inasról, aki már több évet töltött Keresztúron Nádasdy ötvösénél. Talán ennek az adatnak a nyomán következtethetünk arra is, hogy az asztalok összeírása is e vár udvartartására vonatkozik. A cikkben olvashatni még egy idézetet, amely Nádasdynak tréfás kedvében írt utasítását tartalmazza egyik kulcsárja számára. Ebben ugyanis az „e” magánhangzót többnyire kihagyta a gróf: „Az v . nd . g . kn . k is tölth . t ugyan Bort, d . az magunk italunkra r . nd . lt . tt Borbul s . nk . n . k csak egy pohárral is ne tölczön ki czapatás alatt.”

1938. II. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM / KRÓNKA / Soproni iparosok mint az elkobzott sopronkereszturi Nádasdy-kastély becsüsei 1672-ben.

100Cs. E.: Soproni iparosok mint az elkobzott sopronkereszturi Nádasdy-kastély becsüsei 1672-ben.

Sitte Alfrédnek egy nagyobb tanulmánya, amely a Nádasdy-hagyaték leltáráról a „Berichte und Mitteilungen des Altertums-Vereines zu Wien” 1907-es évfolyamában jelent meg, egy minket érdeklő közléssel rávilágít arra a helyi irodalomban eddig elsikkadt adatra, hogy soproni iparosok is résztvettek a hatalmas vagyon leltározásában, és pedig a közeli Sopronkeresztúron. Ezek voltak: Zeiner János Lipót szabó, Schwentz János György puskamíves, Krützsch (nem Kritsch?) György nyerges és Eschenhorn Fülöp Kristóf vászonárus. Nyilvánvalóan nem sokat értettek a műbecsű dolgokhoz, így történhetett, hogy 1805 forintra becsülték a nagy kastély kiváló értékeit, beleszámítva 25 nagy tájképet, 10 közepes nagyságú festményt, 17 arcképet, 59 kisebb képet, hét németalföldi gobelint, az elhúnyt grófné menyasszonyi ruháját, egy ládát 650 asztali vászonneművel, egy másik ládát több mint 300 darab fehérneművel, amelyet aranytól, ezüsttől súlyos csipke szegélyezett, nemkülönben 180 vadonatúj puskát stb. Természetes, hogy ily becsárak mellett könnyen szétszóródhatott a rengeteg érték.

1938. II. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM / KRÓNIKA / Schiller József vallásos tárgyú képe.

Csatkai Endre: Schiller József vallásos tárgyú képe.

Storno Miksa tanulmánya régi soproni festőkről folyóiratunk utolsó számában új adatokkal vonzó képét rajzolja meg Schiller József soproni festő (1756–1820) pályafutásának. Ehhez egy vonást kívánunk szolgáltatni. Schiller festette a ruszti evangélikus templom oltárképét 1785-ben. Mintegy 50 évvel ezelőtt tűzvész erősen megrongálta e festményt, pótlása után az oltár mögött helyezték el romjait. Nincs kizárva, hogy a Storno említette rajz ehhez a képhez készült.

1938. II. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM / KRÓNIKA / Sedlmayer András soproni festő

Sedlmayer András soproni festő

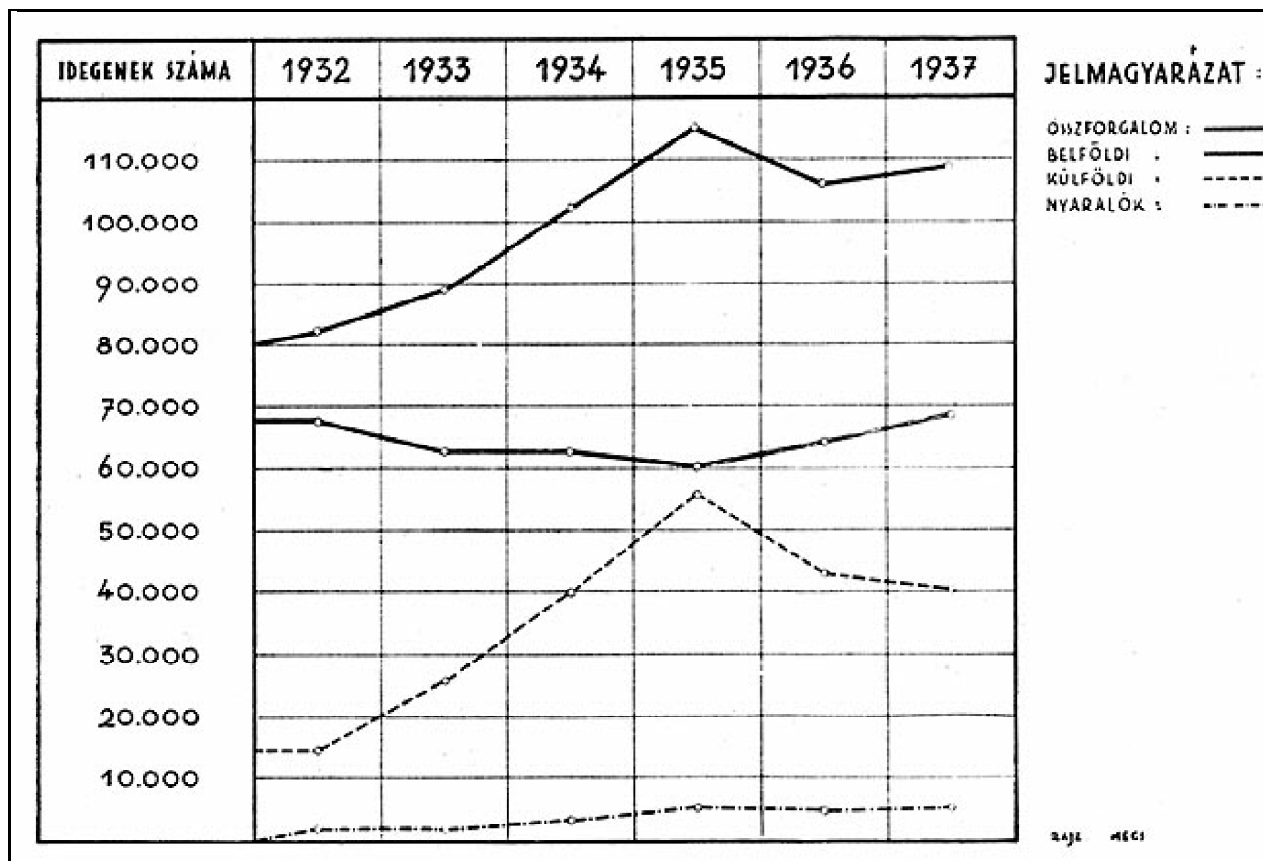
Sedlmayer András soproni festő, akinek működéséről Storno Miksa tanulmánya emlékezik meg a „Soproni Szemle” 1937. évi utolsó számában. 1746-ban kapott polgárjogot Sopronban, a bajorországi Friedbergben született, ahol atyja halász volt. Főfoglalkozásként az aranyozást üzte, de festett is és oltárokat is faragott. A Storno említette győri munkálkodása az eddig ismert legrégebbi adat tevékenységéről, azután következik 1759-ben a soproni Előkapu festéseinek javítása. 1761-ben Károly főherceg jelképes ravatalára, 1765-ben pedig Ferenc császárára fest címereket. 1773-ban a város hét táblát festtet vele üdvözlő felirattal Mária Terézia tiszteletére; ugyanebben az évben készíti a balfi fürdőkápolna oltárát, valószínűleg annak a képét is, ugyanott emléktáblát készít 1774-ben a ruszti Szentháromság-templom főoltárát aranyozza. 1783-ban átadja műhelyét Lechleitner Félixnek, 1785. szeptember 26-án pedig 68 éves korában befejezi földi pályafutását. Önarcképét és feleségéét a Zettl-gyűjtemény birtokolta az utóbbi időkig, legújabbban a festő leszármazottjai váltották magukhoz. A Szt. Mihály-temetőben levő díszes síremlék alatt Sedlmayer első felesége nyugszik, míg az utódok a második feleségtől származnak. A bécsi egyetem művészettörténeti tanára, Sedlmayer János dr., a festőnek egyenes leszármazottja. A családfájukat soproni ősükön túl még egy évszázadra visszavezetik.

1938. II. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM / KRÓNIKA / Pötschacher Rudolf igazgató: Sopron sz. kir. város idegenforgalma 1932–1937

101 Pötschacher Rudolf igazgató: Sopron sz. kir. város idegenforgalma 1932–1937

Csoport	1932.			1933.			1934.		
	belf.	külf.	összesen	belf.	külf.	összesen	belf.	külf.	összesen
Filléres	18358	4754	23112	16016	4193	20209	13348	5044	18392
Egyéni	5540	934	6474	6978	5582	12560	7288	10335	17623

Csoportos	1553	394	1947	695	2828	3523	546	7446	7
Ifjúsági	1106	–	1106	2581	488	3069	2491	496	2
Szállodák	19089	916	20005	14291	1149	15440	11112	1226	12
Nyarlók	1564	37	1601	1384	569	1953	2463	1310	3
Weekend	2884	1245	4129	1379	992	2371	1237	5949	7
Társad. rend.	17537	6597	24134	19421	10858	30279	23791	8464	32
Összesen	67631	14877	82508	62745	26659	89404	62276	40270	102
	1935.			1936.			1937.		
	belf.	külf.	összesen	belf.	külf.	összesen	belf.	külf.	összesen
Filléres	10227	4048	14275	8954	3025	11979	7557	2051	9
Egyéni	8400	23149	31549	14600	17217	31817	16425	17950	34
Csoportos	561	9114	9675	313	8969	9282	464	9139	9
Ifjúsági	2067	284	2351	1874	123	1997	1727	63	1
Szállodák	10028	6350	16378	11168	3618	14786	12039	3366	15
Nyarlók	3934	1722	5656	3731	1477	5208	3138	2265	5
Weekend	1852	2728	4580	625	2329	2954	2941	638	3
Társad. rend.	23119	7806	30925	23014	5491	28505	24205	4953	29
Összesen	60188	55201	115389	64279	42249	106528	68496	40425	108

1938. II. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM / KRÓNKA / Dr. Payr Sándor.

102rj.: Dr. Payr Sándor.

Szemlénk zártakor érkezik hozzánk a szomorú hír, hogy *dr. Payr Sándor*, az Erzsébet tudományegyetem evangélikus hittudományi karának nyugalmazott ny. r. tanára, a protestáns egyháztörténet nagynevű művelője, 77 éves korában befejezte földi pályafutását. Halála egy kutató és alkotó munkában fáradhatatlan életet zár le, tudományos működésének eredményeit azonban a magyar protestáns egyháztörténet mindenkor megőrzi. A jeles tudós, amilyen lelkes híve volt egyházának épp olyan igaz fia magyar hazájának is, s történetírói felfogása szerint a magyar protestánsizmus sorsa mindenkor egy volt a nemzet sorsával. Irodalmi működése az egyháztörténeten kívül és azon keresztül belekapcsolódott a politikai, a művelődés- és irodalomtörténetbe s szoros kapcsolatban állt Sopron multjával is, amelynek dr. Payr Sándor egyik legalaposabb ismerője volt. A soproni evangélikus gyülekezet történetéről írt nagyszabású műve mellett a kisebb tanulmányok és cikkek egész sorában foglalkozott szeretett városának multjával s egyforma történetírói lelkiismeretességgel és gondnal írt az ősi líceum évszázados történetéről, Sopron város nagynevű polgármesterének, Lackner Kristófnak életéről, a régi evangélikus temető síremlékeiről, vagy a Szentgyörgy-utca ódon házairól. Rengeteg adatot gyűjtött különösen a protestáns egyháztörténet mezejéről, ezek közül azonban nagyon sok vonatkozik Sopron város és Sopron vármegye multjára is, s ez adatok értékes anyagot jelentenek városunk és megyénk történetírói számára. Lankadatlan

kutató buzgalmaival s szinte csillapíthatatlan tudományosomjával az igazi tudósokat jellemző páratlan szerénység egyesült; nagy tudománya mellett ez fűzte hozzá tisztelőinek táborát. Az isteni kegyelem csodálatos munkabírással és szellemi erővel áldotta meg: még halálos ágyán is tudományos tervei foglalkoztatták, s a tollat csak a kérlelhetetlen halál csavarta ki kezéből. Nevét meg fogják őrizni a történettudomány lapjai, de őrizi tanítványainak és tisztelőinek serege is, akiknek lelkébe jószágos lényének emléke örökre bevésődött.

1938. II. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM / KRÓNICA / Dr. E. v. Szádeczky-Kardoss: Geologie und Morphologie der Umgebung von Zsira im SW-Teile des Soproner Komitates.

103 Dr. E. v. Szádeczky-Kardoss: Geologie und Morphologie der Umgebung von Zsira im SW-Teile des Soproner Komitates.*⁽⁴²⁾

Der Untergrund des Gebietes besteht aus grünlichen Mergeln und Tonen, die hauptsächlich in den oberen Horizonten mit glimmer- und chloritreichen Quarzfeinsanden abwechseln und von vielen Erosionsflächen durchsetzt sind. Dieser Ablagerungskomplex wird meist als „pannonisch“, d. h. unteres Pliozän betrachtet. Für seine höheren Horizonte muß aber auf Grund neuerer Petrefaktenfunde ein jüngerer, namentlich mittelpliozänes Alter angenommen werden. Die Tone, bzw. Mergel sind meist limnische, teils aber auch palustrische (Humustone, Lignitschnüre) Ablagerungen, die kreuzgeschichteten Feinsande bilden dagegen die Ablagerungen eines ausgedehnten, unbeständigen Fließwassersystems. Auf Grund der Analyse von Schrägschichtungen letzteren Gesteines am weiten Gebiete der ungarischen Kleinen Tiefebene konnte festgestellt werden, daß dieses Wassersystem vom Wiener Becken durch die Brucker Pforte in die Tiefebene strömte und hier sich nach Süden wendend, durch die Umgebung von Zalaegerszeg zum Tieflande zwischen der Drau und dem Balatonsee floß. In der Umgebung von Zsira befand sich ein Nebenast dieses Flußsystems, welcher nach der Randsenke von Szombathely (SSW) hin floß.

In der zweiten Hälfte des Mittelpliozäns bildete sich dann ein Abfluß der ungarischen Kleinen Tiefebene mit stärkerem Gefälle durch die Visegráder Pforte aus, womit die normale Donautätigkeit begann. Diese Zeitwende ist lediglich durch starke Diskordanzflächen bezeichnet, welche oft durch die rote Verwitterungshorizonte auffallen. Die erste bestehende Ablagerung der neuen fluviatilen Epoche bildet in unserem Gebiete der Schotterzug Gyirót (Gerisdorf)–Lövvő, für welchen sich auf Grund der Methode der Schrägschichtungen eine ONO-liche Fließrichtung ergab. Dies, und die petrographische Zusammensetzung des diagenetisch stark umgewandelten roten Schotters zeigt, daß derselbe schon durch eine Urrépece (Urrabnitz) abgelagert wurde, welche als jüngstpliozän und teils vielleicht auch als altpleistozän betrachtet werden kann. Ähnlich alt sind auch die roten Schotter in der Umgebung Alszipor–Makkoshetye–Iklandberény. Am Gebiet zwischen dem heutigen Répcefluß und den Gemeinden Szakony und Lócs sind dagegen jüngere, pleistozäne, meist gelbe und braune Schotterablagerungen der Répce verbreitet. Die pleistozäne Répce hatte nach Untersuchungsergebnissen der Schrägschichtungen schon eine der heutigen ähnliche Fließrichtung. Diese Schotter sind meist von 1/2–2 m mächtigen braunen Hochflutlehm, bzw. Lößlehm überlagert. Ähnlicher brauner Lehm bedeckt auch das Gebiet westlich Zsira, zwischen dem alten und jungen Schotterzug, hauptsächlich an der Hochfläche der rechten Seite der Répce und an ihren Abhängen ¹⁰⁴kommt unmittelbar über den älteren pliozänen Ablagerungen pleistozäner brauner terrigener Ton und darauf Löß vor.

Die durch Hochflutlehme bedeckten jüngeren Schottergebiete werden meist als Ackerböden verwendet, auf

den unbedeckten älteren Schottern befinden sich dagegen größtenteils Wölder. Hauptsächlich auf dem Lößgebiet wird auch Weinbau betrieben.

Tektonisch kann unser engeres Gebiet als der SW-Flügel einer Falte der älteren pliozänen Ablagerungen betrachtet werden. Entsprechend der jungpliozänen-pleistozänen Aufwölbung der Falte verschob sich die Urrépe allmählich unter rechtsseitiger Erosion. So bildete sich die schottrige Tiefebene an der linken Seite des Flusses aus, während die rechte Seite als alte, stark zerschnittene Hochfläche noch heute emporragt.

1938. II. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM / Soproni irodalom.

Soproni irodalom.

1938. II. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM / Soproni irodalom. / Rozsondai Károly és Sümeghy József: Sopronbánfalva. Falutanulmány és községrajz, 8-r. 177 lap, 17 fényképmelléklettel és 13 rajzzal. Sopron, 1937. A Falukutató Intézet támogatásával kiadta a Röttig-Romwalter nyomda.

Rozsondai Károly és Sümeghy József: Sopronbánfalva. Falutanulmány és községrajz, 8-r. 177 lap, 17 fényképmelléklettel és 13 rajzzal. Sopron, 1937. A Falukutató Intézet támogatásával kiadta a Röttig-Romwalter nyomda.

A Magyar Társaság Falukutató Intézetének 1935. évi községmonográfia pályázata adta meg az indítékot a szerzőknek, Rozsondai Károly soproni ág. h. ev. tanítóképzőint. igazgatónak és Sümeghy József sopronbánfalvai r. k. tanítónak, Sopronbánfalva monográfiájának megírásához. A munkát ezen a pályázaton az első díjjal és a Széchenyi-éremmel tüntették ki.

E csinosan kiállított könyv betekintést nyújt ennek a falunak életébe. Megismerjük Sopronbánfalva környékének felszínét, vizeit, geológiáját, talaját, éghajlatát, növény- és állatvilágát. Ezután a falu történetének alapos tárgyalása következik. Nagyon érdekes ebben a részben egy egyszerű gazdaember krónikájának ismertetése. Láthatjuk, hogy az ilyen egyszerű feljegyzések is mily értékesek lehetnek az utódok számára. A következő fejezetekben a mai lakosságot s annak kialakulását ismertetik a szerzők, majd a nép lelkületének s kultúrájának rajzát adják. Jellemzik a család életét, a lakosok szerény táplálkozását, ruházódását, érdeklődését a községi, egyházi és az egyesületi élet iránt. Részletesen ismertetik ezután a gazdasági életet, annak minden ágára kiterjedve. Végül levonják a legfontosabb tanulságokat s az ezekből következő teendőket átfogó szempontok szerint csoportosítják.

A munka több évi megfigyelés és adatgyűjtés eredménye. Alapos felkészültséggel, nagy szorgalommal és szeretettel készült. A szerzők megfigyeléseiket tárgyilagosan közlik, nem titkolják el a hibákat, de nem hallgatják el az elismerésre méltó dolgokat sem. A hibák feltárásában a javítani és segíteni akarás vezette őket.

A munka értékét emelik a gondosan szerkesztett grafikonok, továbbá a csinos képek és rajzok.

105E munkából sokat meríthetnek azok, akiknek feladata a falu életének irányítása és fejlesztése.

Különösen nagy haszonnal forgathatják e könyvet a tanítók, akiknek mintául szolgálhat saját falujuk multjának és jelenének hasonló feldolgozására. Élvezetes és tanulságos olvasmány mindenki számára, aki népünk ügyét szíven viseli. Bizonyos, hogy ez a könyv a falu előrehaladásának ügyét hathatósan fogja szolgálni.

Leitner J.

1938. II. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM / Soproni irodalom. / Romhányi Károly: A magyar könyvkötés művészete a 18./19. században, Budapest, 1937. Ára 15 pengő.

Romhányi Károly: A magyar könyvkötés művészete a 18./19. században, Budapest, 1937. Ára 15 pengő.

Óriási szorgalommal megírt rögtörő munka. A szerző az összes magyarországi nagyobb könyvtárakat feldolgozta és közel 200 típusba osztotta be az anyagot. Lajstromba foglalt és pontosan leírt több, mint ezer könyvkötést. Bennünket Sopronban annyiból is érdekel a hatalmas és igen szépen kiállított könyv, mert bőven szól könyvkötőinkről is. Jóllehet céhük csak 1788-ban vált el a pozsonytól és lett teljesen független, már a 17. század dereka óta bizonyos önállósága volt, talán ú. n. Viertellade (vidéki vagy fiókcéh) lehetett, hiszen a segédek híres, e sorok írója által közzétett emlékkönyvei száz évvel megelőzik a céhalakulást. Kár, hogy a céhíratok szétszóródtak és hogy éppen az egyik legbecsesebb munka, a mesterkönyv, az utóbbi években Sopronból Budapestre került. Ezt Végh Gyula ismertette a Vasi Szemlében, egypár kisebb, a helyi viszonyok nemismeréséből fakadt hibájára ugyanott mutattunk rá. Romhányinál is ezen a réven mestereink sorába néhány hiba csúszott, így nem volt városunkban mester, csak itt szabadult fel Benedikt Lajos, Novotny Mátyás; hasonlóképpen nem itt tevékenykedtek Koberger, Gläzl, Wankeg, Nemetz könyvkötők, hanem a szomszédos Kismartonban, ahogy azt a Wiederkomm-családdal kapcsolatban helyesen jegyzi meg. Ez a kis szépséghiba persze semmiség, ha számbavesszük, mennyi értékes szép soproni kötésre hívta fel a figyelmet Romhányi a felsorolásban és közülük kettőt képen is hoz. Az egyik az említett mesterkönyv, a másik pedig példa a vármegyei levéltár jegyzőkönyveiből. Ennek bő ismertetésével felhívja a figyelmet az egyébként most már mindjobban megismert gazdag gyűjteménynek ez új, értékes oldalára. Kár, hogy a múzeumi emlékeket nem érthette hasonló kitüntetés. Így csak leírás figyelmeztet a könyvkötőlegények harmadik emlékkönyvére. „Ez a munka egyik legszebb századbeli kötésünk, mely élénken hirdeti a soproni könyvkötőipar kiválóságát.” Így jellemzi értékét. Kár, hogy tartalmát nem ismerte Romhányi, mert így a szerzőjét is megnevezhette volna, Ez 1828-ban Jentsch András könyvkötősegéd volt, később helybeli mester, sőt talán az idősebb soproniak emlékeznek is nevére. Boltja a Várkerületen állt a Zechmeister-házhoz⁽⁴³⁾ tapadva. A második emlékkönyvnek szép címlapját 1733-ban I. M. Metzner nevű segéd festette, megmutatván, hogy mindeme mesterséghez is kellett érteniük a jó legényeknek. Romhányi a középkortól fogva összegyűjtötte közzétételre az anyagot és ha a hiányzó századokat **106** is sikerül neki e könyvéhez bevezetésképpen kiadni, akkor még sok értékes soproni munkára kerülhet sor, többek közt Michel Zakariásnak 1675-ből való nagy és díszes könyvtáblájára is. Reméljük, hogy a magyar könyvbarátok közt elterjed a könyv, és így Romhányi is beáll azok közé, akik városunk régi művelődésének feltárásával újabb barátokat szereznek a Civitas fidelissimának.

Csatkai Endre.

1938. II. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM / Soproni irodalom. / Kőszeghy Elemér: Magyarországi

ötvösjegyek a középkortól 1867-ig. Budapest, Egyetemi nyomda 1936. Ára 50 pengő.

Kőszeghy Elemér: Magyarországi ötvösjegyek a középkortól 1867-ig. Budapest, Egyetemi nyomda 1936. Ára 50 pengő.

Nem kívánunk a többévtizedes, hatalmas munka eredményével tüzetesen foglalkozni, csak a minket érdeklő soproni részre hívjuk fel a figyelmet. Kőszeghy volt az, aki több mint 25 évvel ezelőtt felfedezte a soproni ötvösök céhlevelét, legrégebb bélyegét és ösztönzően hatott a helyi kutatásnak kialakulására is. Új könyvében 32 városjegy képviseli Sopront s közülük csak hét való mások kutatásából; azonkívül 26 mester bélyegét találjuk benne, ezek közül kilenc eddig ismeretlen volt. A céh megalakulása óta 54 mester ismeretes, így ugyan még sok a tennivaló a mesterjegyek kikutatása terén, de a többi városhoz képest nagyon szép az eredmény eddig is. A Kőszeghy közölte jegyek alapján meg lehet határozni a büki ev. egyház egyik kelyhének készítőjét (a soproni Coriáry János); a kelyhen a városjegy hiányzott és csak a mester kezdőbetűi láthatók.

Cs. E.

1938. II. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM / Soproni irodalom. / Dr. Kokas Lajos: Rábaközről Rábaköznek. Martincsevics K. és fiai kiadása, Csorna, 1937. 55 l.

Dr. Kokas Lajos: Rábaközről Rábaköznek. Martincsevics K. és fiai kiadása, Csorna, 1937. 55 l.

E kis könyv gondolatait a szülőföld szeretete, sőt ennél több: az érte való rajongás sugallta. Ne keressük benne a ma annyira divatos falukutatásnak többé-kevésbé tudományos eredményeit, nem találunk benne sem néprajzot, sem szociográfiát, hanem csak egy istenáldott magyar földdarabnak költői hangulatú, művészi ecsettől odavetett vázlatát. Tudomány és költészet olvad egybe a kis könyv lapjain; a föld őskoránál kezdi a szerző s a rábaközi akácvirágzásnál végzi, közben szól a Rábaköz geológiai kialakulásáról, régi és mai lakóiról s a nép életének egy-két kedves jelenetéről. A szerző bizonyára nem is tudományos célt akart szolgálni mozaikszerű kis művével, hanem csak szülőföldje s lakóhelye iránt érzett nagy szeretetét és ragaszkodását akarta megörökíteni. Ezt pedig zamatos, ékes magyarsággal, színes szavakban és kifejezésekben gazdag nyelven végezte, ezért kis műve nemcsak szórakoztatja az olvasót, hanem igaz örömet is szerez neki.

rj.

1938. II. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM / Soproni irodalom. / Thier László: Sopron im Spiegel alter Drucke. Kulturhistorisches aus drei Jahrhunderten. 8-r., 60 l. ÁkosJäger rajzolta címlappal. Röttig-Romwalter Bérlői nyomda Sopron, 1938. Ára 2.40 pengő.

Thier László: Sopron im Spiegel alter Drucke. Kulturhistorisches aus drei Jahrhunderten. 8-r., 60 l. ÁkosJäger rajzolta címlappal. Röttig-Romwalter Bérlői nyomda Sopron, 1938. Ára 2.40 pengő.

E könyvecskében a szerző Sopron multjából érdekes írásos emlékeket közöl. E kötet kisebb cikkekből

tevődik össze, ezek egyrésze már a helyi sajtóban látott napvilágot. Sopron helytörténetére ez a kiadvány nagy értéket jelent és azért kívánatos, [107](#) hogy további folytatása legyen. Nemcsak élvezetes olvasmány azoknak, akik Sopron multja iránt érdeklődnek, hanem egyben forrásmunka, amely élesen bevilágít e város gazdag multjának kódébe, ezért ajánljuk olvasóink figyelmébe. A csinos külsejű könyv Röttig-Romwalter Nyomda Bérloi gondos munkáját dicséri.

ry.

1938. II. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM / Soproni irodalom. / Kónya Lajos: Te vagy-e az? Versek, 52 lap a szerző linoleummetszetével a címlapon. Röttig-Romwalter Nyomda Bérloi, Sopron, 1937.

Kónya Lajos: Te vagy-e az? Versek, 52 lap a szerző linoleummetszetével a címlapon. Röttig-Romwalter Nyomda Bérloi, Sopron, 1937.

1936 karácsonyán indult az akkor még diák Kónya az „Úti sóhajjal” 1937 karácsonyán már a férfivá érő ifjú kérdezi a sorstól: „Te vagy-e az?” Egy esztendő rövid idő az átlagember életében, de hosszú utat tehet meg alatta az, akit „torz tövis” bánt és az első szerelem csodái hajtának. A kertészek néha úgy gyorsítják meg a bimbó kibomlását, hogy óvatosan megsértik. Ezt tette a sors is Kónyával. „Gyötrelmes, furcsa álmok”-kal sebzi, hívó messzeségekkel izgatja, gyermekhitét rendíti meg, vágyakkal ostorozza. Ezek a sebek versekké hegednek, nemesszavú, zenélő versekké, melyekben mindig kevesebb lesz az üres sor és több a kitisztult művészet. Kónya nem szorul „jóakarató” bírálatra. Amit eddig adott, arra fel kell figyelni, amit még adni fog, azt bizalommal várhatjuk.

or.

Meller Béla: Erlebtes und Erdachtes. 8-r. 161 lap. Röttig-Romwalter Nyomda Bérloi, Sopron. 1937.

Meller Béla dr., az orvos, hetvenkét éves korában lóvérjének csöndjében szellemi leltárt készített gazdag életéről és azt, amit belőle feljegyzésre érdemesnek talált, könyvbe foglalta barátai számára. Nem életrajzot írt, nem eseményeket gyűjtött össze, hanem testi és lelki élményeket, melyeknek érvényessége túlhat az egyén életén és így másokat is gazdagít. Aki annyira a teliből meríthet, mint Meller Béla, a filozófus, esztétikus, biológus, műbarát és festő, az nem szoríthatja mondanivalóját szűk határok közé. Könyve az anekdotától a tér és idő fogalmáig, Sopron felfedezésétől Tizian Assuntájáig ível. Ebben a kaleidoszkópban minden részecskének fontos szerepe van. Összeségük nemcsak egy embernek, hanem egy bölcs és jószágos, mindent megértő és csöndes iróniával gyógyító egyéniségnek képét adja. Meller Béla az előszóban „dilettáns”-nak nevezi önmagát. Aki hetvenkét éves koráig érlelte magában mondanivalóját, az nem lehet dilettáns a szó mindennapi értelmében, hanem „élvező” a szó eredeti jelentésében. Azt, amit az élet neki, az „élvező”-nek juttatott, most megosztotta barátaival, akik meleg örömmel fogadják ezt a késői elsőszülöttet.

Joós Sándor versei: Porszemek. Sopron, 1937. Székely és Társa kiadása.

Joós Sándort nem a tudatos készülés, a nagy olvasottság, hosszú művészi gyakorlat tette költővé. Vérében, népi ösztönében, halk emberi fájdmában hozta magával költői küldetését és ösztönösen rátalált a formára, amelyen át legteljesebben és lelki alkotának legmegfelelőbben dalolhatja el a jobbágysors mélyen emberi borzongásait, a szegény embernek [108](#) is gazdag világ sokak számára elrejtett szépségeit. Minden szokatlan kép, szívremegtető hangulat, felfedezés a sűrű síkatorban, pusztai emlékek vagy városi gyötrelmes versbe szakad nála, könnyedén, keresetlenül, rövid, szeszélyesen ugráló sorokban, de mindig a vers belső

törvényeinek titkos medrében rohanva, mint nyugtalan, rejtett kis patak ...

Egyik szürke, igénytelen darabja ő annak a népi hullámnak, amely Erdélyi-Illyés vonalán indulva, azóta mindig érdekesebb színekkel érkezik a hivatalosan fémmjelzett, elszíntelenedő, városi talajon veszteglő irodalom kapui elé, hogy diadalra segítse az örök és egyszerű dolgok, a meleg emberség és mindig egyformán reánk néző csillagok messzi hívását az eliparosodó költészet világában.

Joós Sándor a cselédi sors szürke robotjában is boldogabb és igazabb költő, mint a magukat mindenáron költővé erőszakoló, ügyesen adminisztráló, „kultúrában” csillogó, szomorú írócskák.

(Cs.)

Gergye Béla: **Szívem harang: Megkongatom.** *Versek, 8-r. 801. Szerző sajátja, Bagó Mihály ny. Dombóvár, 1938.*

Egy melegen érző szív halk megnyilatkozásai ezek a versek. Bennünket azért érdekelnek, mivel a harmadik fejezetben „Szívem vérzik, gyógyítgatom. Sopron” címen verseket közöl, mint: Kép a soproni Úrnapi körmenetből, A soproni Várostorony, Soproni Krónika stb., amelyekből kicsendül egy Sopronért rajongó lelkes ember hűségvallomása. Köszönjük, a jó szándék is érdem.

ry.

*) A jövőben csak a szerkesztőségünknek megküldött kiadványokat ismertetjük.

1938. II. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM / Sopron bibliográfiája.*

Sopron bibliográfiája.^{*(44)}

Barb, Alphons, dr.: Der Name der Stadt Sopron. (Oedenburger Zeitung, 70. évf., 292. sz.)

Becht, Rudolf: Meine Stadt. (Oedenburger Zeitung, 70. évf., 292. sz.)

Boór, Ferdinand: Stadtpolitische Rückerinnerungen. (Oedenburger Zeitung, 70. évf., 292. sz.)

Breuer György: A sopronmegyei madárvárták. (Soproni Szemle, I. évf., 3–4. sz.)

Császár Ferenc: Amikor elhatározták a soproni várostorony lebontását. (Sopronvármegye, 39. évf., 292. sz. 1937.)

Csatkai Endre dr.: A 250 esztendő Esterházy hercegi ág és Sopron városa. (Sopronvármegye, 39. évf., 278. sz. 1937. XII. 8.)

Csatkai Endre dr.: Az Esterházy-palota a Templom-utcában. Az Esterházy-család hercegi rangjának 250 esztendő évfordulójára. (Soproni Hírlap, 24. évf., 276. sz. 1937. XII. 5.)

Csatkai Endre dr.: A negyvenéves Soproni Képzőművészeti Kör története. (Soproni Hírlap, 24. évf., 278.

és köv. sz. 1937. XII. 8.)

109 *Csatkai Endre dr.*: Adalékok a sopronmegyei céhtörténehez. (Történetírás, I. évf., folytatás és 5–6. sz., 637–650. o. 1937.)

Csatkai Endre dr.: A Mária-oszlop a soproni piacon. (Soproni Hírlap, 24. évf., 292. sz. 1937.)

Csatkai Endre dr.: Szent István király kultusza Sopron és Sopron vármegye multjában a műemlékek alapján. (Soproni Hírlap, 25. évf., 1. sz. 1938.)

Csatkai Endre dr.: József nádor udvari festője Sopronban. (Soproni Hírlap, 25. évf., 4. sz. 1938.)

Csatkai Endre dr.: Magyar művészek leveleiből. (Magyar Művészet, 9. sz. 1937.) (Egy soproni levélgyűjtemény ismertetése.)

Csatkai Endre dr.: Ein berühmter Landschaftsmaler in unserer Stadt. (Ligeti-Heckler Antal.) (Oedenburger Zeitung, 70. évf., 292.)

Czisztler István és Kovács György: Kópháza kegyhely. (K. 8-r., 148 1. Sopron, 1937. Rábaközi Ny.)

Dénes Zsófia: Polgári ház, ahol nádort választottak. Nagyasszony, aki Kossuthal karonfogva sétált... (A soproni „Zöldház”- és Ihász Dánielről.) (Ünnep, 1937. I. 15.)

Dóczy, Ludwig: Zwei Halb-Ungarn (Angeli és Tilgner). (Oedenburger Zeitung, 70. évf., 292. sz.)

Dombós János Imre: Aranyos kert Rábaközben. (Sopronvármegye, 39. évf., 276. sz. 1937. XII. 5.)

Freiberger, Josef, dr.: 70 Jahre Oedenburger Zeitung; (Oedenburger Zeitung, 70. évf., 292. sz.)

Friedrich, Ferdinand: Potschviertel. (Oedenburger Zeitung, 71. évf., 3. sz. 1938.)

Gantner, Anton: Statistisches aus dem Sopron der 60er Jahre. (Oedenburger Zeitung, 70. évf., 292. sz.)

Gárdonyi, Zoltán, dr.: Musikpflege in Sopron. (Oedenburger Zeitung, 70. évf., 292. sz.)

Geissbühl, M.: Vom Leben der Sopronbánfalvaer Karmeliternonnen. (Deutscher Volkskalender, 1938.)

Gergy Béla: Szívem: Harang. Megkongatom. (Krónikás énekek. 8-r. 80 o. Szerző sajátja. Nyom. Bagó Mihály ny., Dombóvár.)

Gregorius, Friedrich, dr.: Woher stammt der Soproner Wein? (Oedenburger Zeitung, 70. évf., 292. sz.)

Huby Ede dr.: Sopron város közegészségügye történelmi távlatokban. (Sopronvármegye, 39. évf., 281. sz. 1937.)

Huby Ede dr.: Sopron közegészségügye az elmúlt századokban. (Sopronvármegye, 40. évf., 12. sz. 1938.)

Huby Ede dr.: Sopron közegészségügye az elmúlt századokban. IV. (Sopronvármegye, 40. évf., 18. sz. 1938. I. 23.)

Jámbor, Ludwig: Die Wasserversorgung der Stadt Sopron vor 70 Jahren und heute. (Oedenburger Zeitung, 70. évf., 293–295. sz. 1937.)

- Kapi-Králik Jenő*: A soproni Stark-féle virginál könyv 1689-ből. (Soproni Szemle, I. évf., 3–4. sz. 1937.)
- 110 *Klenka, Hans, dr.*: Die Studentenrebellion in Sopron. (Oedenburger Zeitung, 71. évf., 1. sz. 1938.)
- Kokas Lajos dr.*: Rábaközről Rábaköznek. (8-r., 54. o. Csorna, 1937. Martincsevics Károly és Fiai kiadása és nyomása.)
- Kőszeghy Elemér*: Magyarországi ötvösjegyek. (Budapest, Kir. egyet. nyomda, 1936. Sopron: 331–339. o.)
- Kunnerth, Heinrich*: Liszt-Schrifttum. (Süddeutsche Forschung, 1937. 382. o.)
- Lauringer Ernő*: A soproni városi múzeum legújabb rómaikori sírköletei. (Soproni Szemle, I. évf., 3–4. sz. 1937.)
- Lónyay, Graf Karl*: „Ich will Rechenschaft abgeben.” Die unbewußte Selbstbiographie des Generals Benedek. (Leipzig, 1937. Günther.)
- Maár Károly*: Hol állott Rov vára? (Soproni Szemle, I. évf., 3–4. sz. 1937.)
- Meller, Béla*: Erlebtes und Erdachtes. (8°, 161 l. Sopron, 1938. Röttig-Romwalter Ny. Bérlői.)
- Mohl Adolf*: Herceg Esterházy Krisztina Jozefa, a kismartoni sz. ágostonrendi kanonok apácák fejedelemasszonya. 1663–1728. (Sopronvármegye, 39. évf., 292. sz. 1937.)
- Payr Sándor*: Kupeczky János, Zinzendorf arcképének festője. (Evangélikus Élet, Budapest, 1937. évf., 41. sz.)
- Payr Sándor*: Újabb adatok M. Hegyfalusi György életéhez. I. A kortársak ítélete. Neje és barátai. II. A misztikus imakönyv. (Evangélikus Élet, Budapest, 1937. évf., 48–49. sz.)
- Plattensteiner, Dr. Richard*: Der Heimstatt meiner Ahnen. (Vers. Oedenburger Zeitung, 70. évf., 292. sz. 1937.)
- Polány István*: Nyugatmagyarország néprajzi története. XVIII. A XV. századtól 1715-ig. A német származású nagybirtokosok további szerepe a telepítés terén (Sopron és Sopron megyére adatok). (Vasi Szemle, 5. évf., 1–2. sz., 38–50. o. 1938.)
- Praschnicker Camillo*: Die kapitolinische Trias von Ödenburg-Sopron. (Jahreshefte des Öst. Arch. Institutes in Wien. Bd. 30. 111–134. o. Baden-Rohrer, 1937. 4 képpel.)
- Praschniker, Camillo*: Die Kolossalgruppe der Kapitolinischen Trias in Sopron, (Oedenburger Zeitung, 70. évf., 292. sz. 1937.)
- Radó, Stefan*: Tobias Gruber, Bürger und Volksdichter. (Oedenburger Zeitung, 70. évf., 292. sz. 1937.)
- Reitter, Michael*: Das Römerkastrium in Harka. (Oedenburger Zeitung, 70. évf., 277. sz. 1937. XII. 7.)
- Romhányi Károly*: A magyar könyvkötés művészete a 18/19. században. (Budapest, 1937. Sopronról 87–89. o., III. képestábla.)
- Romwalter, Dr. Alfred*: Wegweiser der Vorzeit für die Gegenwart (Soproni kerámia). (Oedenburger

- Zeitung, 70. évf., 292. sz. 1937.)
- Sopronban lelt ókori salakok és téglák. (Soproni Szemle, 1. évf., 3–4. sz. 1937.)
- Roth, Gustav*: Aus der Jugendzeit (Főreáliskolai emlékezések). (Oedenburger Zeitung, 70. évf., 292. sz. 1937.)
- 111** *Rozsondai Károly–Sümeghy József*: Sopronbánfalva. (Falutanulmány és községrajz. 8°, 177 l. Sopron, 1937. Röttig-Romwalter ny.)
- Schoen Arnold*: XVII. századbeli képző és iparművész jezsuita fráterek. (Történetírás, 3. sz., 281–288. o. 1937. Több Sopronban is működött jezsuita művészről szól.)
- Schottan Rudolf* sen.: Ein lebendes Album. (Deutscher Volkskalender, 1938. évf., 39. o.)
- Schmidt, Leopold*: Das Volksschauspiel des Burgenlandes. (Wiener Zeitschrift für Volkskunde, 1936. 5–6. füzet. Október, 81 o. s. k. A soproni színhátszrásról.)
- Soós Imre*: Adatok a sopronmegyei középbirtokok 16. századi történetéhez. Soproni Szemle, 1. évf., 3–4. sz. 1937.)
- Soós Imre*: Bágyog és Rábaszovát lélekszáma 1728-ban. (Soproni Hírlap, 25. évf., 24. sz. 1938. jan. 30.)
- Storno Miksa*: Adatok a soproni festészet történetéhez. (Soproni Szemle, 1. évf., 3–4. sz. 1937.)
- Sümeghy, Josef*: Die Geschichte des Sopronbánfalvaer Klosters. (Deutscher Volkskalender, 1938.)
- Szádeczky-Kardoss Elemér dr.*: Sopron vármegye zsirakörnyéki (délnyugati) részének geológiája és morfológiája. (Soproni Szemle, 1. évf., 3–4. sz. 1937.)
- Thier, Ladislaus*: Aus alten Büchern. III. Eine kostbare Bücherrarität. IV. Der Standort der XV. römischen Legion. (Oedenburger Zeitung, 70. évf., 258., 260–267., 269., 272–273., 275., 281., 284–285., 288., 290., 294–295. sz. 1937. nov. 14., 17–21., 23–25., 27., dec. 1–2., 4., 12., 16–17., 21., 23., 29–30.)
- Thier, Ladislaus*: Ladislaus Magyar – ein vergessener Forschungsreisender. (Ein neues Buch Dr. Gustav Thirrings. Oedenburger Zeitung, 70. évf., 252. sz. 1937. nov. 7.)
- Thier, Ladislaus*: Palatin Fürst Paul Esterházy de Galántha. Aus Anlaß der 250. Jahreswende seiner Erhebung in den Reichsfürstenstand. (Oedenburger Zeitung, 70. évf., 276. sz. 1937. dec. 5. Különlenyomatban is megjelent; egy képpel.)
- Thier, Ladislaus*: Graf Stefan Széchenyi wirbt für den vaterländischen Gedanken. Ein Brief der Gräfin Julie Széchenyi. (Oedenburger Zeitung, 70. évf., 292. sz. 1937. dec. 25.)
- Thier, Ladislaus*: Neujahrswunsch eines Alt-Soproner Briefträgers. (Deutscher Volkskalender für 1938, 34–35. o.)
- Thier, Ladislaus*: Ein Buchbindermeister gibt evangelische Gebetbücher heraus. (Deutscher Volkskalender für 1938, 44–25. o.)
- Thier, Ladislaus*: Sopron im Spiegel alter Drucke. Kulturhistorisches aus drei Jahrhunderten. (Szerző

kiadása. Sopron, 1938. 8-r., 63 lap, 8 képpel.)

Thier, Ladislaus: Aus alten Schriften. I. „Schloßgrund Eisenstadt” erhält 50 Pfund „Repsöhl” für Straßenbeleuchtung. II. Ein Häuserkauf der Gräfin Esther Viczay. (Oedenburger Zeitung, 71. évf., 1., 2., 5., 7., 11., 14., 15. sz. 1938. jan. 1., 4., 8., 11., 15., 19., 20.)

112 *Thirring Gusztáv dr.:* Sopron népessége a 18-ik század elején, (Soproni Szemle, 1. évf., 3–4. sz. 1937.)

Thirring Gusztáv dr.: Sopron 1848. évi népszámlálása. (Soproni Hírlap, 24. évf., 292. sz. 1937.)

Thirring Gusztáv dr.: Sopron in der Geschichte der ungarischen Statistik. (Schwartner Márton, Németh László, Magda Pál.) (Oedenburger Zeitung, 70. évf., 292. sz. 1937.)

Töpler Kálmán dr.: Mi volt az igazság a soproni várostorony lebontása körül. (Sopronvármegye, 39. évf., 294. sz. 1937.)

Udvardi Lakos János: Néhány adat a soproni kereskedők szakképzéséről a 17. században. (Kereskedelmi Szakoktatás, 45. évf., 4. sz., 213. o. 1937/8.)

Varga, Josef: Die Entstehung der Sopronbánfalvaer Bergkirche. (Deutscher Volkskalender, 1938.)

Vendl Miklós dr.: Egy soproni római kemenceboltozat téglájának közzetani vizsgálata. (Soproni Szemle, 1. évf., 3–4. sz. 1937.)

*

Népsűrűség és épületviszonyok tekintetében Sopron a másodrangú városok között áll. Sopron a városok versenyében. (Soproni Hírlap, 34. évf., 188. sz. 1937. aug. 20.)

Sopron kedvező helyzete a népmozgalmi adatok tükrében. (Soproni Hírlap, 24. évf., 205. sz. 1937. szept. 11.)

Sopron magyarsága, kultúrája és a gyermekáldás a szürke számok mérlegén. (Soproni Hírlap, 24. évf., 201. sz. 1937. szept. 5.)

1938. II. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM / Szerkesztői üzenetek.

Szerkesztői üzenetek.

K. Zs. dr., Budapest. Lapunk csak soproni és sopronmegyei vonatkozású ismertetéseket közöl. Nem adhatunk helyet.

K. V., Budapest. Kérjük a második részt is, jövő számban jelenik meg.

F. G., Sopron. Tartalmas és alapos munka. Idegennyelvű kivonatot kérünk.

Jóakaró, Sopron. Értesítését köszönjük. Ismerjük a közölt dolgokat, mi már megszoktuk ezeket a

tűszúrásokat, csak folytassák ... azért a karaván halad.

A volt 48. gyalogezred szoborbizottsága, Sopron. Levelükre értesítjük, hogy lapunk utolsó számában – amint ezt a cikk címe is mutatja – az emlékműre vonatkozó és feljegyzésre érdemesnek talált helytörténeti adatokat rögzítettünk. Az emlékmű keletkezési történetének megírása sem feladatunk, sem kötelességünk, bár szívesen közöltük volna, ha azt szerkesztőségünknek megküldik. Óhajukra készségesen állapítjuk meg, hogy e hősi emlékmű felállításának gondolata sem Ferenc Ferdinánd, sem a limanovai hősök megörökítésére tervezett emlékmű ügyével összefüggésben nincsen és hogy a bizottság már évek óta foglalkozott e gondolattal. Szívesen elismerjük a bizottságnak hazafias, áldozatos munkáját, amellyel ezt a gondolatot valóra váltotta.

V. E. dr., Budapest és M Zs., Szeged. Örömmel vettük üdvözlő és elismerő soraikat, hálás köszönet. Vallott programmunk mellett kitartunk.

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

Géfin: A szombathelyi egyházmegye története. I. 27–30. I.

2 (Megjegyzés - Popup)

Sopron városi levéltár Lad. I. fasc. 3. nr. 158.

3 (Megjegyzés - Popup)

Sopron városi levéltár, Lad. XXIV. et Y. fasc. 3. nr. 158.

4 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Lad. VIII. et H. fasc. 4 nr. 168.

5 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Polgárkönyv I. kötet 68. 1.

6 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Lad. XXIV. et Y. fasc. 5. nr. 297.

7 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Lad. XII. et M. fasc. 7. nr. 301.

8 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Polgárkönyv I. 129. 1.

9 (Megjegyzés - Popup)

Sopron megye levéltára, Armales nr. 176. A címer leírása ez: „scutum videlicet militare erectum caelestini coloris fundum eius monticulo viridi occupante, quam leo integer posterioribus pedibus ambire, anterioribus vero dextro lilium album comprehendere, sinistro vero acinacem nudum in sinistrum scuti latus conversum intra volam stringentem, capitique diadema regium superimpositum ore hianti cominus stare visitur ...”

10 (Megjegyzés - Popup)

Orsz. levéltár Budapest, Liber Regius XLII. 80. 1. A címer leírása ez: „scutum videlicet militare erectum caeruleum, in quo leo aureus rictu hianti et lingua rubicunda exerta, cauda post tergum proiecta divaricatis posterioribus pedibus erectus stare, anteriorum vero pedum fabulis etquidem dextris sex sagittas in modum pali et decustim dispositas argenteas tenere visitur ...”

11 (Megjegyzés - Popup)

Sopron megye levéltára, Armales nr. 177.

12 (Megjegyzés - Popup)

Illésy János: Az 1754–55. évi országos nemesi összeírás.

13 (Megjegyzés - Popup)

Sopron megye levéltára, Acta deputationalia in negotio investigationis nobilium elaborata, tomus VI. 51, 321, 459, 803, 993 és 1235. 1.

14 (Megjegyzés - Popup)

utána: *war*,

15 (Megjegyzés - Popup)

utána: *meli borokatt áthúzva*.

16 (Megjegyzés - Popup)

helytelenül: *Forgács* van a másolatban.

17 (Megjegyzés - Popup)

utána: *nagy áthúzva*.

18 (Megjegyzés - Popup)

*) A teljesség kedvéért Storno Miksa cikkét néhány olyan személyi adattal egészítjük ki, amelyek a korábbi tanulmányokban figyelmét elkerülték. *Maurer* Ignác apja, Willibald és nagybátyja András (Ferdinánd?) Eggenburgból vándorolt be Sopronba a 18. század folyamán, mindkettő aranyozó volt. *Maurer* Ignác 1787 augusztus 18-án született Sopronban, meghalt 1831 október 28-án. Tőle való a répceszemerei templom oltárképe, egy Szentháromság-kép a darázsfalvi templomban, továbbá a felsőkismartonhegyi templom egy zászlója. *Maurer* András (Ferdinánd), aki 1828-ban halt meg, előbb Herzogenburgban tevékenykedett, ott születtek a festő fiai: Ferdinánd, Ferenc és József. Ferdinánd festette a soproni dómtemplom oltárképét a tisztító tűzzel, a Schönherr-malom hajdani falképét. 1822-ben elszegényedve, jóllehet nem volt polgár, megengedte neki a város, hogy a Hátsókapu táján kis kocsmát nyisson: ez a mai Rókalyuk. Két testvére közül Ferencnek ismeretes egy képe Lajtapordányon: szent Magdolna. A harmadik fiú József, úgy mint Ferenc és Ignác is, utódok nélkül halt meg. Lásd: a Magyar Művészet soproni száma, 1928. 554–559. o. Soproni Hírlap, 1930. III. 9. 10. (Csatkai Endre dr. és Maurer Nándor cikke.)

Molitor József egy soproni asztalos fia volt, 1803–1810 közt tanult a bécsi akadémián (lásd Fleischer Gyula névsorát a magyarországi tanulókról). 1821 óta városi rajztanító Sopronban. 1834-ben festette a megyesi katolikus templom oltárképét; 1837-ben a vármegyeházban zászlót javít.

Ertl Antal született 1796 február 15-én Sopronban, az apja borbély volt. Polgárjogot szerzett 1837-ben, 1850–1852-ig rajztanár; meghalt 1852 augusztus 10-én. Sírköve megvan a régi Szent Mihály-temetőben. Festményei szép számmal vannak soproni gyűjtőknél (Meller dr., Teicher) és a soproni múzeumban.

Angelinek a Storno-gyűjtemény fentebb közölt kedves emléke mellett csak egy festménye van Sopronban Gerronay Kossow Imre dr. igazgató-főorvos birtokában, Gerronay Kossow Béla elemi iskolai igazgatót ábrázolja.

Wilfing József született 1819 szeptember 3-án Sopronban. Arcképei nagy számmal vannak a városi múzeumban és magántulajdonban; vallásos jellegű képeit Scholtz János birtokolja.

Szerk.

19 (Megjegyzés - Popup)

Zolnai Zolnay Vilmos nem tudományos igényű könyvén: *A kártya története és a kártyajátékok* (1928) kívül csak *Hathalmi Gabnai Ferenc* cikkét: *Legrégibb kártyáink* (Magyar Iparművészet, XII. évf., 1909, 260–277. old.) és *Nagy Lajos* kitűnő tanulmányát: *Régi pesti és budai játékkártyák* (Tanulmányok Budapest multjából, I. 1932. 134–140. old.) idézhetjük.

20 (Megjegyzés - Popup)

Magyar Művészet, V. évf., 1929.

21 (Megjegyzés - Popup)

Szerepel még egy *Kocher* János nevű kártyafestő is, 1829. évi adásvételi iratokban, azonban bizonytalan, soproni volt-e?

22 (Megjegyzés - Popup)

A múzeum játékkártyái a „polgári szoba” II. számú üvegszekrényében vannak; a később is szereplő leltári számok erre vonatkoznak.

23 (Megjegyzés - Popup)

a *Darnay Kálmán* úr közlése

24 (Megjegyzés - Popup)

Az eredete szerint „német” kártyát a Tell-kártya elterjedésekor egy ideig „német-svájci”-nak nevezték, később csak „svájci”-nak vagy „magyar”-nak. Régen 36 lapja volt, ez 32-re csökkent.

25 (Megjegyzés - Popup)

Meyers Künstlerlexikon, II. kötet.

26 (Megjegyzés - Popup)

A „trappola” olasz eredetű játék; színei: bot, kard, serleg és dénár. Van egy régibb, 78 lapos változata (22 tarokkszerű „naibi”-val) és egy rövidített, 36 lapos.

27 (Megjegyzés - Popup)

* Lásd a szerkesztőség megjegyzését a 64. oldalon.

28 (Megjegyzés - Popup)

V. évf., 1929.

29 (Megjegyzés - Popup)

Lyka Károly: A táblabíró-világ művészete, II. 62.

30 (Megjegyzés - Popup)

* Az ismertett adatokhoz közöljük még: A Storno-gyűjteményben van egy 1700 körül készült 8 x 10 cm nagyságú rézlemez, ezen egy teljes 32 lapból álló (egyenként 13 x 16 mm) játékkártya, az alakok a 18. sz. viseletben vannak ábrázolva. A művészi kivitelű rézlemezen jelzés nincsen.

Ezenkívül a Bayer. Nationalmuseumban (München) „*Oedenburger Kartenspiel*” néven 8623 leltári számon egy 32 lapból álló kártyacsomagot őriznek, a lapok színes nyomással készültek és nagyságuk: 10 x 6.5 cm, Johann *Nejally* (Nejedly?) bécsi gyáros készítménye a 19. századból. Szerk.

31 (Megjegyzés - Popup)

* Zur Ergänzung obiger Angaben sei noch angeführt, daß sich in der Sammlung Stornos (Sopron) eine 8 x 10 cm große Kupferplatte befindet, darauf ein vollständiges Kartenspiel mit 32 Karten (je 13 x 16 mm groß). Die Kartenfiguren sind in der Tracht des 18. Jahrhunderts dargestellt. Die kunstvoll ausgeführte Platte, vermutlich von 1700 herum, ist nicht signiert.

*

Im Bayer. Nationalmuseum (München) ist unter Inv. Z. 8623 als „*Oedenburger Kartenspiel*” ein aus 32 Stück Karten bestehendes Kartenspiel verzeichnet, dessen Blätter 10 x 6.5 cm groß färbig gedruckt sind und stammen aus der Fabrik Joh. Nejally (Nejedly?) in Wien. Schriftleitung.

32 (Megjegyzés - Popup)

* Szerző ezt a cikket már a múlt évben küldte be szerkesztőségünknek, helyszűke miatt csak most közöljük. Szerk.

33 (Megjegyzés - Popup)

Budapest, 1924.

34 (Megjegyzés - Popup)

* Wegen Raummangel verspätet erschienen.

35 (Megjegyzés - Popup)

Veszélka L., Sopron régi németisége. S. 19.

36 (Megjegyzés - Popup)

Sopron topografiája. Szerk. *Dr. Heimler Károly*. Sopron, 1936.

37 (Megjegyzés - Popup)

Veszélka i. m. 16.

38 (Megjegyzés - Popup)

Názi J. Sopron szkv. története. II. I. 223 1.

39 (Megjegyzés - Popup)

Haus Kronik des Bruckner Gottlieb. Kézirat.

40 (Megjegyzés - Popup)

Tschányi–Paur, Hans Tschányi's Ungarische Chronik. Pest, 1858. 187, 1.

41 (Megjegyzés - Popup)

U. o.

42 (Megjegyzés - Popup)

* Szerzőnek a folyóiratunk múlt számában közölt magyar nyelvű dolgozata német kivonatát pótlólag közöljük.

Aus der letzten Nummer unserer Zeitschrift infolge technischer Gründe weggebliebener deutscher Auszug des ungarischen Textes.

43 (Megjegyzés - Popup)

* Előkapu 13.

44 (Megjegyzés - Popup)

* 1937 nov. 1-től.